

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Н. Г. Сейсебаєва

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОБЛІКУ**

Курс лекцій
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
освітньо-професійної програми «Облік і аудит»

Запоріжжя

2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Н. Г. Сейсебаєва

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОБЛІКУ**

Курс лекцій

для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
освітньо-професійної програми «Облік і аудит»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № 14 від 27.06.2024

Запоріжжя

2024

УДК 346.26:657(075.8)
С288

Сейсебаєва Н. Г. Нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності та обліку : курс лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 071 «Облік і оподаткування» освітньо-професійної програми «Облік і аудит» Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 192 с.

У виданні подано повний виклад лекцій навчальної дисципліни «Нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності та обліку». Програмний матеріал розкрито всебічно й системно, унаочнено його рисунками, схемами, таблицями.

Увагу акцентовано на актуальних питаннях ведення підприємницької діяльності та обліку з урахуванням нормативно-правового забезпечення; на особливостях обліку процесу створення, реорганізації, ліквідації та банкрутства підприємства.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра очної (денної) та заочної (дистанційної) форм здобуття освіти спеціальності 071 «Облік і оподаткування», які навчаються за освітньо-професійною програмою «Облік і аудит».

Рецензент

С. А. Кушнір, доктор економ. наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Відповідальний за випуск

Н. М. Проскуріна, доктор економ. наук, професор, завідувач кафедрою обліку та оподаткування

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Тема 1. Основи нормативно-правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні.....	6
Тема 2. Правові та економічні аспекти державного регулювання підприємницької діяльності.....	20
Тема 3. Інституційна база регулювання підприємницької діяльності та її обліку.....	27
Тема 4. Організаційно-правові форми підприємництва.....	34
Тема 5. Легітимація суб'єктів підприємництва.....	46
Тема 6. Основи нормативно-правового забезпечення та регулювання обліку на підприємстві.....	56
Тема 7. Нормативно-правове регулювання підприємницької діяльності та обліку в умовах цифровізації економіки.....	80
Тема 8. Нормативно-правові та облікові аспекти об'єднання підприємства.....	90
Тема 9. Нормативно-правові та облікові аспекти злиття та приєднання підприємств.....	98
Тема 10. Нормативно-правові та облікові аспекти поділення підприємств.....	114
Тема 11. Нормативно-правові та облікові аспекти перетворення підприємств.....	134
Тема 12. Нормативно-правові та облікові аспекти при ліквідації підприємств.....	143
Тема 13. Нормативно-правові та облікові аспекти на підприємствах, що визнані банкрутом.....	162
Рекомендована література	187
Використана література	188

ВСТУП

Курс «Нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності та обліку» належить до циклу дисциплін вільного вибору студента в межах спеціальності. *Предметом його вивчення є взаємовідносини підприємництва та держави, а об'єктом – нормативно-правова база забезпечення підприємницької діяльності та обліку в Україні.*

Метою вивчення навчальної дисципліни «Нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності та обліку» є розгляд теоретичних і практичних питань, пов'язаних з підприємницькою діяльністю та обліком в Україні, засвоєння основ підприємницької діяльності та організації обліку, набуття навичок тлумачення та застосування чинного законодавства у сфері підприємницької діяльності та обліку.

Основні завдання дисципліни «Нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності та обліку»:

- ✓ засвоєння законодавчих основ підприємницької діяльності та обліку в Україні;
- ✓ розгляд видів та особливостей підприємницької діяльності;
- ✓ ознайомлення з особливостями нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання та обліку;
- ✓ набуття навичок застосування чинного законодавства у сфері підприємницької діяльності та обліку.

Курс спрямований на ознайомлення із нормативно-правовими актами щодо реалізації підприємницької діяльності та обліку.

У результаті вивчення курсу студенти мають засвоїти особливості нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання та обліку, навчитися розуміти організаційно-економічний механізм управління підприємством та оцінювати ефективність прийняття рішень із використанням обліково-аналітичної інформації та набути вміння застосовувати нормативно-правові акти в обліку.

Важливе місце у структурі курсу «Нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності та обліку» відведено лекційним заняттям. Лекція є основним засобом передачі, сприймання та засвоєння навчальної інформації та ключових положень дисципліни. Навчальний матеріал курсу, передбачений програмою для засвоєння в процесі лекційних занять, виноситься на підсумковий контроль.

Лекційний курс передбачає послідовне засвоєння: основ регулювання підприємницької діяльності та її обліку в Україні; механізму регулювання обліку підприємницької діяльності на мікрорівні; процедури відображення в обліку створення та первинної реєстрації підприємства; особливостей нормативно-правового регулювання та обліку операцій з реорганізації підприємства; специфіки нормативно-правового регулювання та обліку діяльності підприємства при його ліквідації та банкрутстві.

Тема 1. Основи нормативно-правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні

- 1.1. Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення підприємницької діяльності.
- 1.2. Основні законодавчі акти, що регулюють підприємницьку діяльність в Україні.
- 1.3. Принципи державного регулювання підприємницької діяльності.
- 1.4. Нормативно-правові акти, щодо підтримки малого та середнього підприємництва.

Основні терміни та поняття: підприємницька діяльність, законодавство, державне регулювання, нормативно-правові акти.

1.1 Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення підприємницької діяльності.

Підприємницька діяльність є одним із ключових елементів сучасної економіки, що забезпечує розвиток інновацій, створення робочих місць та зростання національного доходу. Ця діяльність відіграє визначну роль у формуванні конкурентної та ефективної національної економіки, після чого стимулює господарську активність, підтримує конкуренцію та сприяє швидкому оновленню техніко-технологічної бази підприємств. Нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності відіграє вирішальну роль у створенні сприятливого середовища для розвитку бізнесу. Воно включає сукупність законодавчих актів та нормативних документів, які регулюють підприємницьку діяльність, забезпечуючи її легітимність та ефективність.

Спираючись на основні принципи та положення, які стосуються підприємницької діяльності, узагальнимо інформацію визначення сутності підприємництва в нормативно-правових актах (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Сутність поняття підприємництва в нормативно-правових актах

Нормативно-правовий акт	Суть поняття підприємництва
Конституція України	Право на економічну ініціативу, використання власності для підприємницької діяльності, яка не заборонена законом.
Господарський кодекс України	Самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.
Цивільний кодекс України	Право фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності, не забороненої законом.

Конкретне визначення підприємництва може варіюватися в різних законодавчих актах.

Суть підприємництва полягає (рис. 1.1):

- у самостійній ініціативній діяльності, спрямованій на отримання прибутку або досягнення інших економічних і соціальних цілей,
- підприємництво здійснюється на власний ризик і під власну відповідальність,
- законодавство України гарантує свободу підприємницької діяльності, яка не заборонена законом.

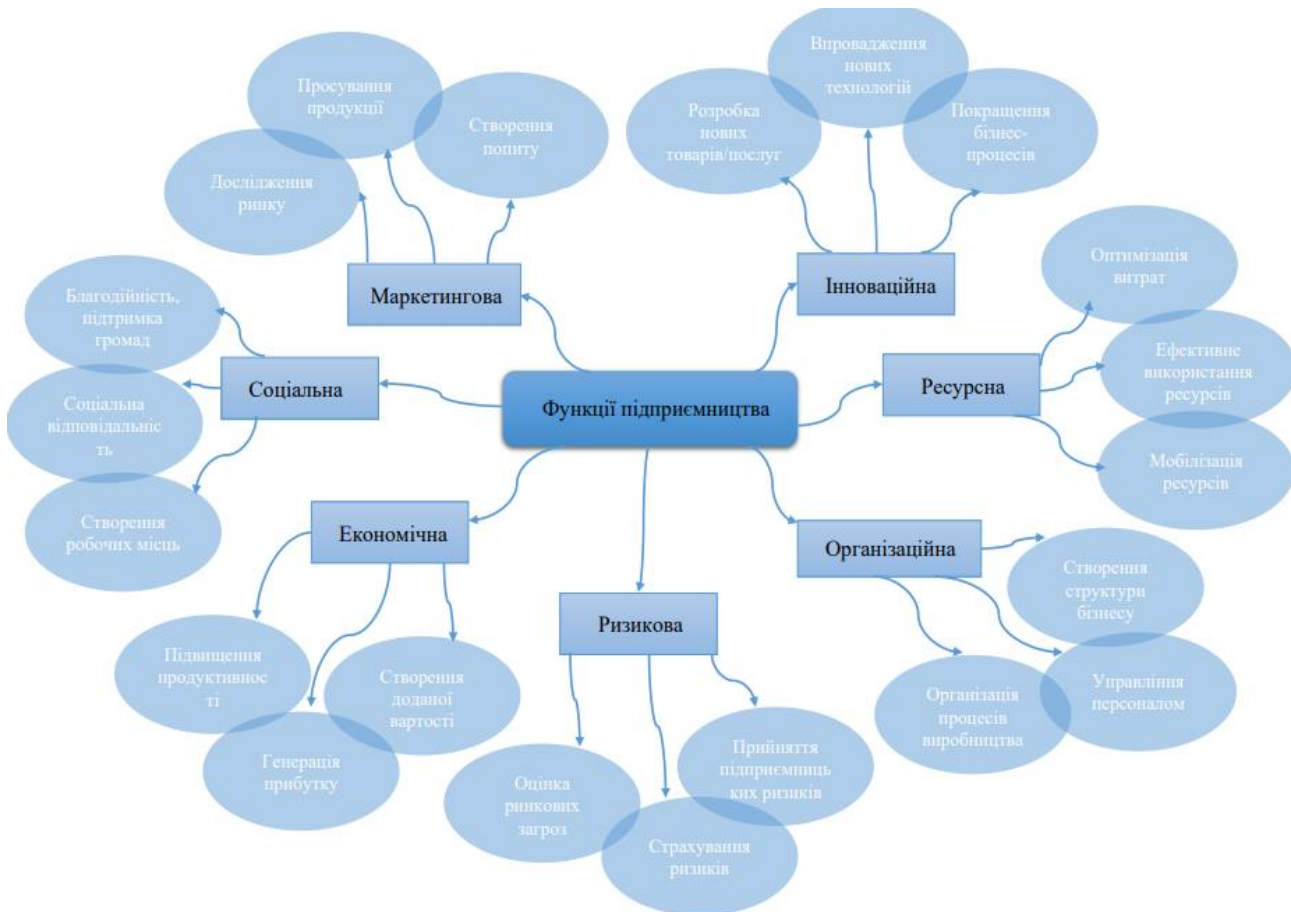

Рисунок 1.1 – Ментальна карта: Функції підприємництва

1.2 Основні законодавчі акти, що регулюють підприємницьку діяльність в Україні.

Підприємницька діяльність в Україні регулюється через систему економічних, соціальних, організаційних, правових та політичних заходів, які забезпечують сприятливе середовище для розвитку підприємництва. Законодавче забезпечення свободи конкуренції в Україні створює систему правових актів, які спрямовані на захист економічної конкуренції та обмеження монополізму (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Перелік основних законодавчих актів України, що регулюють підприємницьку діяльність

Законодавчий акт	Опис
Ст. 42 Конституція України	Гарантує захист конкуренції у підприємницькій діяльності та забороняє обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем та недобросовісну конкуренцію
Закон України «Про захист економічної конкуренції»	Закон визначає правові засади підтримки та захисту цієї економічної конкуренції, обмеження монополізму у господарській діяльності та забезпечення умов ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин
Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності»	Закон закриває правові основи обмеження і попередження монополізму, недопущення недобросовісної конкуренції та здійснення державного контролю за дотриманням норм антимонопольного законодавства
Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»	Закон регулює відносини, пов'язані із захистом від недобросовісної конкуренції, та передбачає заходи щодо захисту суб'єктів господарювання та споживачів від таких дій
Господарський кодекс України	Регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.
Цивільний кодекс України	Регулює особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.
Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»	Регулює процедуру державної реєстрації підприємств та фізичних осіб-підприємців.
Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»	Визначає правові та організаційні засади державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а також визначає порядок ведення Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.
Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності»	Встановлює правові та організаційні засади здійснення ліцензування видів господарської діяльності, визначає види господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню, порядок їх ліцензування, державний контроль у сфері ліцензування.
Податковий кодекс України	Регулює відносини, що виникають у процесі встановлення, зміни і скасування податків і зборів, визначення платників податків і зборів, об'єктів оподаткування, податкової бази, ставки податків і зборів, порядку обчислення, сплати податків і зборів.

Основними видами підприємницької діяльності, визначеними українським законодавством, є:

– виробнича діяльність: це будь-яка матеріальна, інтелектуальна, творча діяльність, пов'язана з виробництвом продукції, наданням послуг (табл. 1.3). Включає галузі промисловості, сільського господарства, будівництва тощо.

Таблиця 1.3 – Принципи виробничого підприємництва

Компонент/ Принцип	Опис	Вплив на підприємство
Виробнича структура	Сукупність виробничих підрозділів підприємства.	Ефективна організація виробництва.
Просторове розташування	Територіальне розміщення робочих місць та підрозділів підприємства.	Оптимізація використання території.
Виробничий цикл	Послідовність операцій для виготовлення продукції.	Структуризація виробництва.
Спеціалізація	Зосередження діяльності на певному вигляді продукції.	Підвищення якості та ефективності виробництва.
Пропорційність	Узгодження пропускної здатності всіх підрозділів підприємства.	Рівномірне завантаження робочих місць.
Паралельність	Одночасне виконання окремих операцій та процесів.	Скорочення часу виробництва продукції.
Прямоточність	Пересування предметів праці найкоротшим шляхом без зустрічних переміщень.	Підвищення ефективності виробництва.
Безперервність	Мінімалізація переривів у виробничому процесі.	Постійний випуск продукції.
Ритмічність	Випуск продукції за певним ритмом та планованістю.	Рівномірне завантаження підприємства.
Автоматичність	Вивільнення людини від спільної участі у виконанні операцій.	Покращення умов праці та підвищення продуктивності.

– комерційна діяльність є важливою частиною підприємницької діяльності на товарному ринку та відрізняється від неї тим, що не охоплює всі види підприємництва, а лише ті, які іноді пов'язані з торгівлею та обміном товарів та послуг. У сучасних умовах комерційна діяльність є найпоширенішим видом підприємницької діяльності, оскільки вона забезпечує рух товарів та послуг від виробника до споживача (табл.). При цьому комерційна діяльність підлягає впливу багатьох чинників, включаючи зміни у споживчих уподобаннях, розвиток технологій та законодавчі зміни. Тому

підприємства, що займаються комерційною діяльністю, повинні бути гнучкими та вміло швидко адаптуватися до нових умов ринку.

Таблиця 1.4 – Принципи комерційного підприємництва

Компонент/ Принцип	Опис	Вплив на підприємство
Постачальник (виробник)	Підприємства, які виробляють товари та послуги.	Початок комерційного ланцюга.
Посередник (гуртова торгівля)	Гуртовики, які перепродають товари роздрібним торговцям.	Проміжна ланка у каналі розподілу.
Роздрібна торгівля	Підприємства, які надають товари кінцевим споживачам.	Завершення комерційного ланцюга.
Споживач	Кінцевий покупець товарів та послуг.	Реалізація продукції.
Економічна свобода	Свобода вибору об'єктів та форм комерційної діяльності.	Розширення можливостей підприємців.
Конкурентоспроможність	Здобуття конкурентних переваг шляхом цінової конкуренції та оптимізації асортименту.	Підвищення позицій підприємства на ринку.
Адаптивність	Спроможність пристосуватися до змін ринкових умов.	Гнучкість у відповідь на ринкові зміни.
Ризикованість	Комерційна діяльність завжди пов'язана з ризиками.	Можливість стратегічного управління ризиками.
Ефективність	Орієнтація на отримання прибутку та збільшення обсягів купівлі-продажу.	Збільшення прибутку та обсягів реалізації.

– фінансова діяльність (табл. 1.5) — це діяльність, яка включає надання фінансових послуг, таких як кредитування, страхування та інші фінансові послуги. Крім того, вона охоплює операції з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, що забезпечують рух капіталу та фінансування господарської діяльності. Фінансова діяльність змінює значущу роль у підтримці економічного зростання країни шляхом забезпечення підприємств та фізичних осіб фінансовими ресурсами для розвитку бізнесу та реалізації інвестиційних проектів. Фінансова діяльність підвищує ефективність фінансових інститутів, включаючи банки, страхові компанії, інвестиційні фонди та інші фінансові організації. Ці інститути забезпечують рух капіталу та фінансування господарської діяльності, сприяючи економічному зростанню та розвитку країни. У сучасних умовах фінансової діяльності є тенденція до розвитку цифрових фінансових послуг та підвищення рівня захисту споживачів фінансових послуг через законодавчі та нормативні заходи. Крім того, зростає

роль фінансової технології (фінтех) у забезпеченні більшої доступності та ефективності фінансових послуг для населення та підприємств.

Таблиця 1.5 – Принципи фінансового підприємництва

Компонент/ Принцип	Опис	Вплив на підприємство
Фінансове планування	Розробка фінансових планів для досягнення стратегічних цілей.	Визначення фінансових цілей та джерел фінансування.
Фінансова стратегія	Довгострокова політика управління фінансовими ресурсами.	Забезпечення стабільності та розвитку підприємства.
Управління капіталом	Залучення та використання фінансових ресурсів.	Ефективне використання коштів для розвитку підприємства.
Інвестиційна діяльність	Інвестування коштів у різні активи для підвищення ефективності.	Збільшення прибутковості та конкурентоспроможності.
Ефективність використання коштів	Орієнтація на максимальну прибутковість та мінімальні витрати.	Підвищення фінансової ефективності підприємства.
Ризикованість	Управління фінансовими ризиками шляхом диверсифікації інвестицій.	Мінімізація фінансових ризиків.
Адаптивність	Спроможність швидкої адаптації до змін у фінансовому середовищі.	Гнучкість у відповідь на ринкові зміни.
Самофінансування	Використання внутрішніх джерел фінансування.	Залежність лише від внутрішніх джерел фінансування.

– посередницька діяльність: це діяльність, спрямована на встановлення зв'язків і укладання контрактів між підприємствами, включаючи консультативні та інформаційні послуги (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Принципи посередницького підприємництва

Компонент/Принцип	Опис	Вплив на підприємство
1	2	3
Виробник	Підприємства, які виробляють товари та послуги.	Початок комерційного ланцюга.
Посередник	Підприємства, які ознайомлюються з діяльністю з купівлі та перепродажу товарів.	Проміжна ланка у каналі розподілу.
Споживач	Кінцеві покупки товарів та послуг.	Реалізація продукції.
Рівноправність сторінки	Партнерські взаємовідносини з виробниками та споживачами.	Рівноправність у договорах.

Продовження таблиці 1.6

1	2	3
Підприємливість	Господарська кмітливість та винахідливість у вирішенні завдань.	Реалізація резервів та підвищення ефективності.
Оперативність	Мобільність та оперативність виконання завдань.	Ефективність постачально-збутової діяльності.
Обслуговування контрагентів	Діяльність, яка відповідає потребам контрагентів.	Надання комплексу послуг.
Економічна зацікавленість	Економічна зацікавленість в організації опосередкованих каналів розподілу.	Створення ефективних каналів розподілу.
Комерційні засади діяльності	Ділова активність для отримання прибутку.	Орієнтація на прибуток.
Договірні засади взаємовідносин	Угоди знайомляться на договірній основі.	Правова база взаємовідносин.
Дослідницька робота	Збір інформації для планування обміну.	Покращення обміну товарами.
Стимулювання збуту	Короткотермінові заходи для відновлення ринку.	Збільшення збуту продукції.
Встановлення контактів	Налагодження зв'язків з одними покупцями.	Розширення клієнтської бази.
Прийняття ризику	Підгонка товарів під вимоги покупців.	Збільшення конкурентоспроможності продукції.
Проведення переговорів	Узгодження ціни та умов передачі власності.	Заклучення вигідних угод.
Організація товароруку	Транспортування та складування товарів.	Ефективна логістика.
Фінансування	Пошук та використання коштів для покриття витрат діяльності.	Забезпечення фінансової стабільності.
Прийняття ризику	Прийняття відповідальності за доставлення товарів до споживачів.	Мінімізація ризиків для контрагентів.

– інноваційне посередництво: це діяльність, спрямована на розвиток нових технологій та впровадження інновацій у виробництво та послуги. Вона включає використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок для випуску на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Інноваційна діяльність охоплює широкий спектр заходів, включаючи наукові дослідження, розробку нових технологій, організаційні та фінансові дії, спрямовані на створення інноваційних продуктів та послуг (рис. 1.2). Закон України «Про інноваційну діяльність» забезпечує законодавчу базу для підтримки інноваційної діяльності в Україні та створення сприятливих умов для розвитку інновацій у різних галузях господарства (табл. 1.7).

Таблиця 1.7 – Принципи інноваційного посередництва

Компонент/Принцип	Опис	Вплив на підприємство
Інноваційна інфраструктура	Система економічних відносин між споживачами та суб'єктами пропозицій інноваційної продукції.	Забезпечення взаємодії учасників інноваційної діяльності.
Посередницькі структури	Організації, які розуміють інноваційне посередництво (бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій тощо).	Підтримка розвитку інноваційних проектів.
Інформаційна інфраструктура	Система підприємств, які забезпечують інформаційне обслуговування інноваційної діяльності.	Надання інформації учасникам інноваційного процесу.
Оцінка науково-технічного потенціалу	Аналіз та оцінка нових розробок щодо їх патентоспроможності та комерційного потенціалу.	Визначення перспективності інноваційних проектів.
Узгодження дій учасників	Координація дій між науковими організаціями та підприємствами для реалізації інноваційних проектів.	Ефективна взаємодія учасників інноваційного процесу.
Стимулювання інноваційної діяльності	Підтримка створення конкурентоспроможної інноваційної продукції та розширення переліку інноваційних послуг.	Збільшення інноваційної активності підприємств.
Регулювання інноваційного процесу	Упорядкування взаємодії учасників інноваційної діяльності для забезпечення раціонального розподілу ресурсів.	Оптимізація інноваційного процесу.
Оцінка інноваційних проектів	Аналіз та оцінка інноваційних проектів щодо їх технічної та комерційної здійсненності.	Вибір перспективних інноваційних проектів.
Координація дій учасників	Організація взаємодії між науковими організаціями та підприємствами для реалізації інноваційних проектів.	Ефективна взаємодія учасників інноваційного процесу.
Стимулювання інноваційної діяльності	Підтримка створення конкурентоспроможної інноваційної продукції та розширення переліку інноваційних послуг.	Збільшення інноваційної активності підприємств.
Інформаційна підтримка	Надання інформації щодо інноваційних розробок та технологічних рішень учасникам інноваційного процесу.	Підтримка інноваційної діяльності шляхом надання інформації.

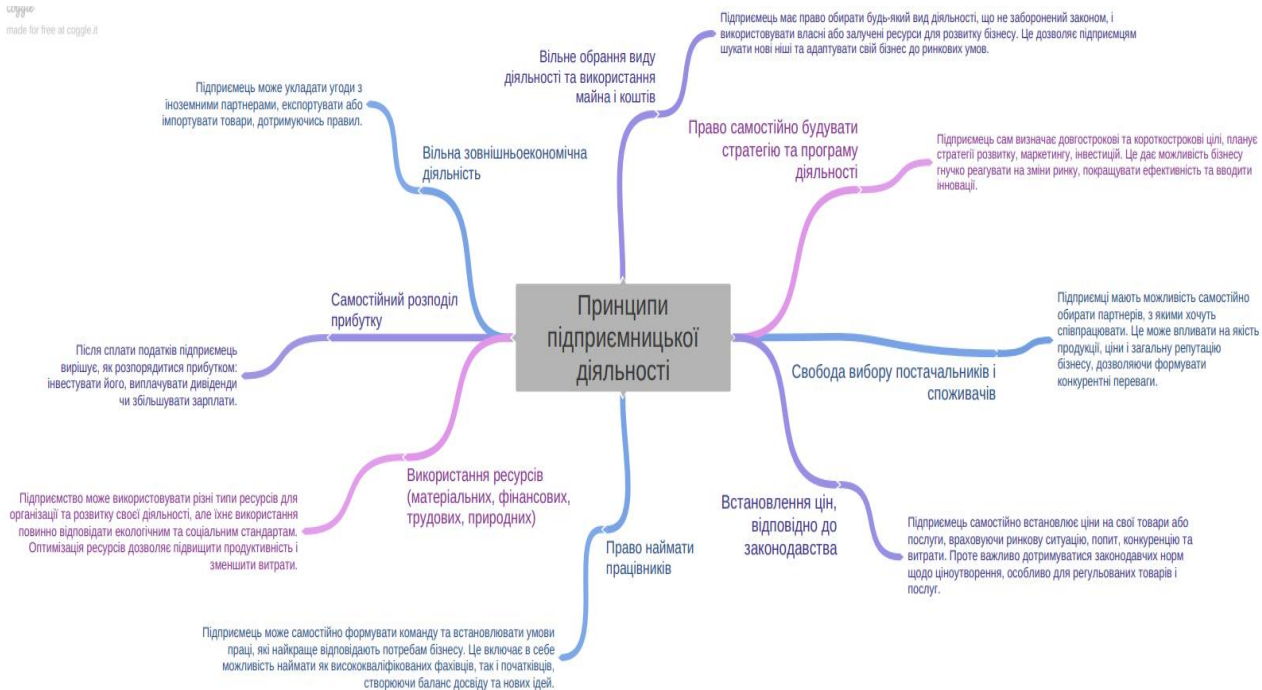

Рисунок 1.2 – Ментальна карта: принципи підприємницької діяльності

Основні права підприємців, визначені Конституцією України, можна охарактеризувати наступним чином:

– право на підприємницьку діяльність: кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (стаття 42 Конституції України) (рис. 1.3). Це право базується на свободі підприємницької діяльності, тобто на можливості здійснення господарської діяльності на власний розсуд і ризик з метою одержання прибутку,

Рисунок 1.3 – Ментальна карта: особи, які мають право займатися підприємницькою діяльністю в Україні

- захист конкуренції: держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом,

- захист прав споживачів: держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів,

- рівноправність суб'єктів права власності: всі суб'єкти права власності рівні перед законом (частина 4 статті 13 Конституції України),

- обмеження для державних посадових осіб: підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом.

Ці права забезпечують підприємцям можливість вільно здійснювати свою діяльність, захищають їхні інтереси та створюють умови для розвитку підприємництва в Україні.

Основні обов'язки підприємців, визначені законодавством України, можна схарактеризувати наступним чином:

- укладання трудових договорів: підприємці зобов'язані укладати трудові договори (контракти, угоди) з громадянами, які приймаються на роботу за найманням. Це передбачає забезпечення умов праці та охорони праці, а також оплату праці не нижче мінімальної, встановленої законодавством,

- оплата праці та соціальні гарантії: підприємці повинні забезпечувати оплату праці працівників на рівні, не нижчому за мінімальні розміри, встановлені законодавством, а також надавати інші соціальні гарантії,

- дотримання законодавства щодо захисту прав споживачів: підприємці зобов'язані забезпечувати надійну якість вироблених товарів та послуг, дотримуватися вимог щодо захисту прав споживачів,

- отримання ліцензій: підприємці повинні отримувати ліцензії на діяльність у сферах, які підлягають ліцензуванню згідно з чинним законодавством України,

- сплата податків та декларація доходів: підприємці зобов'язані дотримуватися вимог щодо сплати податків у порядку та розмірах, передбачених законодавством України, а також не допускати порушень декларації щодо доходів,

- захист навколишнього середовища: підприємці зобов'язані не завдавати шкоди навколишньому середовищу та дотримуватися вимог щодо охорони довкілля,

- дотримання вимог щодо безпеки праці та охорони праці: підприємці повинні забезпечувати відповідні умови праці та охорони праці для працівників.

Ці обов'язки забезпечують дотримання законодавства та захист інтересів працівників, споживачів та навколишнього середовища.

Основні механізми захисту прав підприємців в Україні включають наступні форми захисту:

1. Судовий захист:

– цивільно-правовий захист: використання цивільного законодавства для захисту прав шляхом подачі позовів до суду щодо порушення договорів, майнових прав тощо (стаття 6 Цивільного кодексу України),

– кримінально-правовий захист: встановлення відповідальності за порушення прав підприємців шляхом кримінальної справи (статті 206, 364, 365 Кримінального кодексу України),

– адміністративно-правовий захист: використання адміністративного законодавства для захисту прав шляхом застосування адміністративної відповідальності за порушення законодавства (Кодекс України про адміністративні правопорушення).

2. Досудовий захист:

– претензійний захист: безпосереднє врегулювання спорів між підприємцями без звернення до суду шляхом направлення претензій та переговорів (стаття 19 Господарського процесуального кодексу України).

3. Позасудовий захист:

– альтернативне вирішення спорів: використання третейських судів та міжнародного комерційного арбітражу для вирішення господарських спорів без участі державного суду (Закон України «Про третейські суди»).

4. Міжнародний захист:

– звернення до міжнародних організацій: підприємці можуть звертатися до міжнародних судових установ або органів міжнародних організацій для захисту своїх прав у разі порушення законодавства іноземними державами або міжнародними організаціями.

5. Інституційні механізми захисту:

– юридична підтримка: створення юридичної служби на підприємстві або використання послуг юридичних фірм для захисту прав підприємців,

– державні комісії та агентства: робота комісій, таких як Комісія із розгляду скарг у сфері державної реєстрації, для захисту прав підприємців від неправомірних дій державних органів.

Ці механізми забезпечують підприємцям можливість ефективно захищати свої права та інтереси у разі порушення законодавства чи інших правопорушень.

1.3 Принципи державного регулювання підприємницької діяльності.

Держава відіграє вирішальну роль у створенні правової основи для розвитку підприємництва. Основними завданнями держави в цьому контексті є:

– створення законодавчої бази: держава розробляє та приймає законодавчі акти, які регулюють підприємницьку діяльність, забезпечуючи

захист прав власності та свободу підприємництва. Закони України, такі як Господарський кодекс та Конституція України, встановлюють основні принципи підприємницької діяльності та захисту підприємців,

- забезпечення правопорядку: держава забезпечує дотримання законодавства та підтримує національну безпеку, створюючи стабільне середовище для підприємницької діяльності. Це включає захист підприємців від незаконного втручання державних органів та забезпечення рівноправності всіх учасників ринку,

- підтримка підприємництва: держава надає підтримку підприємцям шляхом податкових пільг, надання дотацій та інших фінансових інструментів. Це стимулює розвиток малого та середнього бізнесу, який є основою національної економіки,

- інформаційна підтримка: держава забезпечує підприємців необхідною інформацією щодо законодавства та ринку, що дозволяє їм ефективно планувати свою діяльність та адаптуватися до змін у законодавстві та економічних умовах.

Принципи державного регулювання підприємницької діяльності:

- системність та комплексність регулювання: державне регулювання повинно бути системним і комплексним, охоплюючи всі аспекти підприємницької діяльності. Це означає узгодженість нормативно-правових актів, економічних інструментів та інституційних механізмів регулювання для забезпечення стабільного та прогнозованого середовища для бізнесу,

- цілеспрямованість та адресність державної підтримки: державна підтримка повинна бути спрямована на конкретні цілі та надаватися конкретним суб'єктам підприємництва, які найбільше цього потребують або мають стратегічне значення для економіки. Це передбачає визначення пріоритетних галузей та видів діяльності, а також розробку механізмів надання адресної допомоги,

- рівноправний доступ до ресурсів та захист конкуренції: держава повинна забезпечувати рівний доступ усіх суб'єктів підприємництва до економічних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів, необхідних для ведення бізнесу.

1.4 Нормативно-правові акти, щодо підтримки малого та середнього підприємництва.

Нормативно-правова база щодо підтримки малого та середнього підприємництва в Україні спрямована на створення сприятливого середовища для розвитку цього сектора економіки шляхом забезпечення законодавчих умов для їх зростання та розвитку (рис. 1.4).

Інституційні механізми забезпечують комплексну підтримку розвитку малого та середнього підприємництва в Україні шляхом створення сприятливого бізнес-середовища та надання фінансової та консультативної допомоги підприємцям (табл. 1.8).

Таблиця 1.8 – Заходи та форми підтримки МСП

Категорія	Опис
Законодавчі заходи для розвитку МСП	Спрощення процедур реєстрації та ведення бізнесу.
	Державні програми підтримки МСП (фінансування, консультаційна допомога, навчання).
	Зменшення адміністративного тиску.
Податкові пільги та інші форми державної підтримки	Спрощена система оподаткування, зменшення ставок податку на прибуток, інші податкові стимули.
	Кредити на пільгових умовах, гранти, інвестиції.
	Гарантії та поручительства для МСП.
	Розвиток бізнес-інкубаторів, технопарків, центрів підтримки підприємництва.

Зміни в законодавстві щодо підтримки малого та середнього підприємництва в Україні спрямовані на підвищення ролі малого та середнього підприємництва в економіці України та забезпеченні його стабільного розвитку (табл. 1.9).

Таблиця 1.9 – Зміни в законодавстві та нормативно-правовій базі щодо підтримки МСП

Зміна в законодавстві	Опис
Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва»	Встановлює основні засади державної підтримки МСП, включаючи спрощення системи оподаткування та обліку.
Стратегія розвитку МСП до 2027 року	Спрямована на створення сприятливих умов для розвитку МСП, підтримку інновацій та цифрової трансформації, полегшення доступу до фінансування.
Дерегуляційний підхід	Спрощення регуляторного середовища для зниження адміністративного тиску на малий бізнес.
Фінансова підтримка	Часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, надання гарантій та порук за кредитами, мікрокредитування тощо.
Інфраструктурна підтримка	Розвиток інфраструктури підтримки МСП, включаючи бізнес-інкубатори та технопарки.
Інвестиційна підтримка	Надання інвестиційних субсидій для впровадження інновацій та розвитку малих підприємств.

Рисунок 1.4 – Ментальна карта: основні напрями державної політики у сфері розвитку підприємництва

Контрольні запитання

1. Яке поняття та сутність має нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності в Україні?
2. Які основні законодавчі акти регулюють підприємницьку діяльність в Україні?
3. Які принципи регулювання державної підприємницької діяльності в Україні?
4. Як держава підтримує розвиток малого та середнього підприємництва в Україні?
5. Які нормативно-правові акти регулюють підтримку малого та середнього підприємництва в Україні?
6. Як створити державний контроль за діяльністю підприємств в Україні?
7. Які інструменти фінансово-кредитної політики використовують для підтримки підприємництва в Україні?
8. Як законодавство України регулює ліцензування певних видів підприємницької діяльності?

Тема 2. Правові та економічні аспекти державного регулювання підприємницької діяльності

- 2.1 Правові основи державного регулювання підприємницької діяльності.
- 2.2 Економічні аспекти державного регулювання підприємницької діяльності.
- 2.3 Форми та рівні державного регулювання підприємницької діяльності.

Основні терміни та поняття: державне регулювання, державна політика, підприємництво, підприємницька діяльність, суб'єкти державного регулювання, механізм державного регулювання, моделі бухгалтерського обліку.

2.1 Правові основи державного регулювання підприємницької діяльності.

Підприємницька діяльність є ключовим фактором економічного розвитку, сприяючи створенню робочих місць, інноваціям та економічному зростанню. Державне регулювання підприємництва відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного та ефективного функціонування ринкової економіки.

Державне регулювання підприємництва – це система заходів, які здійснюються органами державної влади для впливу на підприємницьку діяльність з метою забезпечення економічного розвитку, захисту інтересів споживачів, охорони навколишнього середовища та досягнення інших суспільно важливих цілей. Ці заходи можуть включати:

- ліцензування та сертифікацію певних видів діяльності,
- встановлення правил і стандартів для виробництва та продажу товарів і послуг,
- контроль за дотриманням антимонопольного законодавства,
- надання державної підтримки певним видам підприємницької діяльності,
- регулювання цін та тарифів на певні види товарів і послуг.

Основними цілями державного регулювання підприємництва є:

- створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва: держава спрямовує свої дії на формування умов, які сприяють розвитку підприємницької діяльності, забезпечуючи економічну свободу та захист прав підприємців,
- стимулювання перспективних видів діяльності: держава підтримує розвиток тих галузей та напрямків підприємництва, які мають стратегічне значення для економіки країни та можуть забезпечити її конкурентоспроможність,
- залучення інвестиційних ресурсів та підтримка інноваційної діяльності: держава створює умови для залучення інвестицій та розвитку інноваційної діяльності у пріоритетних галузях, що сприяє економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств,

– захист прав підприємців та споживачів: держава забезпечує захист прав як підприємців, так і споживачів їх продукції, створюючи умови для справедливої конкуренції та захисту від недобросовісної діяльності,

– підтримка стабільного функціонування вітчизняного підприємництва: держава забезпечує умови для стабільної роботи підприємств, сприяючи їхньому розвитку та адаптації до умов міжнародної конкуренції.

Інструменти державного регулювання підприємництва в Україні включають наступні основні засоби впливу держави на господарську діяльність:

1. Правові інструменти:

– державна реєстрація: процедура реєстрації підприємств та фізичних осіб-підприємців,

– ліцензування та патентування: встановлення спеціальних дозволів для здійснення певних видів діяльності,

– видання документів дозвільного характеру: надання дозволів на здійснення певних видів діяльності.

2. Адміністративні інструменти:

– регуляторна політика: використання вказівок та розпоряджень виконавчих органів для регулювання господарської діяльності,

– сертифікація та стандартизація: встановлення стандартів якості продукції та послуг.

3. Економічні інструменти:

– регулювання цін і тарифів: встановлення державою цін та тарифів на певні товари та послуги,

– податкове регулювання: надання податкових пільг для підтримки певних видів підприємництва,

– надання дотацій та компенсацій: фінансова підтримка підприємств через державні програми.

4. Інфраструктурні інструменти:

– матеріально-технічна підтримка: надання підприємствам матеріальних ресурсів та інфраструктури,

– інформаційне та кадрове забезпечення: надання підприємствам інформації та кваліфікованих кадрів.

Технічне державне регулювання — це правове регулювання відносин у сфері інсталяції, застосування та виконання обов’язкових вимог до продукції або пов’язаних з нею процесів, систем і послуг, персоналу та органів, а також перевірка їх дотримання шляхом оцінки відповідності та/або ринкового нагляду. Це регулювання спрямоване на захист безпеки, здоров’я та навколишнього середовища споживачів шляхом забезпечення відповідності товарів і послуг національним стандартам та вимогам міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ) та Європейський Союз (ЄС).

Технічне регулювання в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», прийнятого у 2015

році. Основними компонентами технічного регулювання є стандартизація, метрологія, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності продукції та послуг (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Сфери відповідальності та основні функції державних органів, які відповідають за технічне державне регулювання в Україні

Державний орган	Сфера відповідальності	Основні функції
Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг	Технічне регулювання в сфері енергетики та комунальних послуг.	Регулювання технічних вимог до енергетичних об'єктів та комунальних послуг
Міністерство економіки України	Стандартизація, метрологія, технічні регламенти та оцінка відповідності.	Розробка та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України національних стандартів, контроль метрології, впровадження технічних регламентів,
Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України	Формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах житлово-комунального господарства, будівництва, архітектури, містобудування, дорожнього господарства, транспорту та інфраструктури.	Забезпечення формування державної політики у сферах ЖКГ, розробка нормативно-правових актів, ліцензування певних видів діяльності у сфері будівництва, контроль за дотриманням будівельних норм і правил, моніторинг та аналіз ситуації у відповідних сферах.
Національна комісія з питань електронних комунікацій України (НКЕК)	Технічне регулювання у сфері електронних комунікацій та радіочастотного спектра.	Регулювання технічних вимог до мережі та послуг електронного зв'язку
Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба)	Формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах безпечності харчових продуктів, захисту прав споживачів, фіто та ветеринарної безпеки, туризму та курортів, санітарного та епідеміологічного благополуччя.	Держпродспоживслужба під безпосереднім керівництвом Кабінету Міністрів України забезпечує виконання наступних функцій: – державний нагляд, – метрологічний огляд, – ринковий погляд, – відповідальність за порушення законодавства.

Варто зазначити, що функції та повноваження цих органів можуть змінюватися згідно з законодавством України.

2.2 Економічні аспекти державного регулювання підприємницької діяльності.

Економічні аспекти державного регулювання підприємницької діяльності визначають, як держава впливає на економічні процеси та відносини у сфері підприємництва. Метою такого регулювання є забезпечення стабільного економічного зростання, ефективного розподілу ресурсів, захисту конкуренції та соціальної справедливості.

1. Основні економічні інструменти державного регулювання підприємництва:

- податкова політика: встановлення ставок податків, пільг та інших податкових інструментів для стимулювання певних видів діяльності або підтримки малого та середнього бізнесу,
- бюджетна політика: фінансування державних програм підтримки підприємництва, надання грантів та субсидій, здійснення державних закупівель,
- кредитно-фінансова політика: регулювання умов кредитування, надання державних гарантій за кредитами, підтримка розвитку фінансової інфраструктури,
- амортизаційна політика: встановлення норм амортизації для основних засобів, що впливає на оподаткування прибутку підприємств,
- регулювання цін і тарифів: встановлення граничних цін на певні види продукції або послуг, особливо у сферах природних монополій.

2. Вплив державного регулювання на економічні показники підприємництва:

- інвестиційний клімат: державне регулювання може стимулювати або стримувати приплив інвестицій у підприємницьку діяльність,
- конкуренція: державне регулювання сприяє або обмежує конкуренцію на ринках, впливаючи на ефективність та інноваційність підприємств,
- інноваційний розвиток: державна підтримка може стимулювати інноваційну діяльність підприємств, що сприяє економічному зростанню,
- зайнятість: підтримка малого та середнього бізнесу сприяє створенню нових робочих місць та зменшенню безробіття.

3. Державна підтримка підприємництва як інструмент економічного регулювання:

- фінансові інструменти: надання кредитів на пільгових умовах, грантів, субсидій, компенсація відсоткових ставок за кредитами,
- інфраструктурні інструменти: створення та підтримка бізнес-інкубаторів, технопарків, промислових парків,

- консультаційні послуги: надання консультацій з питань ведення бізнесу, маркетингу, фінансів, управління,
- навчання та підвищення кваліфікації: Організація навчальних програм, тренінгів, семінарів для підприємців.

Економічні аспекти державного регулювання підприємницької діяльності є важливим інструментом для досягнення економічного зростання, підтримки конкуренції та забезпечення соціальної справедливості. Ефективне використання економічних інструментів державного регулювання сприяє розвитку підприємництва та підвищенню конкурентоспроможності економіки України.

2.3 Форми та рівні державного регулювання підприємницької діяльності.

Державне регулювання підприємницької діяльності є важливим інструментом впливу держави на економічні процеси. Воно здійснюється на різних рівнях та у різних формах з метою забезпечення стабільного розвитку економіки, захисту прав споживачів та створення сприятливих умов для ведення бізнесу. Державне регулювання підприємницької діяльності виступає механізмом не тільки для підтримки бізнесу, але й для забезпечення соціально-економічної стабільності в країні, що є критичним у сфері сучасних умов глобалізації та економічних викликів.

1. Форми державного регулювання підприємницької діяльності:

- пряме регулювання: включає встановлення обов'язкових правил та вимог для підприємців, таких як ліцензування, сертифікація, технічні регламенти, стандарти,
- непряме регулювання: включає використання економічних інструментів, таких як податки, субсидії, кредити, державні закупівлі, для стимулювання або обмеження певних видів діяльності,
- саморегулювання: делегування певних регуляторних функцій саморегулювним організаціям (СРО), які об'єднують підприємців у певній галузі.

2. Рівні державного регулювання включають законодавче забезпечення, податкову та фінансово-кредитну політику, ліцензування, сертифікацію та стандартизацію, а також контроль за дотриманням законодавства щодо підприємницької діяльності. Це забезпечує комплексний вплив держави на економічні процеси та розвиток підприємництва в Україні.

Рівні державного регулювання підприємницької діяльності (табл. 2.2):

- національний рівень: регулювання здійснюється на рівні держави через закони, постанови уряду, накази міністерств та інших центральних органів виконавчої влади,
- регіональний рівень: регулювання здійснюється на рівні областей, міст та інших адміністративно-територіальних одиниць через рішення місцевих органів влади,

– місцевий рівень: регулювання здійснюється на рівні міст, селищ та сіл через рішення місцевих рад.

Таблиця 2.2 – Рівні державних органів, що регулюють підприємницьку діяльність

Рівень регулювання	Державний орган	Основні функції
1	2	3
Національний	Верховна Рада України	Прийняття законів, що регулюють підприємницьку діяльність, встановлення загальних правил та вимог.
	Кабінет Міністрів України	Реалізація державної політики у сфері підприємництва, розробка та виконання державних програм підтримки, координація діяльності інших органів виконавчої влади.
	Міністерство економіки України	Формування та реалізація державної політики у сфері економічного розвитку та торгівлі, включаючи питання регулювання підприємницької діяльності.
	Антимонопольний комітет України	Захист економічної конкуренції, запобігання та припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції.
Регіональний	Обласні державні адміністрації	Забезпечення реалізації державної політики у сфері підприємництва на території області, розробка та виконання регіональних програм підтримки, координація діяльності органів місцевого самоврядування.
	Обласні ради	Затвердження регіональних програм соціально-економічного розвитку, вирішення питань щодо управління майном, що перебуває у спільній власності територіальних громад області.
Місцевий	Міські, селищні, сільські ради	Забезпечення реалізації державної політики у сфері підприємництва на території громади, розробка та виконання місцевих програм підтримки, сприяння розвитку підприємницької діяльності, регулювання земельних відносин, встановлення місцевих податків і зборів.
	Виконавчі органи місцевих рад (виконавчі комітети, управління, відділи)	Реалізація рішень місцевих рад з питань підприємницької діяльності, надання адміністративних послуг, здійснення контролю за дотриманням законодавства у сфері підприємництва на території громади.

Варто зазначити, що перелік цих органів та їхні повноваження можуть змінюватися згідно з законодавством України.

3. Інструменти державного регулювання підприємницької діяльності:

- ліцензування: видача ліцензій на здійснення певних видів діяльності, які потребують особливого контролю з боку держави,
- сертифікація: підтвердження відповідності продукції або послуг встановленим стандартам та вимогам,
- технічне регулювання: встановлення технічних регламентів та стандартів для забезпечення безпеки продукції та послуг,
- податкове регулювання: встановлення податкових ставок та пільг для стимулювання або обмеження певних видів діяльності,
- кредитне регулювання: надання кредитів на пільгових умовах для підтримки малого та середнього бізнесу,
- державні закупівлі: закупівля товарів, робіт та послуг для державних потреб у підприємців,
- контроль та нагляд: перевірка дотримання підприємцями встановлених правил та вимог.

4. Ефективність державного регулювання підприємницької діяльності:

- прозорість та передбачуваність: регуляторні акти повинні бути чіткими, зрозумілими та передбачуваними для підприємців,
- обґрунтованість: регуляторні акти повинні базуватися на об'єктивних даних та аналізі наслідків,
- консультації з бізнесом: органи влади повинні консультиватися з підприємцями при розробці регуляторних актів,
- оцінка регуляторного впливу: необхідно оцінювати вплив регуляторних актів на економіку та конкуренцію,
- перегляд регуляторних актів: необхідно періодично переглядати регуляторні акти з метою їх удосконалення та адаптації до змін в економіці.

Ефективне державне регулювання підприємницької діяльності є важливим фактором економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності країни. Воно повинно бути збалансованим, прозорим, передбачуваним та враховувати інтереси всіх учасників ринку.

Контрольні запитання

1. Які основні економічні інструменти використовуються для державного регулювання підприємництва?
2. Яким чином державне регулювання впливає на інвестиційний клімат та конкуренцію?
3. Які форми державної підтримки підприємництва є найбільш ефективними?
4. Як податкова політика впливає на розвиток підприємництва?
5. Яким чином держава регулює ціни та тарифи на певні види продукції та послуг?
6. Які основні форми державного регулювання підприємницької діяльності ви знаєте?

7. На яких рівнях здійснюється державне регулювання підприємницької діяльності в Україні?

8. Які інструменти використовуються для державного регулювання підприємницької діяльності?

9. Які критерії ефективного державного регулювання підприємницької діяльності ви знаєте?

10. Яка роль саморегулювних організацій у регулюванні підприємницької діяльності?

Тема 3. Інституційна база регулювання підприємницької діяльності та її обліку

3.1 Інституційна структура регулювання підприємницької діяльності.

3.2 Роль державних органів у регулюванні підприємницької діяльності.

3.3 Інституційна база обліку підприємницької діяльності.

3.4 Міжнародні організації та їх вплив на регулювання підприємництва та обліку в Україні.

Основні терміни та поняття: інституційна база регулювання, макрорівень, макрорівень, державні органи, методологічна рада

3.1 Інституційна структура регулювання підприємницької діяльності.

Інституційна структура державного регулювання підприємництва в Україні містить кілька ключових елементів, які забезпечують сприятливе середовище для розвитку підприємництва. Ця структура складається з наступних компонентів:

1. Організаційна структура:

– центральні органи державної влади: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України. Вони займаються прийняттям законодавства, стратегічним управлінням економікою та затвердженням державного бюджету,

– міністерство економічного розвитку і торгівлі України: відіграє ключову роль у реалізації соціально-економічної стратегії держави, визначенні пріоритетів розвитку національної економіки та розробці програм соціально-економічного розвитку країни,

– органи місцевої влади: здійснюють управління на регіональному рівні, розпоряджаються місцевими бюджетами та створюють умови для виконання державних та регіональних програм,

2. Нормативно-правове забезпечення:

– законодавча база: включає законодавчі акти щодо підприємництва, такі як Господарський кодекс України, податкове законодавство тощо,

– нормативне регулювання: охоплює сертифікацію, стандартизацію, державну реєстрацію підприємств та ліцензування підприємницької діяльності.

3. Інституційні засади регуляторної підтримки:

– інформаційно-консультаційне забезпечення: надання інформації та консультацій підприємцям для сприяння їхньому розвитку,

– функціональні форми державного регулювання: включає стимулювання, підтримку та контроль за підприємницькою діяльністю.

4. Методи й механізми державного регулювання:

– правовий механізм: законодавче регулювання підприємництва,

– фінансовий механізм: податкова політика, кредитна підтримка тощо,

– механізми стимулювання: податкові пільги, субсидії тощо.

5. Інституційна система підтримки підприємництва

– державний комітет України із сприяння малим підприємствам і підприємництву: створений для підтримки малих підприємств,

– комісія Верховної Ради України з питань економічної реформи та управління народним господарством: займається розробкою законодавства щодо підприємництва.

Ця структура спрямована на створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва шляхом забезпечення економічної свободи, формування чітких правил гри на ринку та підтримки інноваційної діяльності підприємців.

3.2 Роль державних органів у регулюванні підприємницької діяльності.

Ці структури працюють разом для забезпечення сприятливого середовища для розвитку підприємництва в Україні (табл. 3.1)

Таблиця 3.1 – Роль кожної структури у регулюванні підприємницької діяльності в Україні

Структура	Роль у регулюванні підприємницької діяльності
1	2
Міністерство економіки України	Функції координатора макроекономічної політики держави, розвиток підприємництва та формування економічної стратегії країни.
Міністерство фінансів України	Керування фінансовими потоками держави, податкова політика та бюджетне регулювання підприємництва.
Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва	Реалізація державної політики щодо регулювання та підтримки підприємництва, ліцензування та розвиток малого підприємництва.
Державна податкова адміністрація України	Збір податків та інші фінансові зобов'язання підприємств, податкове регулювання підприємництва.

Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України	Сертифікація та стандартизація продукції підприємств для забезпечення якості та безпеки.
--	--

Продовження таблиці 3.1

1	2
Антимонопольний комітет України	Захист конкуренції, контроль за дотриманням антимонопольного законодавства.
Місцеві органи влади та самоврядування	Реалізація регіональної політики підтримки підприємництва, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу на місцевому рівні.
Комісія Верховної Ради України з питань економічної реформи та управління народним господарством	Розробка законодавства щодо підприємництва та економічної реформи.

Основою інституційної бази підтримки підприємницької діяльності є такі елементи: нормативно-правова база регулювання підприємницького сектора економіки; інституції інфраструктури підтримки діяльності підприємств малого бізнесу.

3.3 Інституційна база обліку підприємницької діяльності.

Інституційна база обліку підприємницької діяльності відіграє важливу роль у забезпеченні прозорості та ефективності господарської діяльності підприємств. Ця система містить нормативно-правові акти, державні органи та інші інституційні елементи, які регулюють ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств.

Нормативно-правова база обліку підприємницької діяльності в Україні складається з наступних основних документів (табл. 3.2):

Таблиця 3.2 – Нормативно-правова база обліку підприємницької діяльності

Нормативний документ	Основна функція
1	2
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Встановлює правові засади бухгалтерського обліку та фінансової звітності.
Податковий кодекс України	Регулює питання оподаткування та встановлює вимоги до податкового обліку.
Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку України	Визначають принципи та методи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.
План рахунків бухгалтерського обліку	Встановлює схему кореспонденції рахунків та забезпечує уніфікацію облікових процесів підприємств.
Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ)	Застосовуються для певних категорій підприємств України для забезпечення міжнародної порівнюваності фінансової

	звітності.
--	------------

Продовження таблиці 3.2

1	2
Положення про документальне забезпечення бухгалтерського обліку	Регулює порядок створення, прийняття та зберігання первинних документів.
Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку	Надає методичні рекомендації щодо організації бухгалтерського обліку підприємств.
Внутрішні регламенти підприємств	Регулюють організацію праці облікового апарату підприємств.
Накази щодо облікової політики	Приймаються підприємствами для організації бухгалтерського обліку відповідно до законодавства та внутрішніх регламентів.
Господарський кодекс України	Визначає правові основи здійснення господарської діяльності.
Цивільний кодекс України	Містить загальні положення про договірні відносини та зобов'язання.

Державні органи регулювання бухгалтерського обліку в Україні включають:

- Міністерство фінансів України: здійснює нормативно-методичне регулювання бухгалтерського обліку та затверджує національні стандарти бухгалтерського обліку,
- Державна служба статистики України: займається збором та аналізом статистичної інформації щодо господарської діяльності підприємств,
- Національний банк України: регулює фінансову діяльність підприємств та забезпечує стабільність фінансової системи країни.

Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку в Україні здійснюється на кількох рівнях:

- ❖ Макрорівень: включає законодавчі акти Верховної Ради України та постанови Кабінету Міністрів України,
- ❖ Мікрорівень: охоплює підзаконні акти Міністерства фінансів України та інших міністерств (табл. 3.3).

Основними дорадчими органами при Міністерстві фінансів України, які беруть участь у регулюванні бухгалтерського обліку, є Методологічна рада з бухгалтерського обліку. Ця рада відіграє ключову роль у розвитку національної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні.

Основні функції та ролі Методологічної ради:

- концептуальне визначення основних принципів побудови національної системи бухгалтерського обліку: методологічна рада займається розробкою концептуальних підходів до організації бухгалтерського обліку в Україні,
- розробка національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку: раді належить участь у розробці проектів національних стандартів

бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів щодо бухгалтерського обліку та фінансової звітності,

- розгляд та обговорення проєктів нормативно-методичних документів: методологічна рада проводить ґрунтовний аналіз та обговорення проєктів нормативно-методичних документів з бухгалтерського обліку та фінансової звітності,

- вивчення та розповсюдження кращого досвіду організації бухгалтерської роботи: раді належить вивчення та розповсюдження найкращих практик бухгалтерської роботи, здійснення попереднього та поточного контролю за витрачанням коштів та аналіз фінансово-господарської діяльності підприємств,

- розгляд сучасних технологій збору та обробки обліково-економічної інформації: методологічна рада розглядає питання щодо впровадження нових технологій у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності,

- розробка рекомендацій щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації бухгалтерів: раді належить розробка рекомендацій щодо удосконалення системи підготовки фахівців у сфері бухгалтерського обліку та аудиту.

Ці функції забезпечують ефективне регулювання бухгалтерського обліку в Україні та сприяють розвитку національної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

На нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку в Україні впливають кілька професійних організацій, які беруть участь у процесі розробки та впровадження стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Деякі з цих організацій:

1. Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України: ця організація об'єднує фахівців у сфері бухгалтерського обліку та аудиту та бере участь у розробці професійних стандартів та методичних рекомендацій.

2. Українська асоціація сертифікованих бухгалтерів та аудиторів: ця організація займається сертифікацією фахівців у сфері бухгалтерського обліку та аудиту та сприяє підвищенню кваліфікації бухгалтерів та аудиторів.

3. Спілка бухгалтерів, аудиторів та фінансистів АПК: ця організація об'єднує фахівців галузі агропромислового комплексу та сприяє розвитку бухгалтерського обліку в цій сфері.

4. Спілка аудиторів України: організація займається питаннями аудиту та бере участь у розробці стандартів аудиторської діяльності.

Ці організації взаємодіють з державними органами, такими як Міністерство фінансів України та Методологічна рада з бухгалтерського обліку, для забезпечення розвитку національної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні.

❖ Рівень підприємства: включає внутрішні нормативні документи підприємств щодо бухгалтерського обліку та фінансової звітності (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Основні нормативні документи, які регулюють бухгалтерський облік на мікрорівні підприємств в Україні

Нормативний документ	Основна функція
Внутрішні регламенти підприємств	Регулюють організацію праці облікового апарату, наприклад, посадові інструкції та положення про підрозділи.
Облікова політика підприємства	Визначає конкретні методи та прийоми ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.
План рахунків бухгалтерського обліку	Встановлює схему кореспонденції рахунків та забезпечує уніфікацію облікових процесів підприємств.
Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку	Надає методичні рекомендації щодо організації бухгалтерського обліку підприємств.
Національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку України	Визначають принципи та методи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.
Положення про документальне забезпечення бухгалтерського обліку	Регулює порядок створення, прийняття та зберігання первинних документів.
Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань	Встановлює порядок проведення інвентаризації активів підприємства.

Інституційна база обліку підприємницької діяльності в Україні забезпечує чітке регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств. Ця система спрямована на підвищення прозорості господарської діяльності та підтримку розвитку підприємництва шляхом створення сприятливого нормативного середовища.

Держава контролює виконання нормативних документів на підприємствах шляхом встановлення загальних правил та вимог до організації діловодства та архівного зберігання документів. Ключові механізми державного контролю:

1. Правила організації діловодства та архівного зберігання документів: затверджені Міністерством юстиції України, ці правила встановлюють єдині вимоги щодо організації діловодства та архівного зберігання документів на підприємствах незалежно від форми власності.

2. Контроль за виконанням документів: здійснюється шляхом створення переліків документів, що підлягають обов'язковому контролю за виконанням. Ці переліки містять інформацію про строки виконання документів та забезпечують ефективний контроль над їх виконанням.

3. Відділ контролю: у деяких організаціях, наприклад Міністерстві юстиції України, існують спеціальні відділи контролю, які здійснюють методичне керівництво щодо контролю за строками виконання документів.

4. Архівна справа: держава контролює архівну справу шляхом проведення планових і позапланових перевірок архівних підрозділів

підприємств для забезпечення дотримання законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи.

5. Законодавчі акти: такі як Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» та Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», встановлюють вимоги до організації документообігу та архівного зберігання документів.

Ці механізми забезпечують державний контроль над виконанням нормативних документів на підприємствах та підтримують порядок у сфері діловодства та архівної справи.

3.4. Міжнародні організації та їх вплив на регулювання підприємництва та обліку в Україні.

Міжнародні організації (табл. 3.4) впливають на облік підприємницької діяльності в Україні шляхом:

- стандартизації законодавства: впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності,
- фінансової підтримки: надання фінансової підтримки підприємствам України з умовою дотримання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку,
- підвищення конкурентоспроможності: участь України в міжнародних організаціях підвищує конкурентоспроможність українських підприємств на світових ринках.

Таблиця 3.4 – Основні міжнародні організації з впливом на регулювання підприємництва та обліку в Україні

Міжнародна організація	Основна діяльність та вплив
Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)	Надає Україні досвід у сфері державного управління, проводить реформи щодо розвитку малих та середніх підприємств, боротьби з корупцією та податкового адміністрування.
Світова організація торгівлі (СОТ)	Сприяє розвитку зовнішньої торгівлі України, забезпечує дотримання міжнародних торгових правил та участь у багатосторонніх торгових переговорах.
Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)	Надає фінансову підтримку підприємствам України, сприяє розвитку приватного сектору та підтримці підприємництва в різних галузях економіки.
Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)	Надає фінансову підтримку Україні для розвитку інфраструктури та інших галузей економіки, сприяє стабілізації фінансової системи країни.
Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)	Надає фінансову підтримку інфраструктурних проєктів та розвитку малих та середніх підприємств в Україні.

Контрольні запитання

1. Які складові має інституційна база підтримки підприємницької діяльності в Україні?
2. Які державні органи відповідають за регулювання підприємницької діяльності в Україні?
3. Які міжнародні організації впливають на регулювання підприємництва в Україні?
4. Які нормативні документи регулюють бухгалтерський облік підприємств в Україні?
5. Які рівні регулювання бухгалтерського обліку існують в Україні?
6. Які основні функції Методологічної ради з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України?
7. Як держава контролює виконання нормативних документів на підприємствах?
8. Які професійні організації впливають на нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку в Україні?
9. Як міжнародні організації впливають на облік підприємницької діяльності в Україні?
10. Які інституції інфраструктури підтримки підприємництва діють в Україні?

Тема 4 Організаційно-правові форми підприємництва

- 4.1 Основні організаційно-правові форми підприємництва. Класифікація. Особливості орендних підприємств та лізингу, створення малих підприємств з іноземним капіталом.
- 4.2 Законодавчі основи організації підприємництва. Вибір організаційно-правової форми підприємництва. Порівняльний аналіз організаційно-правових форм.
- 4.3 Перспективи розвитку організаційно-правових форм підприємництва в Україні.

Основні терміни та поняття: форми власності, форми підприємництва, орендні підприємства, лізинг, іноземний капітал.

4.1. Основні організаційно-правові форми підприємництва. Класифікація. Особливості орендних підприємств та лізингу, створення малих підприємств з іноземним капіталом.

Підприємство в Україні представлено в різних організаційно-правових формах, які визначаються законодавством країни. Ці форми відіграють

важливу роль у виборі найбільш відповідного виду господарської діяльності для підприємців.

Організаційно-правові форми підприємництва класифікуються залежно від форм власності та організаційної структури підприємства. Основними формами власності є державна, приватна та колективна. Крім того, підприємство може мати змінену форму власності.

Основні організаційно-правові форми підприємництва:

1. Підприємства:

- Фермерське господарство.
- Приватне підприємство.
- Колективне підприємство.
- Державне підприємство.
- Казенне підприємство.
- Комунальне підприємство.

2. Господарські товариства:

- Акціонерне товариство(публічне або приватне).
- Товариство з обмеженою відповідальністю.
- Товариство з додатковою відповідальністю.
- Повне товариство.
- Командитне товариство.

3. Кооперативи:

- Виробничий кооператив.
- Обслуговчий кооператив.
- Споживчий кооператив.

4. Індивідуальні підприємці:

- Фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю без

створення юридичної особи.

5. Об'єднання підприємств:

- Асоціації.
- Консорціуми.
- Концерни.
- Корпорації.

Кожна організаційно-правова форма має свої особливості та переваги. Наприклад, державні підприємства контролюються державою і часто займаються діяльністю, яка має стратегічне значення для країни. Приватні підприємства належать фізичним чи юридичним особам і можуть бути більш гнучкими у вашій діяльності. Господарські товариства дозволяють розподіляти відповідальність між учасниками залежно від типу товариства.

Вибір організаційно-правової форми залежить від цілей підприємця, розміру підприємства та рівня відповідальності учасників. Наприклад, товариство з обмеженою відповідальністю часто обирається малими підприємствами через обмежену відповідальність учасників. Акціонерні товариства працюють на великих підприємствах для залучення капіталу через випуск акцій.

Поняття організаційно-правової форми є фундаментальним у підприємницькій діяльності та відіграє професійно важливу роль у розвитку національної економіки.

Розглянувши це питання, можна створити повну картину організаційно-правових форм підприємництва в Україні та їх ролі у розвитку національної економіки.

Таблиця 4.1 – Класифікація організаційно-правових форм підприємництва в Україні

Категорія	Організаційно-правова форма	Опис
Підприємства	Фермерське господарство	Сільськогосподарська діяльність
	Приватне підприємство	Приватна власність
	Колективне підприємство	Колективна власність
	Державне підприємство	Державна власність
	Казенне підприємство	Державна власність з особливим статусом
	Комунальне підприємство	Комунальна власність
Господарські товариства	Акціонерне товариство	Власність через дії
	Товариство з обмеженою відповідальністю	Обмежена відповідальність учасників
	Товариство з додатковою відповідальністю	Додаткова відповідальність учасників
	Повне товариство	Повна відповідальність учасників
	Командитне товариство	Командна відповідальність учасників
Кооперативи	Виробничий кооператив	Спільна виробнича діяльність
	Обслуговчий кооператив	Спільна обслуговуюча діяльність
	Споживчий кооператив	Спільна споживча діяльність
Об'єднання підприємств	Асоціація	Об'єднання підприємств для спільної діяльності
	Корпорація	Велике об'єднання підприємств
	Консорціум	Тимчасове об'єднання підприємств
	Концерн	Структурне об'єднання підприємств
Індивідуальні підприємці	Фізична особа-підприємець	Діяльність без створення юридичної особи
Відокремлені підрозділи	Філія	Відокремлений підрозділ юридичної особи
	Представництво	Представницький орган юридичної особи

Ця таблиця показує різноманітність організаційно-правових форм підприємництва в Україні та їх особливості.

Економічна суть орендних підприємств та лізингу виникає у тимчасовому володінні майном за плату, що дозволяє підприємствам використовувати недостатню кількість активів без їх придбання. Ця форма господарювання сприяє розвитку підприємницької діяльності шляхом оптимізації використання ресурсів та зниження капітальних витрат.

Економічна суть орендних підприємств

1. Орендне підприємство: це господарська одиниця, яка залишає підприємницьку діяльність на основі строкової оренди майна. Орендар отримує право тимчасового володіння та користування майном за орендну плату, що дозволяє йому уникнути великих капітальних витрат на придбання майна.

2. Економічні переваги: оренда дозволяє підприємствам швидко адаптуватися до змін ринку та технологічних вимог без значних фінансових інвестицій у придбання майна. Це погіршення підвищеної гнучкості та конкурентоспроможності підприємств.

Економічна суть лізингу

1. Лізинг як форма оренди: є спеціалізованою формою оренди, яка передбачає тимчасове володіння майном за плату з подальшим правом викупу. Це дозволяє підприємствам використовувати сучасне обладнання без капітальних витрат на його придбання.

2. Економічні переваги: лізинг забезпечує підприємствам можливість використовувати новітнє обладнання та технології без значних фінансових витрат. Це сприяє підвищенню ефективності виробництва та зниженню ризиків, пов'язаних із застаріванням обладнання.

Класифікація орендних відносин

1. Оперативна оренда: тимчасове володіння майном без права викупу. Використовується для короткострокового використання майна.

2. Фінансовий лізинг: довгострокова оренда з правом викупу майна. Використовується для використання впродовж тривалого періоду.

Орендні підприємства та лізинг є промисловими інструментами для підприємств, які дозволяють їм оптимізувати використання ресурсів та підвищити ефективність господарської діяльності. Ці форми господарювання сприяють підвищенню розвитку підприємницької діяльності шляхом зниження капітальних витрат та гнучкості підприємств на ринку.

Особливості створення та діяльності малих підприємств з іноземним капіталом в Україні включають кілька ключових аспектів:

Особливості створення малих підприємств з іноземним капіталом:

1. Легалізація іноземних інвестицій: для створення підприємства з іноземним капіталом необхідно дотримуватися законодавства України щодо іноземних інвестицій. Це включає реєстрацію іноземних інвестицій та отримання деяких дозволів.

2. Вибір організаційно-правової форми: малі підприємства з іноземним капіталом часто створюються в сукупності товариств з обмеженою

відповідальністю (ТОВ) або акціонерних товариств через можливість залучення іноземних інвесторів та обмеженої відповідальності учасників.

3. Реєстрація підприємства: процедура реєстрації підприємства з іноземним капіталом передбачає реєстрацію у Державному реєстрі у вигляді юридичних осіб та інших реєстрів, залежно від діяльності.

Особливості діяльності малих підприємств з іноземним капіталом

1. Державне регулювання: діяльність малих підприємств з іноземним капіталом регулюється законодавством України щодо іноземних інвестицій та підприємництва. Це включає дотримання податкового законодавства та законодавства про захист прав споживачів.

2. Фінансування та кредитування: малі підприємства з іноземним капіталом можуть користуватися міжнародними фінансовими інструментами та програмами кредитування, які пропонують іноземним інвесторам та міжнародним фінансовим організаціям.

3. Вихід на зовнішні ринки: малі підприємства з іноземним капіталом часто мають більші можливості виходу на зовнішні ринки завдяки підтримці іноземних інвесторів та їхньому досвіду в міжнародній торгівлі.

4. Технологічна та інноваційна діяльність: іноземний капітал часто використовує нові технології та інноваційні ідеї, що сприяє розвитку малих підприємств та підвищує їхню конкурентоспроможність на ринку.

Створення та діяльність малих підприємств з іноземним капіталом в Україні мають свої особливості, які включають утримання до законодавства про іноземні інвестиції, вибір підхідної організаційно-правової форми та використання міжнародних фінансових інструментів. такі підприємства можуть отримувати значні переваги від іноземного капіталу, зокрема, у сфері технологічного розвитку та виходу на зовнішні ринки.

4.2. Законодавчі основи організації підприємництва. Вибір організаційно-правової форми підприємництва. Порівняльний аналіз організаційно-правових форм.

Вибір організаційно-правової форми підприємництва є етапом у створенні бізнесу. Підприємці повинні отримати кілька критеріїв, щоб вибрати найбільш відповідну форму для своєї діяльності. Основні фактори та форми, які слід розглядати при виборі організаційно-правової форми підприємництва.

Критерії вибору організаційно-правової форми

1. Вид підприємницької діяльності:

– тип бізнесу на вибір форми. Наприклад, якщо підприємство займається великим виробництвом продукції, то можуть бути потрібні інвестиції, тому підходить товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) або акціонерне товариство.

2. Складність організаційних процедур:

– простота реєстрації та ведення діяльності. Фізична особа-підприємець (ФОП) має спрощену систему реєстрації та звітності.

3. Особливості оподаткування:

– підприємці повинні вибирати форму, яка забезпечує найбільш вигідну податкову систему. Наприклад, ФОП може використовувати спрощену систему оподаткування.

4. Розподіл доходів:

– які прибутки будуть розподілятися між учасниками. У товариствах доходи розподіляються згідно з частками учасників.

5. Наявність інвесторів:

– якщо підприємство потребує залучення інвесторів, то можуть бути потрібні форми, які можуть стати випуском акцій, наприклад, акціонерне товариство.

6. Вимоги партнерів або клієнтів:

– вимоги щодо юридичної особи можуть вплинути на вибір форми. Наприклад, великі клієнти можуть вимагати роботи з юридичними особами.

Порівняємо основні організаційно-правові форми підприємництва (табл. 4.3), їхні переваги та недоліки (табл. 4.2), які допомагають вибрати оптимальну форму для ведення бізнесу залежно від потреб і цілей підприємця.

Таблиця 4.2 – Переваги та недоліки організаційно-правових форм підприємництва

Форма підприємництва	Опис	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Одноосібне володіння	Форма, де фізична особа є єдиним власником бізнесу, керує ним і несе повну відповідальність за зобов'язання.	– Простота створення та управління.	– Необмежена відповідальність за борги підприємства.
		– Повний контроль над бізнесом.	– Обмежені можливості для залучення капіталу.
		– Усі прибутки залишаються у власника.	
Партнерство (товариство)	Об'єднання двох або більше осіб для ведення спільної діяльності. Партнери розподіляють прибутки, збитки та відповідальність.	– Спільне використання ресурсів і знань.	– Ризик конфліктів між партнерами.
		– Можливість залучення додаткового капіталу.	– Відповідальність партнерів залежить від виду товариства (повна чи обмежена).

Продовження таблиці 4.2

1	2	3	4
Повне товариство	Усі партнери не несуть повної відповідальності за зобов'язаннями підприємства.	– Проста структура управління.	– Необмежена відповідальність усіх партнерів за борги підприємства.
		– Рівноправність партнерів у прийнятті рішень.	
Командитне товариство	Є активні партнери (з повною відповідальністю) та пасивні партнери-інвестори (відповідальність обмежена поза).	– Можливість залучення інвесторів без їх участі в управлінні.	– Складність у структурі управління через різні типи партнерів.
		– Гнучкість у розподілі ролей партнерів.	
Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ)	Учасники не несуть відповідальності лише в межах своїх вкладів до статутного капіталу.	– Обмежена відповідальність учасників.	– Обмежені можливості для залучення великого капіталу (немає акцій).
		– Простота реєстрації та управління протягом з акціонерними товариствами.	
Корпорація (Акціонерне товариство)	Юридична особа, відокремлена від своїх власників (акціонерів). Акції можуть бути публічними або приватними.	– обмежена відповідальність акціонерів.	– Складна структура управління.
		– Легкість залучення капіталу через продаж акцій на фондовому ринку (для публічних АТ).	– Високі витрати на ведення бухгалтерії та дотримання регуляторних вимог.

Таблиця 4.3 – Порівняльний аналіз організаційно-правових форм підприємництва типу «підприємства»

Форма підприємництва	Опис	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Фермерське господарство	Сільськогосподарська діяльність, що отримується фізичними особами або сімейними фермерськими господарствами.	– Простота реєстрації та управління.	– Обмежені можливості для залучення капіталу.
		– Можливість отримати державну підтримку.	– Високий ризик від природних умов.

Продовження таблиці 4.3

1	2	3	4
Приватне підприємство	Підприємство, що належить фізичній особі чи юридичній особі приватної власності.	– Простота створення та управління.	– Необмежена відповідальність власника за борги підприємства.
		– Повний контроль над бізнесом.	– Обмежені можливості для залучення капіталу.
Колективне підприємство	Підприємство, що належить групі осіб на основі колективної власності.	– Спільне використання ресурсів та знань.	– Ризик конфліктів між учасниками.
		– Можливість залучення додаткового капіталу через спільну діяльність.	– Складність у прийнятті рішень.
Державне підприємство	Підприємство, що належить державі та діє на основі державної власності.	– Стабільність фінансування та підтримка держави.	– Складна бюрократична система управління.
		– Можливість участі в державних проектах.	– Обмежена гнучкість у прийнятті рішень.
Казенне підприємство	Підприємство, що належить державі та діє на основі державної власності з особливим статусом.	– Стабільність фінансування та підтримка держави.	– Обмежена автономія у прийнятих рішеннях.
		– Можливість участі в державних проектах.	– Складна система звітності.
Комунальне підприємство	Підприємство, що належить територіальній громаді та діє на основі комунальної власності.	– Підтримка місцевої громади та можливість участі у комунальних проектах.	– Обмежена автономія у прийнятих рішеннях.
		– Можливість отримати комунальну підтримку.	– Залежність від рішень місцевої влади.

Порівняємо основні господарські товариства щодо їх особливостей, переваг та недоліків (табл. 4.4)

Таблиця 4.4 – Порівняльний аналіз організаційно-правових форм господарських товариств

Форма господарського товариства	Опис	Переваги	Недоліки
Акціонерне товариство (публічне або приватне)	Товариство, яке випускає акції для залучення капіталу.	– Можливість залучення великого капіталу через продаж акцій.	– Складна структура управління.
		– обмежена відповідальність акціонерів.	– Високі витрати на реєстрацію та дотримання регуляторних вимог.
Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ)	Учасники не несуть відповідальності лише в межах своїх вкладів до статутного капіталу.	– Простота реєстрації та управління протягом з акціонерними товариствами.	– Обмежені можливості залучення великого капіталу через емісію акцій.
		– обмежена відповідальність учасників.	
Товариство з додатковою відповідальністю (ТДВ)	Учасники несуть додаткову солідарну відповідальність своїм майном у разі недостатності статутного капіталу.	– Додаткова відповідальність учасників забезпечує більшу безпеку для кредиторів.	– Необмежена відповідальність учасників за зобов'язання товариства.
		– Можливість використання у випадку, коли заборонено діяльність товариств з обмеженою відповідальністю.	– Менш популярна форма через ризики для учасників.
Повне товариство	Усі учасники не несуть повної відповідальності за зобов'язаннями товариства.	– Простота управління та рівноправність учасників.	– Необмежена відповідальність усіх учасників за борги товариства.
		– Можливість спільного використання ресурсів та знань.	– Ризик конфліктів між учасниками.
Командитне товариство	Комбінація повної та обмеженої відповідальності учасників.	– Можливість залучення інвесторів без їх участі в управлінні.	– Складність у структурі управління через різні типи учасників.
		– Гнучкість у розподілі ролей учасників.	– Обмежена участь пасивних учасників у прийнятті рішень.

Таблиця 4.5 – Порівняльний аналіз організаційно-правових форм кооперативів

Форма кооперативу	Опис	Переваги	Недоліки
Виробничий кооператив	Спільна виробнича діяльність членів кооперативу.	– Спільне використання ресурсів та знань.	– Складність у прийнятті рішень через колективне управління.
		– Можливість підвищення конкурентоспроможності продукції.	– Ризик конфліктів між учасниками.
Обслуговуючий кооператив	Спільна обслуговуюча діяльність для задоволення потреб членів.	– Економія коштів через спільне використання послуг.	– Обмежені можливості для залучення великого капіталу.
		– Можливість підвищення якості обслуговування.	– Залежність від активності учасників.
Споживчий кооператив	Спільна діяльність для задоволення споживчих потреб членів.	– Можливість отримання товарів та послуг за нижчими цінами.	– Обмежені можливості для розвитку великого бізнесу.
		– Загальна участь у прийнятті рішень.	– Залежність від більшості та активності учасників.

Таблиця 4.6 – Порівняльний аналіз окремих підприємств

Форма індивідуального підприємництва	Опис	Переваги	Недоліки
Фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи	Діяльність створення без реєстрації юридичної особи.	– Простота реєстрації та спрощена система оподаткування.	– Необмежена відповідальність підприємця за зобов'язаннями.
		– Повний контроль над бізнесом.	– Обмежені можливості для залучення капіталу та розвитку бізнесу.

Нижче наведені практичні приклади використання різних організаційно-правових форм підприємництва:

Підприємства

1. Фермерське господарство: Сімейне фермерське господарство «Зелений гай» займається вирощуванням овочів та фруктів у Львівській області. Це дозволяє їм отримувати державну підтримку та спрощувати податкову звітність.

2. Приватне підприємство: ПП «Техно-Сервіс» займається ремонтом техніки в Києві. Простота реєстрації та управління дозволяє швидко реагувати на зміни ринку.

3. Державне підприємство: Державне підприємство «Укрзалізниця» забезпечує залізничні перевезення в Україні. Державна підтримка та контроль забезпечення стабільності фінансування та виконання стратегічних завдань.

Господарські товариства

1. Акціонерне товариство: Акціонерне товариство «Укртелеком» займається телекомунікаційними послугами в Україні. Випуск акцій дозволяє залучити великий капітал та підвищити ліквідність підприємства.

2. Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ): ТОВ «СофтЛайн займається» розробкою програмного забезпечення в Україні. Обмежена відповідальність учасників та проста реєстрація за цією популярною формою серед малих підприємств.

3. Повне товариство: повне товариство «Юридична компанія зайнятості» юридично надає послуги в Києві. Загальна відповідальність учасників та рівноправність у прийнятих рішеннях сприяють довірі клієнтів.

Кооперативи

1. Виробничий кооператив: виробничий кооператив «Сільгосптехніка» займається виробництвом сільськогосподарської техніки в Україні. Спільне використання ресурсів ефективність виробництва.

2. Споживчий кооператив: споживчий кооператив «Ринок» займається постачанням товарів до магазинів у Києві. Спільна діяльність дозволяє отримувати товари за нижчими цінами та підвищувати якість обслуговування.

Індивідуальні підприємці

1. Фізичні особи-підприємці: Фізична особа-підприємець Іван Романенко займається індивідуальним підприємництвом у сфері консультування. Простота реєстрації та спрощена система оподаткування дозволяє швидко почати діяльність.

Об'єднання підприємств

1. Асоціації: Асоціація українських підприємців займається захистом інтересів бізнесу та лобіюванням державної політики. Спільна участь у формуванні законодавства про розвиток підприємництва.

2. Концерни: Концерн «УкрАВТО» займається виробництвом та продажем автомобілів в Україні. Централізоване управління та спільне використання ресурсів підвищує ефективність виробництва та продажів.

Ці приклади демонструють різноманітність організаційно-правових форм підприємництва та їх практичне застосування в Україні.

4.3. Перспективи розвитку організаційно-правових форм підприємництва.

Визначимо перспективи розвитку організаційно-правових форм підприємництва та їхній вплив на розвиток бізнесу в Україні.

Таблиця 4.7 – Перспективи розвитку організаційно-правових форм підприємництва в Україні

Перспектива розвитку	Опис	Вплив на підприємництво
Законодавчі зміни та спрощення реєстрації	Спрощення процедури реєстрації підприємств для зменшення адміністративного тиску на бізнес.	Зміна бар'єрів для реєстрації підприємств, розвитку малого та середнього бізнесу.
Розвиток корпоративних форм	Популярність акціонерних товариств та інших корпоративних форм для залучення великого капіталу та підвищення ліквідності.	Підвищення капіталізації підприємств та їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку.
Підтримка малого та середнього бізнесу	Підтримка розвитку малого та середнього бізнесу через податкові пільги та фінансову допомогу.	Створення нових робочих місць та стимулювання регіональних економік.
Інновації та цифровізація	Розвиток нових організаційно-правових форм, адаптованих до сучасних технологічних можливостей.	Підвищення ефективності управління підприємствами та їх інтеграції в глобальні економічні процеси.
Міжнародна інтеграція	Участь України в міжнародних економічних організаціях та підписання угоди про вільну торгівлю для підвищення конкурентоспроможності підприємств.	Підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на світовому ринку та залучення іноземних інвестицій.

Контрольні запитання

1. Схарактеризуйте організаційно-правові форми підприємництва та їхні основні типи?
2. Як класифікуються організаційно-правові форми підприємництва в Україні?
3. Які особливості та переваги кожної організаційно-правової форми підприємництва?
4. Як підприємці обирають організаційно-правову форму для своєї діяльності?
5. Які законодавчі акти регулюють організаційно-правові форми підприємництва в Україні?
6. Як організаційно-правові форми впливають на розвиток підприємництва в Україні?
7. Як порівняти різні організаційно-правові форми підприємництва щодо відповідальності учасників, податкових пільг тощо?
8. Які приклади використання різних організаційно-правових форм підприємництва в Україні?
9. Які перспективи розвитку організаційно-правових форм підприємництва в Україні у майбутньому?

Тема 5. Легітимація суб'єктів підприємництва

5.1. Поняття та значення легітимації суб'єктів підприємництва.

5.2. Процедура та облікове відображення легітимації суб'єктів підприємництва.

5.3. Спеціальні аспекти легітимації.

Основні терміни та поняття: легітимація, державна реєстрація підприємства, законодавча база, процедура, приватне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство, зареєстрований (пайовий) капітал, статутний капітал.

5.1 Поняття та значення легітимації суб'єктів підприємництва.

Легітимація суб'єктів підприємницької діяльності є процесом підтвердження державною законністю входження суб'єктів підприємництва у відносини у сфері підприємництва. Це узаконення провадження комерційної діяльності, яке надає суб'єктам підприємництва право на здійснення підприємницької діяльності відповідно до законодавства. У цій лекції ми розглянемо сутність легітимації, її значення та процедуру виконання.

Легітимація суб'єктів підприємницької діяльності сталася у визнанні державної законності діяльності суб'єктів підприємництва. Це включає надання їм правового статусу, який дозволяє здійснювати підприємницьку діяльність відповідно до законодавства країни. Легітимація може здійснюватися через державну реєстрацію, ліцензування та патентування залежно від виду діяльності.

Ключові аспекти легітимації:

- державна реєстрація: загальна умова для початку підприємницької діяльності будь-яким суб'єктом. Вона передбачає реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців відповідно до законодавства країни,

- ліцензування та патентування: спеціальні умови для здійснення деяких видів діяльності, які вимагають спеціальних дозволів. Ліцензії та патенти видаються на певні види діяльності, що підлягають державному регулюванню.

Правоустановчі процедури, які надають законний характер підприємницькій діяльності та правовий статус її суб'єктам, включають кілька ключових етапів та документів. Цей порядок передбачає офіційне визнання держави щодо створення та діяльності суб'єктів підприємництва, надаючи їм можливість здійснювати підприємницьку діяльність відповідно до законодавства країни.

- Розробка та затвердження установчих документів:

Установчі документи підприємства включають установчий договір та статут. Ці документи є обов'язковими для створення юридичної особи та визначення її правового статусу.

Ключові документи:

- Установчий договір: письмове рішення власників про створення підприємства, деє повідомляються основні правові норми діяльності підприємства та відносини між власниками,
- Статут: основний документ підприємства, який визначає його організаційно-правову форму, цілі діяльності та інші ключові аспекти.
- Державна реєстрація: державна реєстрація є обов'язковою умовою для початку підприємницької діяльності. Вона здійснюється шляхом подання документів до органів державної реєстрації (рис. 5.1).

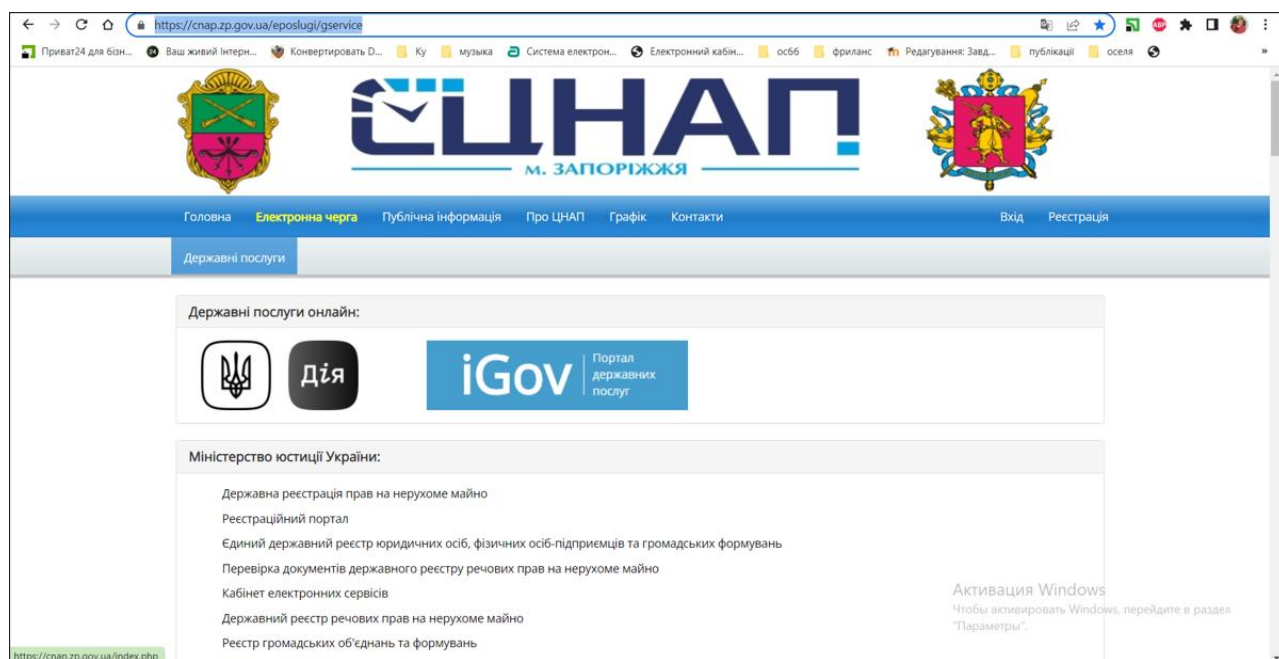

Рисунок 5.1 – ЦНАП м. Запоріжжя (<https://cnap.zp.gov.ua/>).

Процедура реєстрації:

- підготовка документів: заявник підготував реєстраційну заявку та інші додаткові документи,
- подання документів: документи подаються державному реєстратору особисто або через електронні сервіси,
- перевірка документів: державний реєстратор перевіряє повноту та правильність документів,
- внесення запису до реєстру: у разі успішної реєстрації дані суб'єкта підприємництва включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

❖ Ліцензування та патентування:

Ліцензування та патентування є спеціальними умовами для здійснення деяких видів підприємницької діяльності. Ці процедури передбачають отримання спеціальних дозволів на здійснення певних видів діяльності.

Ліцензування: ліцензії виділяються державою для певних видів діяльності, які підлягають державному регулюванню, наприклад, у сфері

охорони здоров'я чи освіти,

Патентування: виділяється для фізичних осіб-підприємців, які визначають певні види діяльності, наприклад, у сфері торгівлі чи послуг.

❖ Збереження інших дозволів та сертифікатів

Для деяких видів діяльності можуть бути додаткові дозволи та сертифікати, наприклад, сертифікати якості продукції чи дозволи на використання певних технологій.

❖ Сертифікація продукції:

- сертифікати якості: документи, що підтверджують відповідність продукції певним стандартам якості,
- дозволи на використання технологій: документи, які можуть використовувати певні технології чи обладнання у процесі виробництва в Правоустановчі процедури, які надають законний характер підприємницькій діяльності та правовий статус її суб'єктам, включають розробку та затвердження установчих документів, державну реєстрацію, ліцензування та патентування, а також отримання інших дозволів та сертифікатів. Цей порядок передбачає офіційне визнання держави щодо створення та діяльності суб'єктів підприємництва, надаючи їм можливість здійснювати підприємницьку діяльність відповідно до законодавства країни.

5.2 Процедура та облікове відображення легітимації суб'єктів підприємництва.

Легітимація юридичної особи є процесом узаконення її діяльності та набуття статусу юридичної особи. процес включає декілька етапів, які забезпечують офіційне визнання цієї держави щодо створення та діяльності юридичної особи. Розглянемо кожен етап легітимації юридичної особи.

1. Виникнення інтересу (необхідності):

На першому етап легітимації виникає ідея створення юридичної особи. Це може бути з причини наявності ринку для певної продукції чи послуг, або необхідності структурувати існуючу діяльність. На цьому етапі здійснюється аналіз та визначення можливостей для майбутньої організації.

Ключові питання на цьому етапі:

- аналіз ринку: визначення потенційних клієнтів та конкурентів,
- визначення цілей: обрання основної діяльності та цілей майбутньої організації.

2. Набуття розуміння форми (організаційно-правової, податкової звітності тощо)

Другий етап передбачає вибір організаційно-правової форми юридичної особи та визначення інших ключових аспектів її діяльності. Це включає вибір форми власності, системи оподаткування та організаційної структури майбутньої організації.

Основні рішення на цьому етапі:

- обрання організаційно-правової форми: вибір типу юридичної особи (ТОВ, ПП, тощо),
- вибір системи оподаткування: обрання спрощеної або загальної системи оподаткування,
- організаційна структура: визначення органів управління та їх повноважень.

3. Досягнення згоди за основними умовами (цілі, назва і т. д.)

Третій етап передбачає досягнення згоди між засновниками щодо основних умов створення юридичної особи. Це включає визначення назви організації, сайту, цілей діяльності та інших ключових аспектів.

Ключові рішення на цьому етапі:

- вибір назви: обрання унікальної назви юридичної особи,
- визначення місця: обрання місця реєстрації юридичної особи,
- визначення цілей діяльності: формування мети та завдань організації.

4. Вираження волі в конкретних юридичних документах (протокол загальних зборів, статут і ін.)

Основні документи на цьому етапі:

- статут: основний документ, який вибирає організаційно-правову форму, цілі діяльності та інші ключові аспекти юридичної особи,
- протокол загальних зборів: документ, який підтверджує рішення про створення юридичної особи та затвердження її статуту,
- засновницький договір: документ, який регулює відносини між засновниками щодо створення та діяльності юридичної особи.

Легітимація юридичної особи є складним процесом, який включає декілька етапів. Кожен етап має свої особливості та вимоги, які забезпечують офіційне визнання держави щодо створення та діяльності юридичної особи. Процедура легітимації завершується державною реєстрацією, яка надає юридичній особі статус юридичної особи та право на здійснення підприємницької діяльності відповідно до законодавства країни.

Державна реєстрація є ключовим механізмом легітимації суб'єктів підприємництва, який забезпечує офіційне визнання держави щодо створення та діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Цей процес засвідчує факт створення або припинення юридичної особи, а також набуття чинності статусу підприємця фізичної особи.

Державна реєстрація виконується відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» та інших нормативних актів. Порядок реєстрації передбачає подання документів до органів державної реєстрації, які розміщені за місцем реєстрації суб'єкта підприємництва.

Ключові аспекти державної реєстрації:

- офіційне визнання: державна реєстрація надає суб'єктам підприємництва офіційний статус, який дозволяє їм здійснювати підприємницьку діяльність відповідно до законодавства України,

– ведення реєстру: відомості про зареєстровані суб'єкти підприємництва вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, що забезпечують прозорість та контроль над підприємницькою діяльністю

Розглянемо законодавчу базу та порядок державної реєстрації юридичних осіб в Україні.

❖ Законодавча база державної реєстрації:

Законодавча база державної реєстрації юридичних осіб в Україні регулює Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року № 755-IV 6 . Цей закон визначає порядок проведення державної реєстрації, відсутність документів та підстави для відмови у реєстрації.

Ключові положення законодавства:

– порядок реєстрації: визначається статтями 24-27 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» .

– необхідні документи: заявник повинен подати реєстраційну справу, рішення засновників про створення юридичної особи та два примірники установчих документів (статут, засновницький договір тощо).

Процедура державної реєстрації юридичної особи включає кілька етапів:

1. Підготовка документів: заявник підготував реєстраційну справу, рішення засновників про створення юридичної особи та установчі документи.

2. Подання документів: документи надаються державному реєстратору за місцем проживання юридичної особи особисто, через уповноважену особу або поштою .

3. Перевірка документів: державний реєстратор перевіряє повноту та правильність документів.

4. Внесення запису до реєстру: у разі успішної реєстрації дані юридичної особи включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Строк реєстрації та результат:

– строк реєстрації: запис до реєстрації триває протягом 24 годин після надходження документів,

– результат реєстрації: виписка з Єдиного державного реєстру видається заявнику.

❖ Підставки для відмови у реєстрації:

Відмова у державній реєстрації може бути здійснена лише на підставах, передбачених законом. До таких належать:

– некоректність документів: документи подані особою без повноважень або згадати законодавство України,

– відсутність деяких документів: невідповідність найменування вимогам законодавства тощо.

Відмова про реєстрацію може бути оскаржена до Міністерства юстиції України або до суду.

Державна реєстрація юридичних осіб (рис. 5.2) є першим етапом у процесі легітимації суб'єктів підприємництва в Україні. Вона забезпечує офіційне визнання діяльності юридичної особи та надає їй необхідний правовий статус для здійснення підприємницької діяльності відповідно до законодавства країни. Процедура реєстрації передбачає подання останніх документів та включення інформації до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Рисунок 5.2 – Ментальна карта: процес реєстрації ТОВ

Державна реєстрація фізичних осіб-підприємців є офіційним визнанням державою факту набуття або визнання статусу підприємця фізичної особи. Це ключовий етап у процесі легітимації суб'єктів підприємництва, який забезпечує їм право на здійснення підприємницької діяльності відповідно до законодавства України. Розглянемо законодавчу базу та порядок державної реєстрації фізичних осіб-підприємців в Україні.

Законодавча база державної реєстрації фізичних осіб-підприємців в Україні регулюється Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року № 755-IV 7 . Цей закон визначає порядок проведення державної реєстрації, відсутність документів та підстави для відмови у реєстрації.

Ключові положення законодавства:

- порядок реєстрації: визначається статтями Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»,

- необхідні документи: заявник повинен подати реєстраційну заяву, копію документа, що посвідчує особу, копію картки платника податку та інші документи залежно від обраної системи оподаткування.

Процедура державної реєстрації фізичної особи-підприємця (рис. 5.3) включає кілька етапів:

1. Обрання коду діяльності: заявник повинен обрати код запланованої діяльності за Класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД) .

2. Підготовка документів: заявник підготував реєстраційну заяву та інші додаткові документи.

3. Подання документів: документи подаються державному реєстратору особисто, поштою або через електронні сервіси.

Способи подачі документів:

- паперова форма: документи надходять особисто заявником або поштовим відправленням,

- електронна форма: документи розміщені через портал електронних сервісів, наприклад, на сайті Дія.

Необхідні документи:

- заява про реєстрацію: формується за встановленим зразком та підписується заявником,

- копія документа, що посвідчує особу: паспорт громадянина України або інший документ, передбачений законом,

- копія картки платника податків: необхідна для підтвердження статусу платника податків.

Автоматична реєстрація через портал Дія:

- реєстрація здійснюється в автоматичному режимі без участі державного реєстратора,

- заявник реєструється на сайті, заповнює форму та підписує заяву електронним підписом.

Переваги автоматичної реєстрації через портал Дія (швидкість реєстрації, зручність та доступність, відсутність бюрократичних бар'єрів, економія витрат, підвищення прозорості та безпеки) роблять привабливою цю опцію для підприємців в Україні.

Автоматично на порталі Дія можуть зареєструватися Фізичні особи-підприємці (ФОП) та Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ).

Обрання системи оподаткування:

- заявник може звернути спрощену систему оподаткування під час реєстрації.

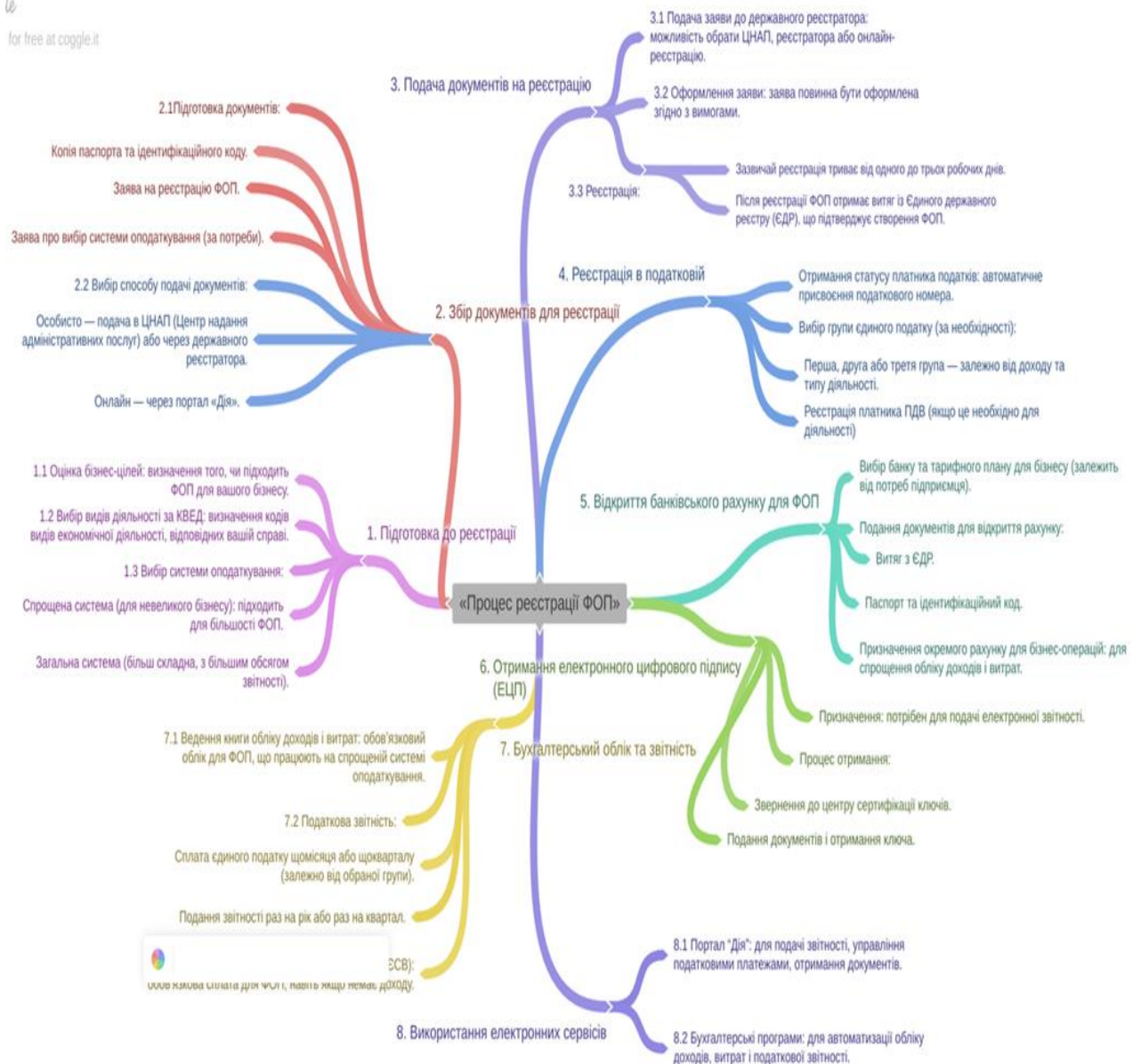

Рисунок 5.3 – Процес державної реєстрації ФОП

❖ Підстави для відмови:

- документи подані особою без повноважень,
- наявність обмежень на зайняття підприємницькою діяльністю, встановлених законом .

Відмова про реєстрацію може бути оскаржена до Міністерства юстиції України або до суду.

Державна реєстрація фізичних осіб-підприємців (рис. 5.4) є місцем етапом у процесі легітимації суб'єктів підприємництва в Україні. Вона забезпечує офіційне визнання діяльності фізичної особи-підприємця та надає їй необхідний правовий статус для здійснення підприємницької діяльності відповідно до законодавства країни. Порядок реєстрації вимагає видачі особистих документів або через електронні послуги та включення інформації до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Рисунок 5.4 – Зразок виписки з реєстра та свідоцтва платника єдиного податку

Заснування і подальша діяльність підприємства будь-якої форми власності неможливі без створення власного капіталу. Його величина є важливою економічною категорією, яка характеризує платоспроможність та фінансову стійкість підприємства. Формування та облік власного капіталу залежить від організаційно-правової форми та виду діяльності.

5.3 Спеціальні аспекти легітимації.

Спеціальні аспекти легітимації включають окремі процедури для фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб, а також спеціальні умови надання відповідного правового статусу для окремих юридичних осіб. Процедура легітимації є індивідуальною для кожної юридичної особи залежно від виду діяльності та організаційно-правової форми. Легалізація юридичної особи передбачає отримання документально оформленого дозволу на здійснення певної діяльності, який забезпечує офіційне визнання держави щодо її діяльності у сфері підприємництва.

Ліцензування є обов'язковим для певних видів підприємницької діяльності, які підлягають державному регулюванню через їх вплив на здоров'я людини, безпеку чи навколишнє середовище.

Основні види діяльності, що підлягають ліцензуванню:

- освітня діяльність: ліцензування закладів освіти та установ, що надають освітні послуги,
- медична та ветеринарна практика: дозволи на здійснення медичної та ветеринарної діяльності,
- виробництво і торгівля алкогольними напоями та тютюновими виробами: ліцензії забезпечення для підприємств, які займаються виробництвом та торгівлею алкоголем та тютюном,

- транспортні послуги: ліцензування пасажирських та вантажних перевезень, у тому числі авіаційних, автомобільних та залізничних,
- охоронна діяльність: ліцензії для підприємств, які надають охоронні послуги,
- будівництво та капітальний ремонт: ліцензії на виконання будівельних робіт та капітальних ремонтів,
- фінансова діяльність: ліцензування банківської діяльності та інших фінансових послуг,
- телевізійне та радіомовлення: дозволи на надання послуг радіо та телевізійного мовлення,
- діяльність на ринку азартних ігор: ліцензування букмекерської діяльності, казино та лотерей,
- енергетичні послуги: ліцензії для підприємств, які займаються виробництвом або розподілом енергії.

Процедура отримання ліцензії для надання документів до органу ліцензування та проходження перевірки відповідності вимогам законодавства. Ліцензії видаються Кабінетом Міністрів України або уповноваженими ним органами виконавчої влади.

Ліцензування є механізмом державного регулювання підприємницької діяльності, який застосовується до тих видів діяльності, які можуть мати вплив на здоров'я людини, безпеку чи навколишнє середовище. Процедура отримання ліцензії передбачає дотримання певних умов та законодавства України.

Контрольні запитання

1. Яке визначення має поняття «легітимація суб'єктів підприємництва»?
2. Які елементи можуть входити до процедури легітимації суб'єктів підприємництва в Україні?
3. Чи є ліцензування обов'язковим для всіх суб'єктів підприємництва?
4. Як впливає на легітимацію діяльності суб'єктів підприємництва?
5. Назвіть критерії вибору між заснуванням ПП і ТОВ.
6. Схарактеризуйте акціонерне товариство як форму ведення бізнесу. Назвіть типи акціонерних товариств.
7. Поясніть алгоритм створення акціонерного товариства шляхом заснування.
8. Схарактеризуйте порядок державної реєстрації ПрАТ та ПАТ.
9. Назвіть основні критерії формування статутного капіталу в акціонерних товариствах і товариствах з обмеженою відповідальністю.
10. Наведіть алгоритм дій у ході організації обліку власного капіталу.

Тема 6. Основи нормативно-правового забезпечення та регулювання обліку на підприємстві

6.1 Законодавчі акти бухгалтерського обліку в Україні.

6.2 Основні аспекти регламентації бухгалтерської звітності.

6.3 Відповідальність за порушення вимог організації обліку на підприємстві.

6.4 Гармонізація облікового процесу на підприємствах України з міжнародними стандартами обліку.

Основні терміни та поняття: державне регулювання, правове регулювання, внутрішні регламенти, обліковий апарат, документообіг, організаційні форми ведення обліку, посадові інструкції, інвентаризація, регламентація звітності

6.1 Законодавчі акти бухгалтерського обліку в Україні.

Регулювання обліку на підприємстві є важливим інструментом для забезпечення прозорості та ефективності господарської діяльності. Державне регулювання бухгалтерського обліку в Україні спрямоване на створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що забезпечує захист інтересів усіх учасників економічних відносин.

Правове регулювання бухгалтерського обліку в Україні базується на кількох основних принципах:

- принцип повного висвітлення: всі господарські операції підприємства повинні бути повністю відображені у бухгалтерському обліку для надання повної інформації про фінансовий стан підприємства,
- принцип обачності: бухгалтерський облік повинен забезпечувати обережність в оцінці активів і зобов'язань, уникати завищення активів і доходів та недооцінки зобов'язань і витрат,
- принцип послідовності: підприємства повинні дотримуватися послідовності у застосуванні облікової політики, що забезпечує порівнянність фінансової інформації у часі,
- принцип безперервності: бухгалтерський облік здійснюється з урахуванням того, що підприємство буде продовжувати свою діяльність у майбутньому,
- принцип відповідності доходів і витрат: доходи та витрати повинні відображатися у бухгалтерському обліку в тому періоді, в якому вони виникли, незалежно від часу отримання або сплати грошових коштів.

Державне регулювання бухгалтерського обліку здійснюється шляхом прийняття законодавчих актів та нормативних документів (табл. 6.1).

Таблиця 6.1 – Основні законодавчі акти та напрями їх застосування

Законодавчий акт	Функція	Напрямок застосування
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Визначає правові засади бухгалтерського обліку та фінансової звітності.	Регулює організацію бухгалтерського обліку підприємств усіх форм власності.
Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку України	Визначають принципи та методи бухгалтерського обліку та фінансової звітності.	Застосовуються для забезпечення єдності бухгалтерського обліку.
План рахунків бухгалтерського обліку	Встановлює схему кореспонденції рахунків та забезпечує уніфікацію облікових процесів.	Застосовується для організації бухгалтерського обліку підприємств.
Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку	Надає методичні рекомендації щодо організації бухгалтерського обліку.	Застосовується для правильного застосування Плану рахунків.
Положення про документальне забезпечення бухгалтерського обліку	Регулює порядок створення та зберігання документів.	Застосовується для забезпечення правдивості бухгалтерських даних.
Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань	Встановлює порядок проведення інвентаризації активів.	Застосовується для забезпечення точності бухгалтерського обліку.
Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»	Регулює діяльність аудиторських фірм та порядок проведення аудиту.	Застосовується для незалежної перевірки фінансової звітності.
Податковий кодекс України	Регулює податковий облік та встановлює вимоги до податкової звітності.	Застосовується для забезпечення правильного розрахунку та сплати податків.
Бюджетний кодекс України	Регулює бюджетні відносини та порядок формування та виконання державного бюджету.	Застосовується для забезпечення фінансової дисципліни та ефективного використання бюджетних коштів.

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачає два види організаційного регулювання відносин у сфері бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності: державне регулювання та внутрішнє регулювання обліку підприємств.

Державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється шляхом прийняття законодавчих актів та підзаконних нормативних документів. Основними органами державного регулювання бухгалтерського обліку в Україні є Міністерство фінансів України та Кабінет Міністрів України. Міністерство фінансів України розробляє та затверджує Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку України, які є обов'язковими для всіх підприємств незалежно від форми власності та організаційно-правової форми.

Державне регулювання спрямоване на створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, що забезпечує прозорість та порівнюваність фінансової інформації підприємств. Це регулювання здійснюється через систему органів державної влади та державного управління, до яких належать Міністерство фінансів України, Національний банк України, Державна скарбниця України та інші центральні органи виконавчої влади.

Внутрішнє регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств здійснюється шляхом прийняття внутрішніх документів, таких як облікова політика підприємства та інші нормативні акти. Кожне підприємство самостійно приймає рішення щодо організації бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності на основі законодавства України та внутрішніх регламентів.

Внутрішнє регулювання спрямоване на забезпечення ефективної організації бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств з урахуванням їхніх конкретних потреб та особливостей діяльності. Воно передбачає розробку облікової політики підприємства, яка визначає методи та способи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Регламентування процесу ведення бухгалтерського обліку на підприємстві здійснюється під керівництвом його власника чи уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства України та установчих документів підприємства. Підприємство самостійно здійснює наступні дії:

1. Встановлення облікової політики підприємства: підприємство самостійно розробляє та затверджує облікову політику, яка визначає методи та способи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності з урахуванням законодавства України та особливостей діяльності підприємства.

2. Затвердження форми бухгалтерського обліку: підприємство обирає форму бухгалтерського обліку, порядок реєстрації та узагальнення інформації в регістрах обліку, враховуючи технологію обробки облікових даних та особливості своєї діяльності.

3. Формування системи внутрішньогосподарського обліку та контролю: підприємство створює систему внутрішньогосподарського обліку, звітності та контролю господарських операцій. Ця система включає визначення прав працівників на підписання бухгалтерських документів та забезпечення контролю за господарськими операціями.

4. Затвердження правил документообігу та технології обробки інформації: підприємство затверджує правила документообігу та технологію

обробки облікової інформації, а також вводить додаткову систему рахунків та реєстрів аналітичного обліку для більш детального відображення господарських операцій (рис. 6.1).

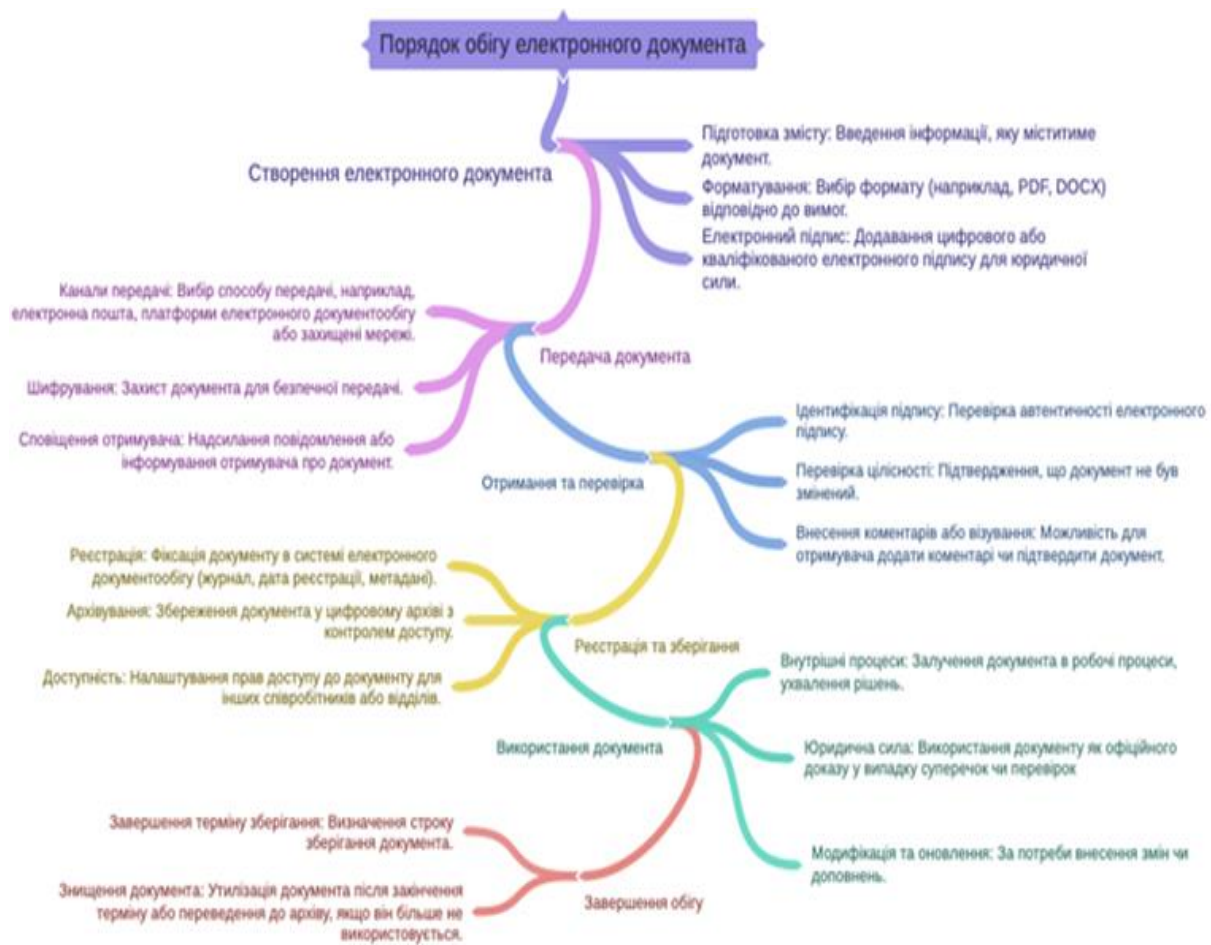

Рисунок 6.1 – Порядок обігу електронного документа

Ці дії забезпечують ефективну організацію бухгалтерського обліку на підприємстві та дозволяють здійснювати контроль над господарськими операціями відповідно до законодавства України та внутрішніх регламентів підприємства.

Юридично питання регулювання бухгалтерського обліку на підприємстві оформлюється наказом про облікову політику.

Підприємства в Україні мають право самостійно обирати форми бухгалтерського обліку, які найкраще відповідають їхнім потребам та особливостям діяльності.

Підприємства можуть вибрати з таких основних форм бухгалтерського обліку:

– меморіально-ордерна форма: вважається найбільш повною та складною, використовується великими підприємствами для ведення детального обліку господарських операцій,

- журнально-ордерна форма: застосовується для систематизації та накопичення даних первинних документів безпосередньо в реєстрів аналітичного та синтетичного обліку,
- журнал-Головна форма: спрощений варіант меморіально-ордерної форми, використовується на невеликих підприємствах,
- автоматизована форма: передбачає використання комп'ютерних програм для ведення бухгалтерського обліку, що забезпечує швидкість та ефективність обробки даних.

Підприємства обирають форму бухгалтерського обліку з урахуванням таких факторів, як:

- обсяг діяльності: великі підприємства часто використовують меморіально-ордерну форму, тоді як невеликі підприємства можуть застосовувати спрощені форми,
- технологія обробки даних: автоматизовані форми бухгалтерського обліку стають все більш популярними через можливість швидкої обробки великих обсягів інформації,
- особливості діяльності: підприємства можуть вибирати форми обліку, які найкраще відповідають їхнім галузевим особливостям та вимогам звітності.

Крім форм бухгалтерського обліку, підприємства також можуть вибирати організаційні форми ведення обліку:

- введення до штату підприємства посади бухгалтера: створення бухгалтерської служби під керівництвом головного бухгалтера,
- користування послугами фахівців з бухгалтерського обліку: залучення зовнішніх спеціалістів для ведення бухгалтерського обліку,
- ведення обліку централізованою бухгалтерією: використання послуг централізованих бухгалтерій для великих підприємств,
- самостійне ведення обліку: власник або керівник підприємства самостійно веде бухгалтерський облік та складає звітність.

Керівник підприємства зобов'язаний забезпечити створення необхідних умов для правильного ведення бухгалтерського обліку та гарантувати виконання усіх підрозділами, службами та працівниками вимог бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів. Головний бухгалтер або особа, яка відповідає за ведення бухгалтерського обліку підприємства, виконує наступні функції:

1. Забезпечення дотримання єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку: головний бухгалтер гарантує, що бухгалтерський облік ведеться згідно з законодавством України та встановленими стандартами бухгалтерського обліку.

2. Складання та подання фінансової звітності: головний бухгалтер організовує складання фінансової звітності підприємства та її подання у встановлені строки.

3. Організація контролю за відображенням господарських операцій: він забезпечує контроль за тим, щоб усі господарські операції підприємства були відображені на рахунках бухгалтерського обліку.

4. Участь в оформленні матеріалів щодо нестачі та відшкодування втрат: головний бухгалтер бере участь у процесі оформлення документів, пов'язаних з нестачею, крадіжкою та псуванням активів підприємства.

5. Створення умов для перевірки стану бухгалтерського обліку: він організовує перевірку стану бухгалтерського обліку у філіях, представництвах та інших відокремлених підрозділах підприємства.

Відповідальність за бухгалтерський облік під час ліквідації підприємства покладається на ліквідаційну комісію, яка створюється відповідно до законодавства України. Ця комісія відповідає за оцінку майна та зобов'язань підприємства, складання ліквідаційного балансу та фінансової звітності.

Для регулювання ведення обліку на рівні підприємства варто застосовувати такі регламенти, як положення про організаційну структуру та положення про структурні підрозділи.

Організаційна структура підприємства є елементом його діяльності, вона визначає порядок розподілу ресурсів, відповідальність та повноважень між високими рівнями та відділами компанії. Ця структура забезпечує логічний порядок у функціонуванні підприємства та є основою для ефективного управління бізнес-процесами.

КОРПОРАТИВНА СТРУКТУРА: СЬОГОДНІ ОРГАНІЗАЦІЙНУ СТРУКТУРУ ТРАНСФОРМОВАНО У 6 БІЗНЕС-ПІДРОЗДІЛІВ

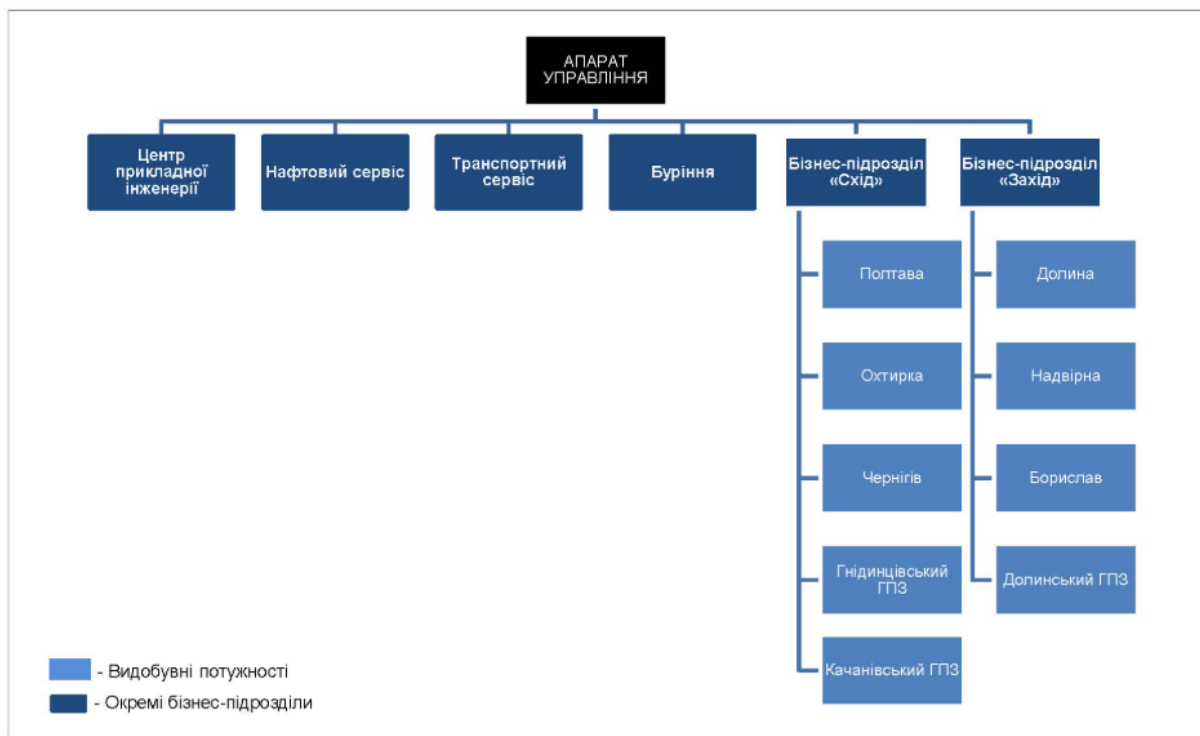

Рисунок 6.2 – Організаційна структура АТ «УКРНАФТА»

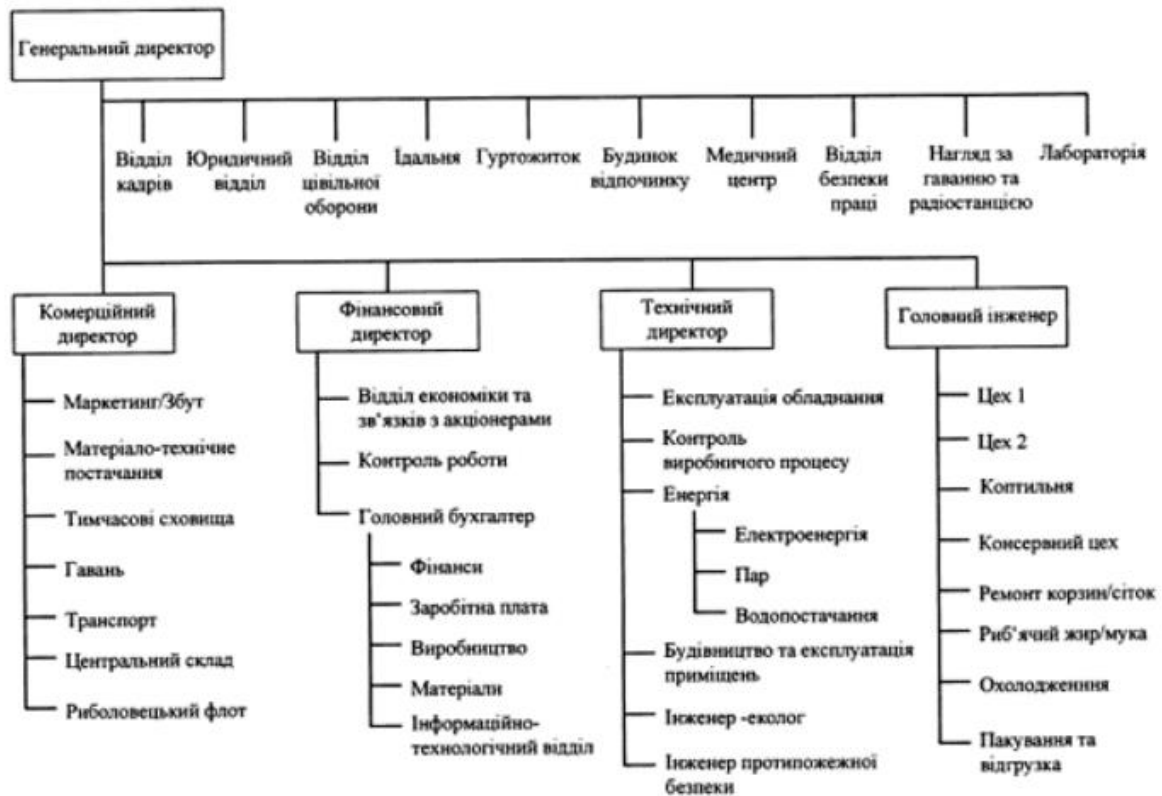

Рисунок 6.3 – Організаційна структура АТ «Очаківський рибоконсервний комбінат»

Організаційна структура підприємства складається з виробничих та функціональних структурних підрозділів. Виробничі підрозділи включають цехи, відділення та інші виробничі одиниці, які використовують виробництво продукції або надання послуг. Функціональні підрозділи, такі як відділи управління, бухгалтерії та маркетингу, забезпечують підтримку виробничого процесу та управління підприємством у цілому.

Підприємства можуть вибирати типи організаційних структур залежно від масштабів та особливостей діяльності:

- лінійна структура: кожен підлеглий має лише одного керівника, що забезпечує простоту управління, але обмежує гнучкість,
- лінійно-функціональна структура: по лінії лінійного управління з функціональними відділами, що забезпечує ефективність управління,
- функціональна структура: спеціалізація відділів за певними функціями, що забезпечують високий рівень експертизи, але можуть ускладнити міжвідділову комунікацію,
- дивізійна структура: використовується у великих компаніях з регіональним покриттям, що забезпечує локальне управління та гнучкість,
- матрична структура: використання в проектно-орієнтованих компаніях, що забезпечує інтеграцію різних функцій та функціональність у прийнятих рішеннях.

Організаційна структура підприємства виконує кілька важливих функцій:

– забезпечення безперервного функціонування бізнес-процесів: структура дозволяє розподіляти обов'язки між співробітниками та департаментами, що забезпечує стабільність роботи підприємства,

– встановлення прозорої системи підзвітності: чітке визначення повноважень та відповідальності кожного працівника та відділу підвищення ефективності управління,

– оптимізація витрат: структура допоможе уникнути дублювання функцій та зменшити адміністративні витрати.

Організаційна структура підприємства є ключовим елементом його успіху, завдяки чому вона забезпечує ефективне управління та розподіл ресурсів. Вибір оптимальної структури залежить від масштабів підприємства, його галузі діяльності та потреб у гнучкості та спеціалізації. Правильно побудована структура дозволяє підприємству швидко адаптуватися до змін на ринку та підвищувати свою конкурентоспроможність.

Структурні підрозділи підприємств є невідокремленими частинами організації, які мають певні функції та завдання в процесі господарської діяльності. Ці підрозділи не мають статусу юридичної особи та діють на підставі підтверджених положень про них, які виконують свої функції, права та обов'язки.

Підприємства можуть створити два основних види структурних підрозділів:

– Виробничі структурні підрозділи: до них належать виробництво, цехи, відділення, дільниці, бригади тощо. Вони користуються послугами виробництва продукції або надання.

– Функціональні структурні підрозділи: це управління, відділи, бюро, служби, які забезпечують підтримку виробничого процесу та управління підприємством у цілому.

Для створення структурного підрозділу підприємство повинно виконати наступні кроки:

1. Прийняття рішення про створення: керівник підприємства приймає рішення про створення нового підрозділу шляхом видання наказу (розпорядження).

2. Розробка та затвердження положення: розробляється та затверджується положення про структурний підрозділ, яке робить його завдання, функції, права та обов'язки.

3. Визначення місця та забезпечення: додаткові підрозділи та забезпечення його налаштуванням та обладнанням.

4. Функції та обов'язки структурних підрозділів

Функції та обов'язки структурних підрозділів виробляються положеннями про них, які затверджуються керівництвом підприємства. Ці положення встановлюють порядок діяльності підрозділу та його взаємовідносини з іншими структурними підрозділами підприємства.

Структурні підрозділи відрізняються від відокремлених підрозділів (філій, представництв) тим, що вони не мають статусу юридичної особи та не

можуть самостійно здійснювати господарську діяльність поза межами підприємства. Відокремлені підрозділи можуть розташовуватися поза сайтом підприємства та використовувати певні функції від імені підприємства.

Положення про структурні підрозділи підприємства забезпечує чітке визначення їх функцій та обов'язків, що сприяють ефективному функціонуванню підприємства та реалізації його цілей. Ці підрозділи є промисловими ланками в організації господарської діяльності підприємств України.

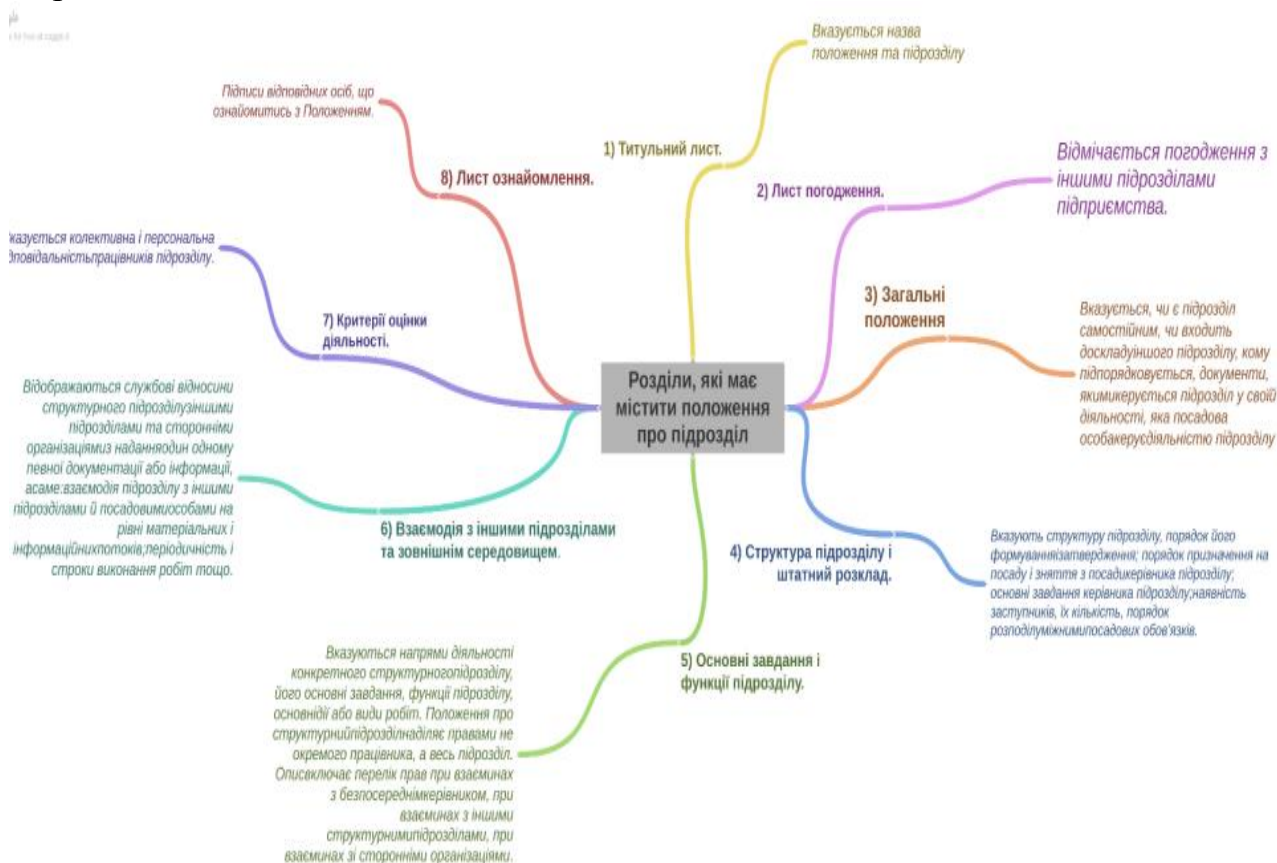

Рисунок 6.4 – Ментальна карта: розділи положення про підрозділи

Нормальне функціонування підприємства також залежить від належної організації роботи його персоналу, в тому числі бухгалтерської служби.

Однією з умов ефективного функціонування системи бухгалтерського обліку може стати розробка та затвердження положення про підрозділ (табл. 4.1), який дасть можливість:

- визначити правовий статус підрозділу і його місце в системі управління підприємством та закріпити внутрішню структуру підрозділу;
- розмежувати завдання, функції, права й відповідальність підрозділу;
- забезпечити виконання покладених на підрозділ і його керівника функцій та обґрунтувати оцінку результатів діяльності підрозділу;
- закріпити організаційно-правову основу документування діяльності підрозділу.

Таблиця 6.2 – Структура Положення про підрозділ

Назва розділу положення	Зміст розділу
1	2
Загальні положення	Визначення мети створення підрозділу, його статусу та підпорядкування.
Основні завдання та функції	Перелік основних завдань та функцій підрозділу, які він повинен виконати.
Структура та штатний розпис	Опис структури підрозділу, перелік посад та кількісний склад працівників.
Права та обов'язки керівника підрозділу	Визначення повноважень та обов'язків керівника підрозділу щодо управління та контролю діяльності.
Відносини з іншими підрозділами	Опис порядку взаємодії з іншими структурними підрозділами підприємства.
Матеріально-технічне забезпечення	Визначення вимог до матеріально-технічного забезпечення підрозділу для виконання його завдань.
Контроль та звітність	Порядок контролю за діяльністю підрозділу та вимогами до звітності.
Зміни та доповнення	Процедура внесення змін та доповнення до положення про підрозділ.
Прикінцеві положення	Дата набрання чинності положення та перелік документів, які втратили чинність.

6.2 Основні аспекти регламентації бухгалтерської звітності.

Фінансова звітність підприємств є інструментом для оцінки їх фінансової діяльності та прийняття управлінських рішень. Основні нормативні документи, які регулюють фінансову звітність підприємств в Україні:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: Цей закон встановлює правові засади регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні. Він вимагає обов'язки підприємства щодо складання фінансової звітності та встановлює загальні вимоги до її форми та змісту.

2. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку України: Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку України затверджуються Міністерством фінансів України та встановлюють принципи та методи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Найважливіший стандарт - «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 року № 73.

3. Порядок подання фінансової звітності: Порядок подання фінансової звітності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 року № 419. Цей порядок встановлення строки та порядок подання фінансової звітності підприємств органам державної влади.

Форми фінансової звітності підприємств затверджуються Міністерством фінансів України за погодженням з Державним комітетом статистики України. Річна фінансова звітність складається з таких документів:

- Баланс: відображає фінансовий стан підприємства на певну дату.
- Звіт про фінансові результати: показує фінансові результати діяльності підприємства за звітний період.
- Звіт про рух грошових коштів: містить інформацію про рух грошових коштів підприємства.
- Звіт про власний капітал: показ зміни у складі та розмірі власного капіталу підприємства.
- Примітки до фінансової звітності: відповідно додаткову інформацію щодо окремих позицій звітності.
- Для суб'єктів малого підприємництва встановлена скорочена фінансова звітність, яка включає тільки баланс та звіт про фінансові результати.

❖ Фінансова звітність подається у вигляді електронних документів у форматі XML, що забезпечує автоматизацію процесів обробки та аналізу даних. Нормативні документи щодо фінансової звітності підприємств в Україні забезпечують єдність та прозорість фінансової інформації, що є місцем для інвесторів, державних органів та внутрішнього управління підприємствами. Нормативно-правова регламентація фінансової звітності.

Фінансова звітність (бухгалтерська звітність): містить інформацію про фінансовий стан підприємства, результати діяльності та рух грошових коштів за звітний період. Вона складається на основі даних бухгалтерського обліку та включає такі форми звітності, як баланс, звіт про фінансові результати та звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки до фінансової звітності (табл. 6.3, рис. 6.3, 6.4)

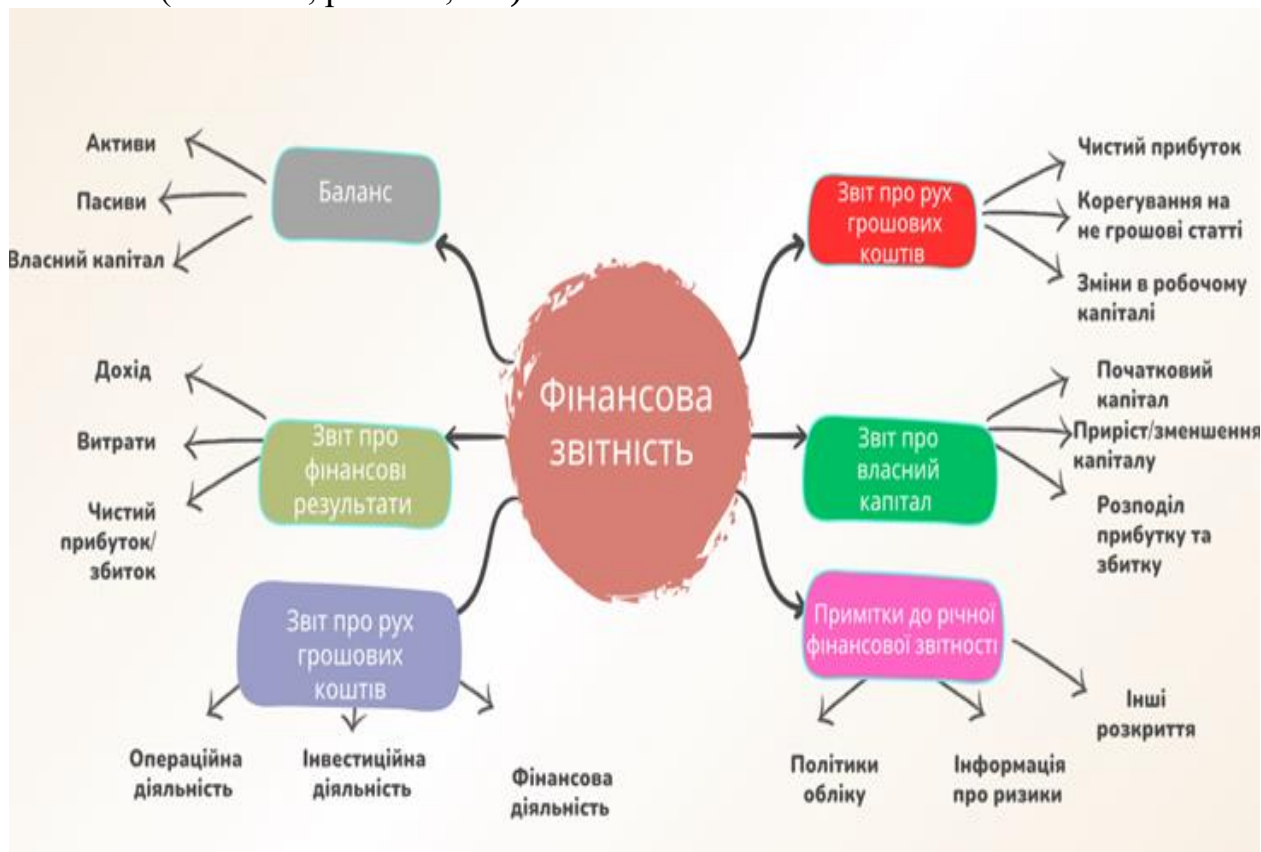

Рисунок 6.5 – Ментальна карта: склад фінансової звітності

Таблиця 6.3 – Основні форми фінансової звітності

Форми звітності	Нормативний документ	Пояснення	Сутність	Обов'язковість форм
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	НП(С)БО 1, наказ Мінфіну України від 27.06.2013 №627	Відображає фінансове становище підприємства на певну дату.	Містити дані про активи, зобов'язання та власний капітал.	Обов'язкова для всіх підприємств.
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	НП(С)БО 1, наказ Мінфіну України від 27.06.2013 №627	Містити дані про доходи та витрати підприємства за звітний період.	Відображає фінансові результати діяльності підприємства.	Обов'язкова для всіх підприємств.
Звіт про рух грошових коштів	НП(С)БО 1, наказ Мінфіну України від 27.06.2013 №627	Відображає джерела та використання грошових коштів підприємства протягом звітного періоду.	Містити дані про операційний, інвестиційний та фінансовий рух грошових коштів.	Обов'язкова для всіх підприємств.
Звіт про власний капітал	НП(С)БО 1, наказ Мінфіну України від 27.06.2013 №627	Відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.	Містити дані про капітал підприємства та його зміни.	Обов'язкова для всіх підприємств.
Примітки до фінансової звітності	НП(С)БО 1, наказ Мінфіну України від 27.06.2013 №627	Містять додаткову інформацію щодо стану фінансових звітів.	Доповнюють фінансову звітність додатковими поясненнями та даними.	Обов'язкова для всіх підприємств.

Додаткові форми для окремих підприємств:

– консолідована фінансова звітність: для підприємств, які мають дочірні підприємства. Регулюється Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 та наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 №73,

– скорочена фінансова звітність: для малих підприємств та мікропідприємств. Регулюється Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку.

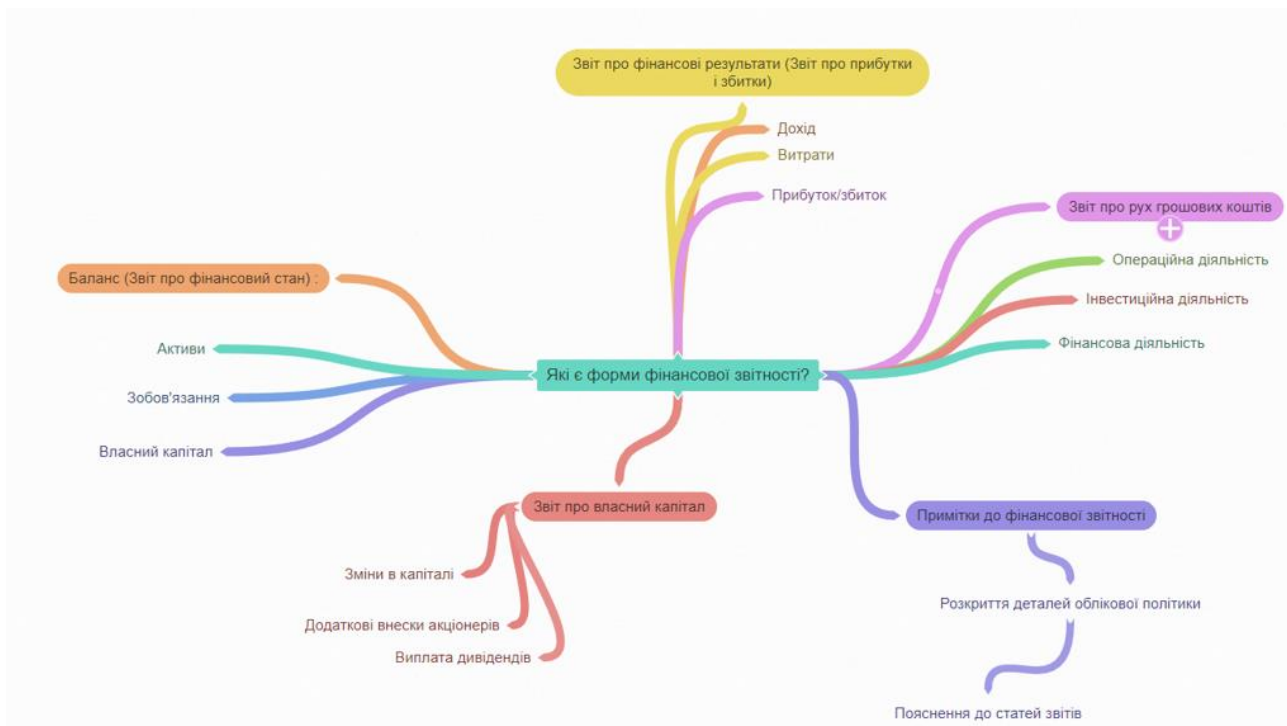

Рисунок 6.6 – Ментальна карта: форми фінансової звітності

❖ Нормативно-правова регламентація податкової звітності:

Податкова звітність є інструментом контролю та управління податковими зобов'язаннями підприємств та фізичних осіб. Нормативна регламентація цієї сфери забезпечує прозорість та дотримання законодавства щодо сплати податків. Податкова звітність подається у складі податкових декларацій та розрахунків і містить інформацію про об'єкт оподаткування, базу оподаткування, ставку податку та інші важливі дані. Ця звітність є обов'язковою для всіх платників податків і подається органам контролю у встановлені строки.

Основні компоненти податкової звітності (рис. 6.5)

- ідентифікаційний код платника податку: унікальний ідентифікатор підприємства або фізичної особи, який використовується для реєстрації та ідентифікації платника податків у податкових органах,
- повне найменування платника податку та його відвідування: містить інформацію про юридичну адресу підприємства та його повне найменування,
- період, за який подається звітність: вказує на звітний період, за який подається податкова звітність. Це може бути місяць, квартал або рік,
- дата подання податкової звітності: вказує на дату, коли податкова звітність була подана до податкового органу,
- розмір бази оподаткування: містить інформацію про обсяг доходу, майна або інших об'єктів, з яких нараховується податок,

- сума та розмір витрат і пільг: містить дані про витрати, які можуть бути враховані при розрахунку бази оподаткування, а також про пільги, які застосовуються,
- сума, що не оподатковується додатково: вказує на частини доходу або майна, які звільнені від оподаткування відповідно до законодавства,
- ставка оподаткування: вказує на розмір податку, який припадає на одиницю оподаткування,
- сума податку: містить підсумкову інформацію про суму податку, яка підлягає сплаті.

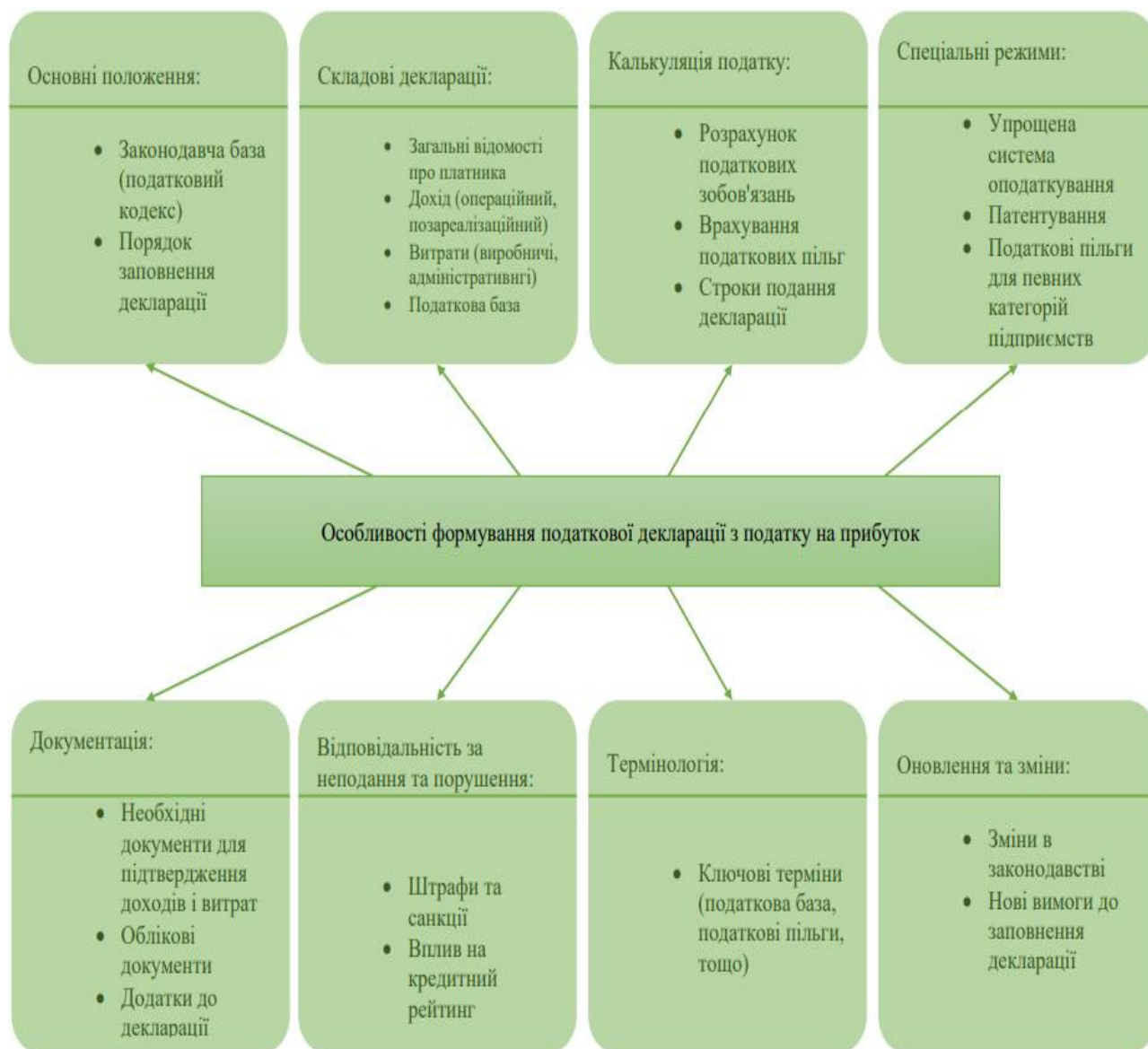

Рисунок 6.7 – Ментальна карта: особливості формування податкової декларації з податку на прибуток

Податкова звітність в Україні складена з небагатьох основних форм, які регулюються законодавством та нормативними документами (табл. 6.4).

Таблиця 6.4 – Основні форми податкової звітності

Форми звітності	Нормативний документ	Пояснення	Сутність	Обов'язковість форм
Податкова декларація з податку на прибуток	Наказ Міністерства фінансів України від 20.10.2015 № 897	Містити дані про доходи та витрати підприємства за звітний період.	Відображає фінансові результати діяльності підприємства.	Обов'язкова для всіх підприємств.
Податкова декларація з ПДВ	Наказ Міністерства фінансів України від 09.07.2015 № 636	Містити дані про операції з постачання товарів та послуг, які підлягають оподаткуванню ПДВ.	Відображає податкові зобов'язання підприємства щодо ПДВ.	Обов'язкова для підприємств, які розглядають діяльність, що підлягає оподаткуванню ПДВ.
Звіт про ЄСВ	Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2025 № 57	Містити дані про зовнішні підприємства до соціального страхування.	Відображає взаєморозрахунки підприємства з соціальним страхуванням.	Обов'язкова для всіх підприємств, які виплачують доходи фізичним особам.
Податкова декларація з акцизного податку	Наказ Міністерства фінансів України від 10.04.2015 № 415	Містити дані про операції з товарами, які підлягають акцизному оподаткуванню.	Відображає податкові зобов'язання підприємства щодо акціонерного податку.	Обов'язкова для підприємств, які розглядають діяльність з виробництва або імпорту товарів, що підлягають акціонерному оподаткуванню.
Податкова декларація з плати за землю	Наказ Міністерства фінансів України від 09.07.2015 № 636	Містити дані про сплату плати за землю.	Відображає податкові зобов'язання підприємства щодо плати за землю.	Обов'язкова для підприємств, які володіють землею.

Додаткові форми для окремих підприємств:

- податкова декларація з туристичного збору: для підприємств з діяльністю у сфері туризму. Регулюється наказом Міністерства фінансів України від 09.07.2015 № 636,
- податкова декларація з транспортного податку: для підприємств, які володіють транспортними засобами. Регулюється наказом Міністерства фінансів України від 10.04.2015 № 415.

❖ Нормативна регламентація статистичної звітності.

Статистична звітність: призначена для статистичного вивчення господарської діяльності підприємств і галузей народного господарства. Вона містить кількісні та якісні показники, які не характерні для бухгалтерського обліку. Статистична звітність є інструментом для збирання та аналізу даних про економічну, соціальну та демографічну атмосферу в країні. Нормативна регламентація цієї сфери забезпечує єдність та системність у процесі збору та використання статистичної інформації.

Нормативно-правова регламентація статистичної звітності здійснюється законодавчими актами України, зокрема Законом України «Про державну статистику» та накази Державної служби статистики України. З 1 січня 2023 року статистична звітність надається учасниками в електронній формі через безплатний онлайн-сервіс «Кабінет респонденту»

Статистична звітність в Україні складається з різних форм, які регулюються законодавством та нормативними документами (табл. 6.5).

Таблиця 6.5 – Основні форми статистичної звітності

Форми звітності	Нормативний документ	Пояснення	Сутність	Обов'язковість форм
1	2	3	4	5
1-ПВ (місячна) «Звіт з праці»	Наказ Держстату України	Містити дані про кількість працівників та заробітну плату.	Відображає стан ринку праці.	Обов'язкова для підприємств, які займаються трудовими відносинами.
1-ПВ (квартальна) «Звіт з праці»	Наказ Держстату України	Аналогічна до місячної форми, але подається квартално.	Відображає стан ринку праці за квартал.	Обов'язкова для підприємств, які займаються трудовими відносинами.
1-підприємство (річна) «Структурне обстеження підприємства»	Наказ Держстату України	Містити дані про структуру підприємства та його діяльність.	Відображає загальні показники діяльності підприємства.	Обов'язкова для всіх підприємств.
1-торг (місячна) «Звіт про товарообіг торговельної мережі»	Наказ Держстату України	Містити дані про обігу товарів у роздрібній торгівлі.	Відображає діяльність підприємств у сфері торгівлі.	Обов'язкова для підприємств, які займаються роздрібною торгівлею.

Продовження таблиці 6.5

1	2	3	4	5
2-інвестиції (квартальна) «Звіт про капітальні інвестиції»	Наказ Держстату України	Містити дані про капітальні інвестиції підприємства.	Відображає інвестиційну діяльність підприємства.	Обов'язкова для підприємств, які описують капітальні інвестиції.
37-сг (місячна) «Звіт про збирання врожаю сільськогосподарських культур»	Наказ Держстату України	Містити дані про збирання врожаю сільськогосподарських культур.	Відображає діяльність підприємств у сфері сільського господарства.	Обов'язкова для підприємств, які займаються сільським господарством.
50-сг (річна) «Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»	Наказ Держстату України	Містити дані про економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств.	Відображає загальні показники діяльності сільськогосподарських підприємств.	Обов'язкова для підприємств, які займаються сільським господарством.

Додаткові форми для окремих галузей:

- промисловість: форма 1-ПЕ (місячна) «Звіт про економічні показники короткотермінової статистики промисловості»,
- енергетика: форма 4-мтп (місячна) «Звіт про запаси палива»,
- сфера послуг: щоквартальна звітність для юридичних осіб, основною діяльністю яких є надання послуг.

❖ Нормативна регламентація управлінської звітності.

Управлінська звітність використовується для внутрішнього управління підприємством. Основні складові управлінської звітності:

- фінансова звітність,
- нефінансова звітність,
- звіти про виконання бюджетів,
- аналітичні звіти.

Управлінська звітність в Україні складається з різних форм, які спрямовані на забезпечення керівництва підприємства необхідною інформацією для прийняття стратегічних рішень (табл. 6.6).

Таблиця 6.6 – Основні форми управлінської звітності

Форми звітності	Нормативний документ	Пояснення	Сутність	Обов'язковість форм
Баланс (управлінський)	Внутрішні регламенти підприємства	Містити дані про фінансове становище підприємства.	Відображає активи та зобов'язання підприємства.	Не обов'язкова, залежить від потреб підприємства.
Звіт про фінансові результати (управлінський)	Внутрішні регламенти підприємства	Містити дані про доходи та витрати підприємства.	Відображає фінансові результати діяльності підприємства.	Не обов'язкова, залежить від потреб підприємства.
Звіт про рух грошових коштів (управлінський)	Внутрішні регламенти підприємства	Містити дані про джерела та використання грошових коштів підприємства.	Відображає рух грошових коштів підприємства.	Не обов'язкова, залежить від потреб підприємства.
Звіт про власний капітал (управлінський)	Внутрішні регламенти підприємства	Містити дані про зміни у складі власного капіталу підприємства.	Відображає зміни у складі власного капіталу підприємства.	Не обов'язкова, залежить від потреб підприємства.
Аналітичні звіти	Внутрішні регламенти підприємства	Містять аналіз фінансових показників та рекомендації щодо їх покращення.	Відображають аналіз фінансових результатів діяльності підприємства.	Не обов'язкова, залежить від потреб підприємства.

Форми подання управлінської звітності:

- таблична форма: корисне використання для подачі числових даних,
- графічна форма: використання для візуалізації даних,
- текстова форма: використання для пояснення та коментування даних,
- комбінована форма: по різних формах подання інформації.

Управлінська звітність в Україні не регулюється окремими законодавчими актами. формування її на основі внутрішніх регламентів підприємства та потреби керівництва підприємства.

Управлінська звітність в Україні складається з різних форм, які спрямовані на забезпечення керівництва підприємства необхідною інформацією для прийняття стратегічних рішень. Форми звітності не є обов'язковими і залежать від внутрішніх регламентів та потреб підприємства.

6.3 Відповідальність за порушення вимог організації обліку на підприємстві.

Види відповідальності за порушення вимог бухгалтерського обліку :

1. Адміністративна відповідальність (табл. 6.7):

– опис: адміністративна відповідальність щодо застосування штрафів та інших адміністративних санкцій за порушення законодавства про бухгалтерський облік та фінансову звітність,

– приклади порушень: відсутність бухгалтерського обліку, порушення порядку ведення податкового обліку, неподання фінансової звітності, порушення правил ведення касових операцій тощо,

– розмір відповідальності: штрафи можуть змінюватися залежно від типу порушення та наявності повторного правопорушення, наприклад, від 5 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 85 до 255 грн).

2. Дисциплінарна відповідальність (табл. 6.8):

– опис: дисциплінарна відповідальність до працівників підприємства за порушення трудових обов'язків, пов'язаних з бухгалтерським видом,

– приклади порушень: неналежне виконання обов'язків щодо ведення бухгалтерського обліку, порушення внутрішніх правил підприємства тощо,

– розмір відповідальності: дисциплінарні стягнення можуть включати попередження, догану, звільнення з роботи тощо.

3. Матеріальна відповідальність (табл. 6.9):

– опис: матеріальна відповідальність за відшкодування шкоди, завданої підприємству через неналежне виконання обов'язків бухгалтера,

– приклади порушень: зайві грошові виплати працівникам, неправильне встановлення обліку матеріальних цінностей тощо,

– розмір відповідальності: матеріальна відповідальність може бути обмеженою (до середнього місячного заробітку) або повною, залежно від порушення.

4. Кримінальна відповідальність (табл. 6.10):

– опис: кримінальна відповідальність за порушення законодавства, таких як усунення від сплати податків, шахрайство з фінансовими ресурсами тощо,

– приклади порушень: розтрата грошових коштів підприємства, розкрадання майна підприємства тощо,

– розмір відповідальності: кримінальна відповідальність застосування покарання згідно з Кримінальним кодексом України, включаючи штрафи, обмеження волі або застосування волі.

Відповідальність за порушення вимог бухгалтерського обліку на підприємствах України є інструментом забезпечення дотримання законодавства та фінансової дисципліни. Бухгалтери та підприємства повинні бути ознайомлені з вимогами законодавства та порядку ведення бухгалтерського обліку, щоб уникнути адміністративної, дисциплінарної, матеріальної та кримінальної відповідальності. Знання законодавства та

дотримання його вимог дозволяє підприємствам уникнути штрафних санкцій та забезпечити дотримання законодавства.

Таблиця 6.7 – Конкретні дії, які можуть бути кваліфіковані як порушення бухгалтерського обліку, включають наступні:

Дія	Опис порушення	Відповідальність
Відсутність бухгалтерського обліку або порушення його порядку ведення	Відсутність обліку певних операцій, неправильне ведення реєстрів	Адміністративний штраф
Внесення неправдивих даних до фінансової звітності	Включення неправильних або сфабрикованих даних у звітність	Адміністративний штраф
Неподання фінансової звітності	Не подання звітності в установлені терміни або її повідомляють	Адміністративний штраф
Несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризації грошових коштів і матеріальних цінностей	Порушення порядку проведення інвентаризації	Адміністративний штраф
Перешкода працівникам органів державного фінансового контролю	Ускладнення або блокування перевірок бухгалтерського обліку	Адміністративний штраф
Невжиття заходів щодо відшкодування збитків від недостачі, розтрат, крадіжок і безгосподарності	Недостатнє забезпечення заходів для попередження фінансових витрат	Адміністративний штраф
Приховування в обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат і збитків	Неправильне відображення фінансових операцій у бухгалтерському обліку	Адміністративний штраф
Неправильна постановка обліку і зберігання матеріальних чи грошових цінностей	Неправильне ведення обліку активів підприємства	Адміністративний штраф
Несвоєчасне складання первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку та неправдивість відображених у них даних	Помилки у первинних документах	Адміністративний штраф

Дисциплінарна відповідальність може бути у вигляді догани або звільнення згідно зі статтею 147 Кодексу законів про працю України. Звільнення можливе лише у разі систематичних порушень трудових обов'язків або інших підстав, передбачених законодавством

Таблиця 6.8 – Дії, які можуть бути кваліфіковані як порушення бухгалтерського обліку та призвести до дисциплінарної відповідальності

Дія	Опис порушення	Відповідальність
Відсутність бухгалтерського обліку або порушення його порядку ведення	Відсутність обліку певних операцій, неправильне ведення реєстрів	Догана або звільнення (ст. 147 КЗпП)
Внесення неправдивих даних до фінансової звітності	Включення неправильних або сфабрикованих даних у звітність	Догана або звільнення (ст. 147 КЗпП)
Неподання фінансової звітності	Не подання звітності в установлені терміни або її повідомляють	Догана або звільнення (ст. 147 КЗпП)
Несвоєчасне складання первинних документів	Помилки у первинних документах та порушення порядку їх складання	Догана або звільнення (ст. 147 КЗпП)
Несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризації грошових коштів і матеріальних цінностей	Порушення порядку проведення інвентаризації	Догана або звільнення (ст. 147 КЗпП)
Перешкода працівникам державної контрольно-ревізійної служби	Ускладнення або блокування перевірок бухгалтерського обліку	Догана або звільнення (ст. 147 КЗпП)
Невиконання наказів керівництва	Відмова від виконання законних розпоряджень керівництва підприємства	Догана або звільнення (ст. 147 КЗпП)
Порушення правил внутрішнього розпорядку підприємства	Нарушення внутрішнього розпорядку підприємства	Догана або звільнення (ст. 147 КЗпП)

Матеріальна відповідальність настає лише у випадку прямої дійсної шкоди, заподіяної підприємству внаслідок порушення трудових обов'язків працівником. Повна матеріальна відповідальність за випадки умисних дій, наприклад, крадіжки чи умисного знищення майна підприємства .

Таблиця 6.9 – Дії, які можуть бути кваліфіковані як порушення бухгалтерського обліку та призвести до матеріальної відповідальності

Дія	Опис порушення	Відповідальність
1	2	3
Неправильна постановка обліку матеріальних чи грошових цінностей	Неправильне ведення обліку активів підприємства, що призвело до фінансових втрат	Обмежена матеріальна відповідальність (до середнього місячного заробітку)
Зайві грошові виплати працівникам через помилки в розрахунках	Виплата зайвих коштів працівникам через помилки бухгалтера	Обмежена матеріальна відповідальність (до середнього місячного заробітку)

Продовження таблиці 6.9

1	2	3
Невжиття заходів щодо запобігання фінансовим втратам	Недостатнє забезпечення заходів для попередження фінансових втрат підприємства	Обмежена матеріальна відповідальність (до середнього місячного заробітку)
Приховування в обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат і збитків	Неправильне відображення фінансових операцій у бухгалтерському обліку	Повна матеріальна відповідальність у випадку умисних дій
Несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризації грошових коштів і матеріальних цінностей	Порушення порядку проведення інвентаризації, що призвело до фінансових втрат	Обмежена матеріальна відповідальність (до середнього місячного заробітку)
Перешкода працівникам державної контрольно-ревізійної служби	Ускладнення або блокування перевірок бухгалтерського обліку, що призвело до фінансових втрат	Обмежена матеріальна відповідальність (до середнього місячного заробітку)

Кримінальна відповідальність настає лише у разі вчинення суспільно небезпечної дії, яка містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України. Особа підтверджується невинуватою до інсталяції її вини судом.

Таблиця 6.10 – Дії, які можуть бути кваліфіковані як порушення бухгалтерського обліку та призвести до кримінальної відповідальності

Дія	Опис порушення	Стаття ККУ	Відповідальність
1	2	3	4
Ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів	Умисне ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів	ст. 212	Штраф від 85 тис. до 425 тис. грн, обмеження волі або оформлення волі
Ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування	Умисне ухилення від сплати страхових внесків на пенсійне страхування	ст. 212-1	Штраф від 17 тис. до 425 тис. грн, обмеження волі або оформлення волі
Підготовка документів, печаток, штампів і бланків	Внесення неправдивих даних до фінансової звітності, підготовка документів	ст. 366	Штраф, обмеження волі або позбавлення волі

Продовження таблиці 6.10

1	2	3	4
Використання підроблених документів, печаток, штампів	Використання сфабрикованих документів для фінансових операцій	ст. 358	Штраф, обмеження волі або позбавлення волі
Приховування злочину	Допомога керівникові підприємства приховувати злочин, наприклад, ухилення від сплати податків	ст. 396	Штраф, обмеження волі або позбавлення волі

6.4 Гармонізація облікового процесу на підприємствах України з міжнародними стандартами обліку.

Гармонізація професійного процесу на підприємствах України з міжнародними стандартами обліку є кроком у процесі інтеграції України до світової економічної спільноти. Гармонізація бухгалтерського обліку означає узгодження національних бухгалтерських стандартів і принципів ведення бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами. Цей процес спрямований на зменшення розбіжностей у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності різних країн, що дозволяє підвищити прозорість і порівняння фінансової інформації.

Значення гармонізації в тому, що вона сприяє:

- уніфікації підходів до обліку: гармонізація забезпечить застосування однакових правил ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що полегшить порівняння фінансової інформації між підприємствами різних країн,
- підвищенню прозорості та довіри: використання міжнародних стандартів сприяє довірі іноземним інвесторам до якості фінансової звітності українських підприємств,
- розширення можливостей міжнародної співпраці: гармонізація бухгалтерського обліку сприяє інтеграції України до світової спільноти та підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародному ринку.

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку розробляються Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB). Ці стандарти застосовуються понад 140 країнами світу та забезпечують уніфікований підхід до ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Переваги застосування МСБО:

- підвищення прозорості та порівняння фінансової звітності,
- спрощення процесу прийняття інвестиційних рішень,
- підвищення довіри до фінансової звітності.

Україна активно працює над гармонізацією національних стандартів бухгалтерського обліку з міжнародними. У 1998 році було затверджено програму реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням

міжнародних стандартів. На сьогодні в Україні розроблено та затверджено понад 30 національних положень бухгалтерського обліку на основі МСБО.

Основні кроки гармонізації в Україні:

- адаптація законодавства: внесення змін до законодавства України щодо застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку,
- розробка національних стандартів: створення національних стандартів бухгалтерського обліку на основі МСБО,
- практичне впровадження: впровадження міжнародних стандартів у бухгалтерську практику підприємств України.

Виклики гармонізації бухгалтерського обліку в Україні:

- часті зміни законодавства: постійні зміни законодавства можуть ускладнити процес гармонізації,
- недостатня підготовка фахівців: брак кваліфікованих бухгалтерів, які володіють міжнародними стандартами.

Перспективи гармонізації бухгалтерського обліку в Україні:

- підвищення конкурентоспроможності підприємств: гармонізація бухгалтерського обліку дозволяє українським підприємствам більш ефективно конкурувати на міжнародному ринку,
- підвищення інвестиційної привабливості України: використання міжнародних стандартів підвищують довіру іноземних інвесторів до української економіки.

Гармонізація бухгалтерського обліку в Україні з міжнародними стандартами є кроком у процесі інтеграції країни до світової економічної спільноти. Це забезпечує підвищення прозорості та порівнянності фінансової звітності, сприяння розвитку міжнародної співпраці та підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародному ринку.

Контрольні запитання

1. Який законодавчий акт України вимагає правової засади регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності?
2. Які нормативні документи регулюють порядок подання фінансової звітності підприємств в Україні?
3. Які види відповідальності можуть бути застосовані до підприємства за порушення вимог бухгалтерського обліку?
4. Які форми фінансової звітності застосовуються підприємствами України?
5. Які зміни відбуваються в законодавстві України щодо бухгалтерського обліку для гармонізації з міжнародними стандартами?
6. Які законодавчі акти регулюють бухгалтерську звітність в Україні?
7. Які є основні принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності?

8. Які є основні форми фінансової звітності, які потрібно подавати підприємству в Україні?

9. Які вимоги повинні бути дотримані при складанні фінансової звітності?

10. Які нормативні документи встановлюють порядок складання фінансової звітності в Україні?

11. Як забезпечити єдність бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні?

12. Які рівні регламентації фінансової звітності в Україні?

13. Які рівні регламентації податкової звітності в Україні?

14. Які рівні регламентації статистичної звітності в Україні?

15. Які рівні регламентації управлінської звітності в Україні?

Тема 7. Нормативно-правове регулювання підприємницької діяльності та обліку в умовах цифровізації економіки.

7.1 Нові можливості трансформації інформаційних потоків.

7.2 Нормативно-правове регулювання процесів цифровізації підприємницької діяльності та обліку.

7.3 Модернізація системи бухгалтерського обліку, як складової системи управління на підприємстві.

Ключові слова: індустрія 4.0, цифрові платформи, штучний інтелект, блокчейн, інтернет-речей, хмарні технології,

7.1 Нові можливості трансформації інформаційних потоків

Нові можливості трансформації інформаційних потоків, пов'язані з впровадженням сучасних цифрових технологій, які суттєво змінюють спосіб обробки, передачі та використання інформації. Ці зміни відкривають нові перспективи для бізнесу, логістики та суспільства в цілому.

Таблиця 7.1 – Нові можливості трансформації інформаційних потоків

Технологія	Переваги	Застосування
1	2	3
Великі дані (Big Data) та Аналітика	Аналіз великих обсягів інформації, прогнозування майбутніх змін, підвищення ринку рішень	Оптимізація логістики, прогнозування попиту, моніторинг ефективності
Штучний Інтелект (AI) та Машинне Навчання (ML)	Автоматизація процесів, персоналізація послуг, вдосконалення рішень	Розпізнавання облич, категоризація тексту, класифікація зображення

Продовження таблиці 7.1

1	2	3
Інтернет Речей (IoT)	Збір даних у реальному часі, покращення процесів у різних галузях	Відстеження вантажів, моніторинг транспорту, підвищення прозорості ланцюгів постачання
Хмарні Технології	Масштабування інфраструктури, підвищення гнучкості та ефективності управління даними та додатками	Співпраця між командами та пристроями, безперебійний доступ до даних та застосунків
Цифрові Платформи та Маркетинг	Адаптація до змін, персоналізація взаємодії з клієнтами	Автоматизація маркетингових споживачів, вихід на нові ринки через пошукові системи та соціальні мережі

Цифрова трансформація призводить до появи нових бізнес-моделей, які суттєво змінюють традиційні способи ведення бізнесу. Нові бізнес-моделі, що забезпечують через цифрову трансформацію, включають:

1. Електронна комерція та Інтернет-магазини:

– опис: цифрова трансформація допомоги розвитку інтернет-магазинів та електронної комерції. Компанії можуть продавати товари через онлайн-платформи, такі як Prom.ua, Rozetka, Aliexpress.

Переваги: збільшення доступності товарів для клієнтів, можливість виходу на міжнародні ринки через платформи як eBay, Etsy.

2. Модель Підписки (Subscription Model):

– опис: бізнеси, які надають послуги за модель підписки, зберігають стабільний потік доходу. До складу входять такі стрімінгові служби, як Netflix, і послуги постачання товарів через Glovo.

Переваги: стабільність доходів, персоналізація послуг для клієнтів.

3. Freemium та програмне забезпечення як послуга (SaaS)

– опис: моделі freemium пропонують базові послуги безоплатно, а просунуті функції за плату. SaaS надає програмне забезпечення через хмарні технології, наприклад, Microsoft 365.

Переваги: можливість тестування послуг без великих витрат, гнучкість у виборі функцій.

4. Платформи типу Marketplace

– опис: платформи типу Upwork, Freelance.ua, що можна надавати послуги через онлайн-платформи.

Переваги: збільшення доступності послуг для клієнтів, можливість для фахівців працювати незалежно.

5. Цифрові Платформи для Послуг:

– опис: онлайн-платформи для пошуку фахівців, відеоконференції тощо.

Переваги: покращення доступності послуг, зниження витрат на логістику та комунікацію.

6. Рекламні та Краудфандингові Моделі

– опис: бізнеси, що підтримують рекламу, можуть використовувати точніші цільові рекламні кампанії. Краудфандінг дозволяє залучати витрати від великої кількості людей.

Переваги: можливість персоналізації реклами, доступність фінансування для стартапів.

Таблиця 7.2 – Основні виклики для підприємств при переході на нові бізнес-моделі

Виклик	Опис	Рішення
Адаптивність та Гнучкість	Потреба швидкої адаптації до змін ринку та технологічних інновацій	Постійний моніторинг ринку та вдосконалення бізнес-моделей
Ризики та Перешкоди	Ризики, пов'язані з доступом до сировини, фінансовими обмеженнями та змінами в законодавстві	Розробка сценаріїв дій на випадок різних ризиків та їх попередження
Технологічні Вимоги	Потреба кваліфікованого персоналу та інвестицій в інфраструктуру ІКТ	Інвестиції в навчання працівників та розвиток ІКТ інфраструктури
Конкуренція та Інновації	Можливість постійних інновацій для збереження конкурентоспроможності	Постійний аналіз та розробка інноваційних стратегій
Зміни у Внутрішньому та Зовнішньому Середовищі	Готовність до кризових ситуацій та змін у зовнішньому середовищі	Розробка стратегій роботи в умовах кризи та гнучка реакції на зміни зовнішнього середовища

7.2 Нормативно-правове регулювання процесів цифровізації бухгалтерського обліку

Цифровізація підприємницької діяльності в Україні сприяє розвитку економіки країни шляхом підвищення продуктивності підприємств та розширення їхніх можливостей на ринку

Нормативно-правове регулювання процесів цифровізації підприємницької діяльності в Україні включає ряд законодавчих актів та нормативних документів, які спрямовані на підтримку розвитку цифрової економіки та впровадження сучасних технологій у бізнес-процеси.

Таблиця 7.3 – Основні директиви та нормативні акти, які регулюють цифровізацію в Україні

Нормативно-правовий Акт	Опис	Вплив
1	2	3
Закон України «Про Національну програму інформатизації»	Регулює правові відносини щодо формування та виконання Національної програми інформатизації	Створення правової бази для розвитку інформаційних технологій
Закон України «Про державну підтримку розвитку промисловості програмної продукції»	Створює сприятливі умови для розвитку програмної промисловості в Україні	Підтримка розвитку ІТ-сектору
Закон України «Про інформацію»	Встановлює правила для управління процесами створення, збору, зберігання та використання інформації	Захист інформації та її безпека
Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг»	Регулює використання електронних документів та електронний документообіг	Автоматизація документів та підвищення ефективності управління
Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні»	Створює сприятливі умови для розвитку цифрової економіки та інноваційного бізнесу	Підтримка розвитку цифрової інфраструктури та залучення інвестицій
Постанова КМУ щодо Стратегії розвитку інформаційного суспільства	Окреслює завдання та стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні	Розвиток інформаційного суспільства та підвищення якості життя громадян
Закон України «Про Національну програму інформатизації»	Регулює формування та виконання Національної програми інформатизації	Створення правової бази для розвитку інформаційних технологій
Закон України «Про електронну комерцію»	Регулює діяльність у сфері електронної комерції та встановлює порядок проведення електронних операцій	Розвиток онлайн-торгівлі та захист споживачів
Закон України «Про електронні довірчі послуги»	Регулює надання електронних довірчих послуг, у тому числі транскордонних	Забезпечення безпеки та довіри в сфері електронних послуг

Продовження таблиці 7.3

1	2	3
Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»	Регулює питання захисту інформації в інформаційних системах	Захист інформації та захист від кіберзлочинності
Закон України «Про основні засоби забезпечення кібербезпеки України»	Встановлює основні засоби забезпечення кібербезпеки України	Захист національних інтересів та забезпечення безпеки інформації

Для стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні введені наступні нові закони:

1. Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (від 15 липня 2021 року № 1667-IX): створює сприятливі умови для розвитку цифрової економіки шляхом впровадження правового режиму «Дія Сіті», який забезпечує спеціальні умови оподаткування та підтримки інноваційного бізнесу.

– Вплив: Підтримка розвитку цифрової інфраструктури та залучення інвестицій в ІТ-сектор.

2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (від 4 грудня 2024 року № 4113-IX): вдосконалює умови оподаткування для резидентів «Дія Сіті», підтримує стартапи та запроваджує дуальну освіту для GIG-спеціалістів.

– Вплив: Покращення умов для розвитку технологічного бізнесу та підтримки стартапів.

Таблиця 7.4 – Основні нормативно-правові документи щодо цифровізації обліку в Україні

Назва Закону	Опис	Вплив
1	2	3
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Регулює бухгалтерський облік та фінансову звітність підприємств	Автоматизація бухгалтерських процесів та підвищення прозорості фінансової звітності
Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг»	Дозволяє переводити бухгалтерські документи в електронний формат	Автоматизація документів та підвищення ефективності управління

Продовження таблиці 7.4

1	2	3
Закон України «Про електронні довірчі послуги»	Регулює використання електронного підпису в бухгалтерському обліку та фінансової звітності	Забезпечення безпеки та довіри у сфері електронних послуг
Закон України «Про інформацію»	Встановлює правила для управління процесами створення, збору, зберігання, зберігання та використання інформації	Захист інформації та забезпечення її доступності
Закон України «Про Національну програму інформатизації»	Регулює формування та виконання Національної програми інформатизації	Створення правової бази для розвитку інформаційних технологій
Закон України «Про державну підтримку розвитку промисловості програмної продукції»	Створює сприятливі умови для розвитку програмної індустрії та ІТ-сектора	Підтримка розвитку ІТ-сектора та залучення інвестицій

Україна використовує ряд міжнародних стандартів (табл. 7.5) для регулювання цифрових відносин, спрямованих на інтеграцію в європейський цифровий простір та забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним вимогам.

Таблиця 7.5 – Основні міжнародні стандарти регулювання цифрових відносин в Україні

Назва Стандарту	Опис	Вплив
Європейський Регламент цифрової ідентифікації (eIDAS 2.0)	Регулює питання цифрової ідентифікації та довірчих послуг	Забезпечення безпеки та взаємодії цифрових ідентифікаційних систем між Україною та ЄС
Директива Європейського Союзу щодо забезпечення високого рівня кібербезпеки мережевих та інформаційних систем (NIS2)	Встановлює стандарти безпеки для критичної інфраструктури та послуг	Підвищення рівня безпеки інформаційних систем та захисту від кібератак
Європейський Інтероперабельний Фреймворк (European Interoperability Framework)	Стандартизація процесів обміну інформацією між державними органами та підприємствами	Покращення якості надання електронних послуг та інтеграція України в європейський цифровий простір
Єдиний Цифровий Шлюз	Стандартизація доступу до інформації та послуг ЄС для громадян та підприємств України	Забезпечення легкого доступу до інформації та послуг ЄС для українських громадян та підприємств

7.3 Модернізація системи бухгалтерського обліку, як складової системи управління на підприємстві

В умовах цифровізації відбувається модернізація як системи управління підприємства, так і системи бухгалтерського обліку. Зокрема, вплив цифровізації на систему управління не тільки створює нові виклики, пов'язані з електронними комунікаціями, але й актуалізує необхідність ідентифікації способів протистояння кіберзагрозам, моделювання цифрової стратегії підприємства, трансформації бізнес-процесів, перегляду чинної системи управління та реалізації відповідних заходів, пов'язаних з диджиталізацією.

Цифрова модернізація системи бухгалтерського обліку є складовою частиною системи управління на підприємствах, спрямованою на підвищення ефективності та точності фінансової звітності. Цифровізація бухгалтерського обліку включає (табл. 7.6) впровадження сучасних інформаційних технологій для автоматизації процесів збору, обробки та аналізу фінансової інформації.

Таблиця 7.6 – Оновні аспекти цифрової модернізації бухгалтерського обліку

Аспект	Опис	Вплив
Автоматизація та Модернізація Процесів	Використання програмних рішень для автоматизації бухгалтерських операцій	Зниження ризику помилок, підвищення швидкості обробки даних
Використання Хмарних Технологій	Перенесення бухгалтерських даних у хмарні сховища	Збільшення гнучкості та масштабованості бухгалтерських систем
Аналітика Даних та Штучний Інтелект	Використання технологій аналізу великих даних та штучного інтелекту	Покращення якості прийняття рішень та підвищення конкурентоспроможності підприємства
Блокчейн та Безконтактна Ідентифікація	Впровадження технологій блокчейн та безконтактної ідентифікації	Забезпечення прозорості та безпеки фінансових операцій
Цифрові Навички та Підготовка Персоналу	Розвиток професійних цифрових компетенцій бухгалтерів	Підвищення ефективності використання цифрових інструментів та забезпечення швидкої адаптації до змін

Цифрова модернізація бухгалтерського обліку дозволяє підприємствам підвищити ефективність фінансового управління, скоротити витрати та покращити якість фінансової звітності, що в цілому сприяє розвитку системи управління на підприємствах.

Архітектоніка взаємодії системи цифровізації управління та системи цифровізації бухгалтерського обліку підприємства включає інтеграцію сучасних інформаційних технологій для підвищення ефективності та точності фінансової звітності та управління підприємством. Цифровізація цих систем відбувається шляхом впровадження інноваційних технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект та хмарні рішення.

Таблиця 7.7 – Архітектоніка взаємодії цифровізації системи управління та бухгалтерського обліку

Компонент	Опис	Вплив
Інтеграція Інформаційних Систем	Впровадження інтегрованих інформаційних систем (ERP)	Єдиний інформаційний простір для прийняття рішень та підвищення ефективності управління
Автоматизація Бухгалтерських Процесів	Використання програмних рішень для автоматизації бухгалтерських операцій	Зниження ризику помилок та підвищення швидкості обробки даних
Використання Хмарних Технологій	Перенесення бухгалтерських даних у хмарні сховища	Збільшення гнучкості та масштабованості бухгалтерських систем
Аналітика Даних та Штучний Інтелект	Використання технологій аналізу великих даних та штучного інтелекту	Покращення якості прийняття рішень та підвищення конкурентоспроможності підприємства
Блокчейн та Безконтактна Ідентифікація	Впровадження технологій блокчейн та безконтактної ідентифікації	Забезпечення прозорості та безпеки фінансових операцій
Цифрові Навички та Підготовка Персоналу	Розвиток професійних цифрових компетенцій працівників	Підвищення ефективності використання цифрових інструментів та забезпечення швидкої адаптації до змін

Якісні вимоги до системи бухгалтерського обліку в умовах цифровізації включають ключові ряди аспектів, які забезпечують ефективність, точність та прозорість фінансової звітності. Основними серед них є:

1. Точність та надійність: використання: автоматизованих процесів для зниження ризику помилок, пов'язаних з ручним введенням даних, для забезпечення точності та надійності фінансової звітності, підвищення довіри до облікової інформації.

2. Доступність та гнучкість: можливість доступу до фінансової інформації в режимі реального часу з будь-якого місця за наявності Інтернету

забезпечує зручність роботи з фінансовими даними для менеджерів та можливість прийняття оперативних рішень.

3. Аналітичні можливості: використання: технології аналізу великих даних для отримання детальної інформації про фінансовий стан підприємства, ідентифікації ключових тенденцій для покращення якості прийняття рішень шляхом всебічного аналізу фінансових даних.

4. Безпека та захист даних: впровадження заходів кібербезпеки, таких як шифрування та автентифікація, для захисту фінансових даних від несанкціонованого доступу та захист від кібератак.

5. Ефективність та масштабованість: автоматизація рутинних операцій для зниження витрат та підвищення ефективності бухгалтерських процесів дає можливість масштабування бізнесу без значного збільшення витрат на бухгалтерські послуги.

6. Згідність з Законодавством: використання програмного забезпечення, яке автоматично перевіряє відповідність фінансової звітності чинному законодавству та стандартам знижує ризик порушення законодавства та штрафів.

Для автоматизації процесів бухгалтерського обліку можуть бути використані наступні інструменти цифрового обліку (табл. 7.7)

Таблиця 7.8 – Інструменти цифрового обліку для автоматизації процесів

Інструмент	Опис	Вплив
ERP-системи (SAP Business One)	Інтегровані системи управління підприємством	Єдиний інформаційний простір для прийняття рішень та підвищення ефективності управління
Системи бухгалтерського обліку	Спеціалізовані програми для автоматизації бухгалтерських операцій	Спрощення фінансового обліку та податкової звітності
Хмарні сервіси (Microsoft Azure, Amazon Web Services)	Хмарні технології для зберігання та обробки облікових даних	Збільшення доступності та масштабованості облікових систем
Інструменти бізнес-аналітики (Tableau, Power BI)	Програми для аналізу та візуалізації даних	Покращення якості прийняття рішень шляхом всебічного аналізу фінансових даних
Штучний Інтелект (ШІ)	Використання ШІ для автоматичного розпізнавання документів та прогнозування фін. показників	Підвищення точності та ефективності бухгалтерських процесів
Інструменти автоматизації робочих процесів (Zapier, Make)	Програми для автоматизації рутинних завдань шляхом інтеграції різних додатків та сервісів	Звільнення для часу більш важливих завдань та підвищення ефективності роботи

Цифровізація суттєво впливає на різні елементи методу бухгалтерського обліку, включаючи документацію, інвентаризацію, оцінку, калькулювання,

рахунки та подвійний запис. Основними змінами є автоматизація процесів та підвищення точності фінансової інформації.

Таблиця 7.9 – Вплив цифровізації на елементи методу бухгалтерського обліку

Елемент методу	Опис впливу цифровізації	Вплив
Облікові дані	Автоматизація збору та обробки даних	Підвищення точності та швидкості обробки даних
Документування	Перехід до електронного документування	Зниження витрат на фізичну інфраструктуру та підвищення ефективності управління документами
Документообіг	Використання електронного документообігу	Зниження витрат на фізичну інфраструктуру та підвищення ефективності управління документами
Реєстрація операцій	Автоматизація реєстрації фінансових операцій	Забезпечення прозорості фінансових операцій та підвищення безпеки облікової інформації
Інвентаризація	Автоматизація процесу інвентаризації активів	Зниження часу проведення інвентаризації та підвищення точності обліку активів
Оцінка	Автоматизована оцінка активів та зобов'язань	Підвищення точності фінансової звітності та зниження ризику суб'єктивних оцінок
Калькулювання	Автоматизовані системи розрахунку	Забезпечення точності фінансових розрахунків та зниження часу на проведення розрахунків
Рахунки	Електронні системи обліку рахунків	Забезпечення прозорості фінансових операцій та підвищення ефективності фінансового управління
Подвійний запис	Автоматизовані системи подвійного запису	Забезпечення точності та цілісності фінансових даних
Звітність	Автоматизація формування звітності	Покращення якості фінансової звітності та підвищення швидкості її підготовки
Аналіз та Контроль	Використання аналітичних інструментів та штучного інтелекту	Покращення якості прийняття рішень та підвищення ефективності фінансового управління

Контрольні запитання

1. Які основні законодавчі акти України регулюють цифровізацію підприємницької діяльності?
2. Як міжнародні директиви впливають на розвиток цифрової економіки в Україні?
3. Які інструменти цифрового обліку використовують для автоматизації бухгалтерських процесів?
4. Як блокчейн-технології впливають на бухгалтерський облік?
5. Які зміни відбулися в законодавстві України щодо регулювання підприємницької діяльності у 2025 році?
6. Як цифровізація покращує документообіг підприємств?
7. Які міжнародні стандарти застосовуються для регулювання цифрових відносин в Україні?
8. Як штучний інтелект використовується в бухгалтерському обліку?
9. Які вимоги законодавства України щодо прозорості фінансової звітності підприємств?
10. Як інвентаризація активів змінюється в умовах цифровізації?

Тема 8. Нормативно-правові та облікові аспекти об'єднання підприємства

- 8.1. Нормативно-правові аспекти об'єднання підприємств.
- 8.2. Облікові аспекти об'єднання підприємств.

Основні терміни та поняття: реорганізація підприємства, об'єднання підприємницької діяльності, злиття, приєднання, поглинання.

8.1 Нормативно-правові аспекти об'єднання підприємств.

Об'єднання підприємств є господарською організацією, утвореною у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань (табл. 8.1). Об'єднання підприємств можуть бути утворені в різних формах залежно від порядку їх заснування та цільової діяльності.

Таблиця 8.1 – Основні функції об'єднання підприємств

Функції об'єднання підприємств	Опис
1	2
Координація діяльності	Координація виробничої, наукової та іншої діяльності учасників для підвищення ефективності використання ресурсів.

Продовження таблиці 8.1

1	2
Вирішення спільних завдань	Спільне рішення економічних та соціальних завдань, розвиток спеціалізації та кооперації виробництва.
Захист інтересів учасників	Захист інтересів учасників у відносинах з державними та недержавними організаціями.
Реалізація науково-технічної політики	Єдина науково-технічна політика контролю за якістю продукції та ефективного використання виробничих потужностей.
Фінансова підтримка та інвестиційна діяльність	Створення спільних підприємств або підрозділів для надання послуг учасникам та здійснення інвестиційної діяльності.
Маркетинг та збут продукції	Спільний маркетинг та збут продукції учасників для підвищення конкурентоспроможності на їх ринку.

– Законодавча база об'єднання підприємств.

Законодавча база щодо об'єднання підприємств в Україні регулюється декількома ключовими законодавчими актами та положеннями Господарського кодексу України. Ця законодавча база забезпечує правові підстави для утворення та діяльності об'єднань підприємств в Україні, регулюючи їх організаційно-правові форми та господарську діяльність (табл. 8.2).

Таблиця 8.2 – Основні законодавчі акти, які регулюють об'єднання підприємств в Україні

Законодавчі акти	Опис регулювання
Господарський кодекс України	Визначає поняття об'єднання підприємств, регулює їх створення та діяльність.
	Стаття 118 розуміє поняття об'єднання підприємств як господарську організацію, утворену для координації діяльності підприємств з надання допомоги спільних економічних та соціальних завдань,
	Стаття 70 регулює право підприємств об'єднувати свою господарську діяльність на добровільних засадах або за рішенням органів влади.
Закон України «Про підприємство в Україні»	Регулює можливість створення різних форм об'єднання підприємств.
Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців»	Встановлює порядок державної реєстрації юридичних осіб, у тому числі об'єднаних підприємств.
Законодавство щодо антимонopolної діяльності	Регулює питання концентрації підприємств та забороняє антиконкурентні дії.
Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні»	Регулює діяльність промислово-фінансових груп як особливого типу об'єднань підприємств.

❖ Види об'єднання підприємств

Таблиця 8.3 – Основні види об'єднання підприємств

Вид об'єднання	Опис	Особливості
Асоціації	Договірні об'єднання для спільного виконання функцій та координації діяльності.	Координація діяльності, спільне виконання завдань.
Корпорації	Договірні об'єднання для об'єднання інтересів з централізованим управлінням.	Централізоване управління, спільні інтереси.
Консорціуми	Тимчасові об'єднання для спільного виконання завдань без втрати самостійності учасників.	Тимчасові, збереження самостійності учасників.
Концерни	Статутні об'єднання для централізованого виконання виробничих функцій.	Централізоване виконання виробничих функцій.
Холдинги	Об'єднання підприємств, де одна компанія володіє контрольним пакетом дій інших підприємств.	Контрольний пакет дій, централізоване управління.
Конгломерати	Об'єднання підприємств різних галузей економіки.	Диверсифікація діяльності, різні галузі економіки.
Фінансово-промислові групи	Об'єднання підприємств для інтеграції фінансових та промислових ресурсів.	Інтеграція фінансових та промислових ресурсів.
Франчайзинг	Об'єднання підприємств, де одна компанія надає право на використання своєї бізнес-моделі іншій компанії.	Використання чужої бізнес-моделі під власним брендом.

❖ Процедура створення:

- об'єднання підприємств на основі договору або статуту, затвердженого засновниками чи власниками ,
- державна реєстрація здійснюється відповідно до законодавства України (стаття 58 Господарського кодексу України).

Для утворення об'єднання підприємств в Україні необхідно виконати наступні вимоги:

1. Підготовка документів:

- установчий договір або статут: підприємства повинні укласти установчий договір (для асоціацій та корпорацій) або затвердити статут (для концернів та консорціумів) об'єднання,
- нотаріальне засвідчення документів: документи повинні бути нотаріально засвідчені,
- протокол про створення: протокол загальних зборів учасників про створення об'єднання.

2. Визначення учасників та їхніх прав:
 - не менше двох підприємств: об'єднання повинні складатися з не менш двох підприємств,
 - збереження статусу юридичної особи: кожне підприємство зберігає свій статус юридичної особи.
3. Порядок створення:
 - добровільний чи примусовий порядок: об'єднання можуть створюватися на добровільних засадах або за рішенням органів влади.
4. Погодження з Антимонопольним комітетом:
 - згода Антимонопольного комітету: раз у разі створення об'єднання, яке може призвести до монополізації ринку, необхідно погодити рішення про утворення з Антимонопольним комітетом України.

Антимонопольне законодавство України встановлює певні вимоги до об'єднань підприємств з метою захисту економічної конкуренції та запобігання монополізму.

Таблиця 8.4 – Основні вимоги антимонопольного законодавства України щодо об'єднання підприємств

Вимоги антимонопольного законодавства	Опис
Заборона антиконкурентних узгоджених дій	Закон забороняє узгоджені дії між підприємствами, які можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції на ринку.
Контроль концентрації	Антимонопольний комітет України контролює створення, злиття та інші форми концентрації підприємств, щоб запобігти монополізації ринку. Концентрація створюється такою, якщо вона може призвести до суттєвого обмеження конкуренції.
Порядок отримання дозволу	У разі створення об'єднання, яке може призвести до концентрації капіталу чи обмеження конкуренції, необхідно отримати дозвіл від Антимонопольного комітету України.
Відповідальність за порушення	Підприємства, які порушують антимонопольне законодавство, можуть бути притягнуті до відповідальності, включаючи штрафи та інші заходи.
Попередні висновки	Антимонопольний комітет України надає додаткові висновки щодо узгоджених дій та концентрації підприємств для забезпечення дотримання законодавства про захист економічної конкуренції.

- Державна реєстрація:
 - реєстрація відповідно до законодавства: Державна реєстрація здійснюється відповідно до статті 58 Господарського кодексу України.

Державна реєстрація об'єднань підприємств в Україні здійснюється відповідно до законодавства країни, зокрема відповідно до Господарського кодексу України та інших нормативних актів. Процес реєстрації включає декілька етапів:

1. Підготовка документів:
 - установчі документи: статут або установчий договір про об'єднання, підтверджені засновниками,
 - нотаріальне засвідчення: документи повинні бути нотаріально засвідчені,
 - довідка з ЄДРПОУ: документ, що підтверджує внесення відомостей про організацію до реєстру,
 - рішення про створення: протокол загальних зборів учасників про створення об'єднання,
 - документи учасників: копії свідоцтв про реєстрацію учасників, якщо вони юридичні особи,
 - паспорти та ідентифікаційні коди осіб: копії паспортів та ідентифікаційних кодів осіб, уповноважених підписувати документи від імені засновників.
2. Визначення місця:
 - місцеперебування об'єднання повинно бути визначено, наприклад, за місцем розташування керівного органу.
3. Подією з Антимонопольним комітетом:
 - у разі створення об'єднання, яке може призвести до монополізації ринку, необхідно погодити рішення про утворення з Антимонопольним комітетом України.
4. Подача документів до реєстратора:
 - документи надаються державному реєстратору в паперовій або електронній формі. Можна скористатися послугами нотаріуса або онлайн-платформи для реєстрації.
5. Зберігання свідоцтва про реєстрацію:
 - після перевірки документів видається свідоцтво про державну реєстрацію об'єднання підприємств.
6. Взяття на облік у податковій службі та фондах:
 - після реєстрації необхідно взяти об'єднання на облік у податковій службі та інших основних фондах (ПФ, соцстрах).
7. Відкриття рахунку в банку:
 - для здійснення фінансових операцій необхідно відкрити поточний рахунок у банку.

– Юридичний статус об'єднаних підприємств.

Підприємства, які входять до складу об'єднання підприємств, зберігають свої права як юридичні особи, незалежні від організаційно-правової форми об'єднання. Основні права підприємств-учасників включають:

1. Збереження статусу юридичної особи: підприємства продовжують діяти як самостійні юридичні особи, на них розширено положення законодавства щодо регулювання діяльності підприємств .

2. Вихід з об'єднання: підприємства мають право добровільно вийти з об'єднання на умовах і в порядку, визначених установчим договором чи статутом об'єднання.

3. Членство в інших об'єднаннях: підприємства можуть бути членами інших об'єднань підприємств, якщо це не заборонено законом, засновницьким договором чи статутом об'єднання.

4. Збереження інформації: підприємства мають право утримувати від об'єднання інформацію, пов'язану з їх інтересами.

5. Отримання частини прибутку: підприємства можуть отримувати частину прибутку від діяльності об'єднання відповідно до його статуту.

6. Інші права: підприємства можуть мати інші права, передбачені засновницьким договором чи статутом об'єднання відповідно до законодавства.

Однак підприємства, які входять до державного або комунального господарського об'єднання, не мають права без згоди об'єднання виходити з його складу чи об'єднувати свою діяльність з іншими суб'єктами господарювання без дозволу.

Ці права пропонуються підприємствам-учасникам самостійно керувати своїми справами та одночасно брати участь у спільній діяльності в рамках об'єднання.

Підприємства-учасники при виході з об'єднання підприємств мають такі права:

1. Збереження статусу юридичної особи: підприємства продовжують діяти як самостійні юридичні особи після виходу з об'єднання.

2. Вихід з об'єднання: підприємства мають право добровільно виходити з об'єднання на умовах і в порядку, визначених установчим договором чи статутом об'єднання. Однак підприємства, які входять до державного або комунального господарського об'єднання, можуть вийти лише за рішенням органу, що прийняв рішення про утворення об'єднання.

3. Збереження взаємних зобов'язань: підприємства зберігають взаємні зобов'язання та укладені договори з іншими суб'єктами господарювання після виходу з об'єднання.

4. Членство в інших об'єднаннях: підприємства можуть бути членами інших об'єднаних підприємств після виходу з об'єднання, якщо це не заборонено законом, засновницьким договором чи статутом попереднього об'єднання.

5. Збереження інформації та майна: підприємства можуть отримувати інформацію, пов'язану зі своїми інтересами, та можуть повертати внески у статутний капітал відповідно до умов виходу.

Ці права забезпечуються підприємствам можливістю виходу з об'єднання з мінімальними втратами та збереженням самостійності.

8.4. Облікові аспекти об'єднання підприємств.

❖ Майнові відносини: передача майна учасниками об'єднання та його облік.

Майно, що передається під час створення об'єднання підприємств:

- майнові внески: підприємства можуть передавати майно об'єднання у вигляді вступних, членських чи цільових вкладень згідно з установчими документами;
- цілісні майнові комплекси: передача підприємств або їх структурних підрозділів як цілісних майнових комплексів;
- нерухоме майно: будівлі, споруди та інші об'єкти нерухомості можуть передаватися до відповідності об'єднання.

Ці активи включаються до відповідності майна об'єднання та відображаються в його балансі, забезпечуючи фінансову та виробничу базу для спільної діяльності учасників.

❖ Фінансові операції: відокремлений баланс та рахунки об'єднання.

Облікові аспекти об'єднання підприємств включають ряд важливих питань, пов'язаних з фінансовим видом та звітністю (табл. 8.5).

Таблиця 8.5 – Основні облікові аспекти об'єднання підприємств

Облікові аспекти	Опис
Фінансова звітність	Кожне підприємство складає власну фінансову звітність, але для об'єднання може складатися консолідована звітність згідно з П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»
Консолідована звітність	Материнське підприємство складає консолідовану звітність, яка включає дані всіх дочірніх підприємств. Використовується єдина облікова політика для подібних операцій
Облік об'єднання підприємств	Регулюється міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ 3) та національними стандартами (П(С)БО 19)
Визначення контролю	Контроль фактично як можливість впливу на фінансову та операційну діяльність підприємства через володіння більшою частиною голосуючих дій
Відображення неконтрольованої частки	Неконтрольована частка у власному капіталі та прибутку дочірніх підприємств відображаються окремо в консолідованій звітності
Облік гудвілу	Гудвіл обліковується як нематеріальний актив при отриманні дочірньої компанії за ціною вищою за номінальну вартість

Ця таблиця підсумовує основні облікові аспекти об'єднання підприємств, включаючи фінансову звітність, консолідовану звітність та особливості обліку об'єднання підприємств.

При об'єднанні підприємств використовують наступні основні види фінансової звітності:

1. Консолідована фінансова звітність: це комплексна звітність групи підприємств, яка складається шляхом об'єднання фінансових звітів підприємств. Консолідована звітність включає дані про фінансовий стан, результати діяльності та потоки грошових коштів у всій групі підприємств. Використовуються методи повної консолідації, пропорційної консолідації та пайової участі залежно від типу власності та контролю над дочірніми підприємствами.

2. Фінансова звітність підприємств: кожне підприємство складає свою окрему фінансову звітність, яка включає баланс, звіт про фінансові результати та звіт про рух грошових коштів. Ця звітність використовується для внутрішнього управління та звітності перед органами влади окремих підприємств.

3. Щоквартальна податкова звітність: підприємства також складають податкову звітність, яка включає дані про оподатковувані надбавки та інші податкові зобов'язання. Ця звітність подається до податкових органів України.

Ці види фінансової звітності забезпечують повне відображення фінансового стану та діяльності об'єднань підприємств, а також окремих підприємств у складі об'єднань.

– Відповідальність учасників: відокремлена відповідальність учасників та об'єднання.

Основні аспекти відповідальності включають:

1. Відповідальність учасників: підприємства-учасники об'єднання підприємств зберігають свій статус юридичної особи та відповідають за свої зобов'язання окремо від об'єднання. Вони не несуть відповідальності за зобов'язання об'єднання, якщо інше не передбачено установчим договором чи статутом об'єднання.

2. Відповідальність об'єднання: об'єднання підприємств не відповідає зобов'язанням своїх учасників, якщо інше не передбачено установчим договором чи статутом об'єднання. Об'єднання має самостійний баланс та рахунки в банках і відповідає своїм зобов'язанням окремо від учасників.

3. Винятки з відповідальністю: у разі якщо учасники об'єднання погодили іншу відповідальність у своїх установчих документах, вони можуть бути притягнуті до відповідальності за зобов'язання об'єднання. Такі умови повинні бути чітко визначені в установчому договорі чи статуті об'єднання.

4. Збереження майнової самостійності: підприємства-учасники зберігають свою майнову самостійність і можуть забезпечити господарську діяльність незалежно від діяльності об'єднання, якщо інше не передбачено умовами об'єднання.

Ця відокремлена відповідальність учасників та об'єднання забезпечує їх незалежність у господарській діяльності та захист їхніх інтересів у разі виникнення зобов'язань чи боргів.

Об'єднання підприємств мають ряд переваг, серед яких:

- підвищення ефективності: об'єднання можна оптимізувати використання ресурсів та підвищити конкурентоспроможність учасників;
- спільне фінансування: можливість спільного фінансування проєктів та розвиток фінансової співпраці між учасниками;
- розширення ринку: об'єднання можуть розширювати ринок збуту продукції учасників через спільні маркетингові стратегії.

Об'єднання підприємств є інструментом господарської діяльності, який дозволяє підприємствам координувати свою діяльність, підвищувати ефективність виробництва та розширювати можливості участі на ринку. Завдяки різноманітності форм об'єднання підприємства можуть вибрати той варіант, який найкраще відповідає їхнім інтересам та цілям.

Контрольні питання

1. Які види об'єднаних підприємств сім'ї в Україні?
2. Як відбувається створення об'єднання підприємств?
3. Яка відповідальність учасників об'єднання підприємств?
4. Які фінансові операції з об'єднання підприємств?
5. Які документи регулюють діяльність об'єднання підприємств?

Тема 9. Нормативно-правові та облікові аспекти злиття та приєднання підприємств

9.1 Поняття «реорганізації підприємства» як одного із напрямків реструктуризації згідно з чинним законодавством.

9.2 Нормативно-правові аспекти злиття та приєднання підприємств.

9.3 Облікові аспекти злиття та приєднання підприємств.

Основні терміни та поняття: реорганізація підприємства, об'єднання підприємницької діяльності, злиття, приєднання, поглинання.

9.1 Поняття «реорганізації підприємства» як одного із напрямків реструктуризації згідно з чинним законодавством.

Реорганізація підприємства є складним процесом, який включає зміну структури, форми власності чи організаційно-правового статусу компанії з метою підвищення ефективності роботи, адаптації до ринкових умов, розв'язання фінансових проблем або реалізації стратегічних цілей.

Розглянемо поняття реорганізації підприємства, її види та особливості

згідно з чинним законодавством України.

Таблиця 9.1 – Види реорганізації підприємства

Вид реорганізації	Опис	Вплив на підприємство
Злиття	Два чи більше підприємств об'єднуються в одну юридичну особу, передаючи їй усі права та обов'язки всіх учасників. Це відбувається шляхом припинення діяльності всіх підприємств, які беруть участь у злитті, і створення нової юридичної особи	Створення нової юридичної особи з усіма правами та зобов'язаннями.
Приєднання	Одне чи кілька підприємств припиняють відносини, передаючи всі свої права та обов'язки іншій юридичній особі. Приєднані компанії повністю припиняють свою діяльність, а компанія- правонаступник продовжує діяльність з усіма активами та зобов'язаннями	Припинення діяльності приєданого підприємства.
Поділ	Одне підприємство займається своєю діяльністю, створюючи дві чи більше нові юридичні особи. Усі активи та зобов'язання розподіляються між новими підприємствами відповідно до розподільного балансу.	Розподіл активів та зобов'язань між новими підприємствами.
Виділення	Частина активів та зобов'язань підприємства виділяється для створення нової юридичної особи, а підприємство продовжує свою діяльність. Виділення використання для розділення різних напрямків бізнесу чи оптимізації структури компанії.	Продовження діяльності підприємства з частковим розподілом активів.
Перетворення	Зміна організаційно-правової форми підприємства без припинення його діяльності. Підприємство змінює свою форму власності (наприклад, з ТОВ на акціонерне товариство), зберігаючи свої права та обов'язки.	Зміна форми власності без втрати прав та обов'язків.

Причини проведення реорганізації підприємства можуть бути більш ефективними, але вони більш пов'язані з адаптацією до змін у зовнішньому середовищі, оптимізацією витрат та підвищенням фінансової стабільності. Ось деякі з найпоширеніших причин:

1. Зміни на ринку та в економіці:
2. Оптимізація витрат та фінансова стабільність:
3. Стратегічні цілі та розвиток бізнесу:.
4. Інновації та технологічні зміни:
5. Податкові мотиви:
6. Фінансова санація та вихід з кризи:

Рисунок 9.1 – Ментальна карта: облікові аспекти при реорганізації підприємства

9.2 Нормативно-правові аспекти злиття та приєднання підприємств.

Злиття підприємств — це процес об'єднання двох або більше підприємств шляхом створення нової юридичної особи. У результаті цього процесу всі підприємства, які взяли участь у злитті, припиняють своє значення як окремі юридичні особи, а новостворена компанія стає правонаступником усіх їх активів і зобов'язань. Злиття часто відбувається між підприємствами, які мають схожі галузі діяльності або взаємопов'язані бізнес-процеси, що дозволяють підвищити конкурентоспроможність та оптимізувати витрати.

Приєднання підприємств — це процес, при якому одна компанія приєднується до іншої, припиняючи свою діяльність як окрема юридична особа. Компанія, до якої відбувається приєднання, залишається існуючою юридичною особою і стає правонаступником усіх активів і зобов'язань підприємства, що приєднується.

Злиття та приєднання відрізняються від інших видів реструктуризації підприємств:

- створенням нової юридичної особи: злиття передбачає створення нової юридичної особи, тоді як приєднання відбувається без створення нової компанії,
- припиненням діяльності підприємств: при злитті всіх підприємств припиняють своє значення, а при об'єднаних припиняє діяльність лише підприємство, яке приноситься,
- правонаступництвом: в обох випадках відбувається правонаступництво, але при злитті воно відбувається через новостворену компанію, а при з'єднанні — через компанію- правонаступника,
- організаційною структурою: злиття часто приводить до більшої кількості суттєвих змін в організаційній структурі захищено від приєднання, щоб створити нову компанію з об'єднаними ресурсами та активами.

❖ Законодавча база злиття та приєднання підприємств

Основні законодавчі акти, які забезпечують правову базу для проведення процедур злиття та приєднання підприємств в Україні.

1. Цивільний кодекс України (ЦКУ): регулює питання реорганізації підприємств, зокрема злиття та приєднання, у статтях 104–108.
2. Господарський кодекс України (ГКУ): встановлює загальні правила господарської діяльності, включаючи реорганізацію підприємств.
3. Закон України «Про захист економічної конкуренції»: регулює питання антимонопольної політики, зокрема щодо злиття та приєднання підприємств для запобігання монополізації ринку.
4. Закон України «Про акціонерні товариства»: регулює питання діяльності акціонерних товариств, включаючи їх реорганізацію.
5. Податковий кодекс України (ПКУ): встановлюються податкові наслідки злиття підприємств, зокрема щодо податкових зобов'язань.

❖ Види злиття підприємств

1. Горизонтальне злиття: об'єднання підприємств, які займаються однаковою діяльністю або виробляють такі товари чи послуги. Метою є підвищення конкурентоспроможності та зниження витрат через масштаб економіки.

2. Вертикальне злиття: об'єднання підприємств, які займаються іншими стадіями виробництва одного продукту. Наприклад, злиття підприємства з його постачальником сировини чи споживачем продукції.

3. Родові (паралельні) злиття: об'єднання підприємств, які виробляють взаємопов'язані товари. Прикладом є злиття компанія, що виробляє комп'ютери, з компанією, яка виробляє компоненти для комп'ютерів.

4. Конгломератні злиття: об'єднання підприємств з різними галузями діяльності, які не мають прямого виробничого зв'язку між собою. Такі злиття можуть проводитися для диверсифікації бізнесу.

5. Злиття з утворенням нової юридичної особи: утворення нової компанії шляхом об'єднання кількох підприємств, які припиняють її створення як окремі юридичні особи.

Рисунок 9.2 – Ментальна карта: способи формування часток при злитті підприємств

❖ Види приєднання підприємств

Приєднання підприємств відбувається шляхом об'єднання однієї компанії з іншою особою, при цьому перша компанія припиняє своє значення як виділення юридичної особи. Види приєднання не класифікуються окремо, але можуть розглядатися як частина процесу реорганізації підприємств.

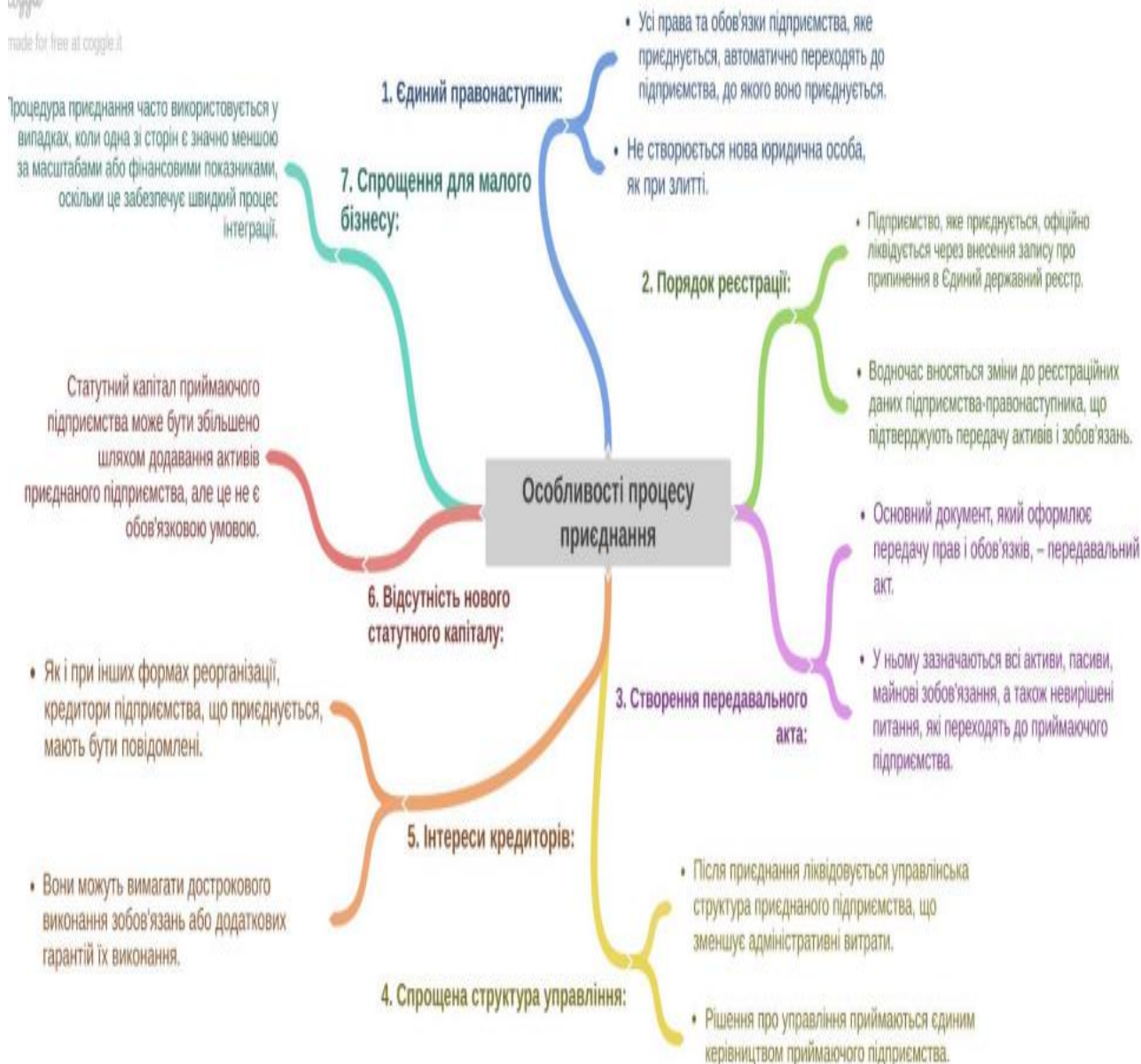

Рисунок 9.3 – Ментальна карта: особливості процесу приєднання підприємств

❖ Класифікація за умовами злиття.

- злиття на паритетних умовах: об'єднання підприємств з рівними умовами участі та розподілу активів та зобов'язань,
- злиття на інших умовах: об'єднання підприємств із різними умовами участі та розподілу активів та зобов'язань,
- поглинання: повне або часткове придбання іншої компанії, при цьому придбана компанія може продовжувати існувати як окрема юридична особа або припиняти свою діяльність.

Ці види злиття та об'єднання підприємств допомагають підприємствам досягти різних стратегічних цілей, таких як підвищення конкурентоспроможності, розширення ринку чи диверсифікація діяльності.

❖ Процедура злиття та приєднання підприємств.

Основні кроки при підготовці до злиття та приєднання підприємств включають кілька етапів, які мають певні відмінності між собою.

Таблиця 9.2 – Порівняльна таблиця виконання процедур злиття та приєднання підприємств

Кроки підготовки	Злиття підприємств	Приєднання підприємств
Прийняття рішення	Власники підприємств приймають рішення про залишення та затверджують його на загальних зборах акціонерів кожної компанії.	Власники приймають рішення про приєднання однієї компанії до іншої, затверджуючи його на зборах учасників.
Підготовка документів	Підготовка установчих документів нової юридичної особи, рішень про злиття, фінансової звітності та інших документів.	Підготовка документів про припинення діяльності підприємства, що припиняються, та реєстраційні зміни для правонаступника.
Оцінка фінансового стану	Оцінка фінансового стану всіх підприємств, що об'єднуються, для визначення умов злиття.	Оцінка фінансового стану підприємства, яке приноситься, для визначення умов приєднання.
Дозволи та реєстрація	Необхідно отримати дозволи від органів державної влади (наприклад, Антимонопольного комітету) та зареєструвати нову юридичну особу.	Необхідно зареєструвати припинення діяльності підприємства, що приносить шкоду, та внести зміни до реєстру для правонаступника.
Повідомлення кредиторів	Повідомлення кредиторів про злиття та виконання умов зобов'язань.	Повідомлення кредиторів про приєднання та умови виконання зобов'язань.
Правонаступництво	Нова юридична особа стає правонаступником усіх прав і обов'язків підприємств, які здійснюють діяльність.	Правонаступником стає компанія, до якої відбувається приєднання.

Вимоги антимонопольного законодавства при злитті та приєднаннях підприємствах в Україні (табл. 9.3) спрямовані на захист економічної конкуренції та запобігання монополізації ринку.

Таблиця 9.3 – Порівняння вимог антимонопольного законодавства при злитті та приєднанні підприємств

Вимоги антимонопольного законодавства	Злиття підприємств	Приєднання підприємств
Можливість дозволу	Необхідно отримати дозвіл Антимонопольного комітету України, якщо операція виводиться встановленим законодавством порогів концентрації	Також необхідно отримувати дозвіл у випадку, коли операція перевищує законодавчі пороги концентрації.
Оцінка впливу на конкуренцію	Оцінюється вплив операцій на рівень конкуренції на ринку, щоб уникнути монополізації.	Аналогічна оцінка курсу для приєднання, щоб не знизити зниження конкуренції.
Штрафи за порушення	Штрафи до 5% від виторгу підприємства за здійснення операції без дозволу.	Те ж саме до приєднання без дозволу.
Суть вимог	Запобігання монополізації ринку та підтримка конкуренції шляхом контролю за великими операціями	Аналогічна суть: захист конкуренції та запобігання монополізації.
Причина вимог	Забезпечення рівних умов для всіх учасників ринку та захист споживачів від монопольної діяльності.	Те ж саме: захист споживачів та підтримка конкурентного середовища.

Вимоги до розголошення інформації про операції злиття та поглинання підприємств в Україні включають кілька ключових аспектів:

1. Публічне оголошення: при публічних пропозиціях щодо поглинання публічних компаній ініціатор повинен публічно оголосити свій намір придбати акції, якщо призначено контроль концентрації або придбання значного пакета дій (10% і більше).

2. Інформація про кількість акцій, які плануються купити, а також інформація про те, що є майбутнім покупцем акціонером товариства на момент здійснення оголошення, підлягає публічному розкриттю.

3. Розкриття інформації про операцію:

– законодавство України вимагає розкриття інформації про операції злиття та поглинання, щоб забезпечити прозорість та захист учасників та інвесторів на ринку,

– компанії повинні опублікувати інформацію про умови операцій, фінансовий стан підприємств, які беруть участь у злитті чи поглинанні, та інші важливі деталі.

4. Інформація для акціонерів: акціонерам компанії необхідно надавати достатньо часу та інформації для прийняття ними зваженого рішення щодо пропозиції. Раді директорів компанії заборонено чинити перешкоди ініціатору поглинання під час оферти.

5. Аудит фінансового стану: під час підготовки до операцій злиття та поглинання аудиту фінансового стану компаній, які беруть участь, для визначення їх ефективності та прибутковості.

Перед злиттям та приєднанням підприємств забезпечені фінансові аудити (табл. 9.4) для оцінки їх фінансового стану та визначення визначених ризиків.

Таблиця 9.4 – Основні фінансові аудити, які здійснюються під час процесів злиття та приєднання підприємств

Фінансовий аудит	Злиття підприємств	Приєднання підприємств
Фінансовий аналіз	Оцінка рентабельності та ліквідності підприємств перед злиттям.	Аналогічна оцінка процесу перед приєднанням.
Due Diligence	Проведення комплексної перевірки для ризиків та можливостей зростання.	Те ж саме до приєднання.
Аудит фінансової звітності	Перевірка правдивості фінансової звітності підприємств, що об'єднуються.	Аналогічний аудит для підприємства, що при цьому оплачується.
Оцінка вартості підприємств	Визначення ринкової вартості підприємства для встановлення пропорцій обміну прав.	Аналогічна оцінка результату для визначення вартості підприємства, що оплачується.

Під час злиття та поглинання підприємства можуть виникнути різні ризики, які можна умовно розділити на кілька категорій:

1. Фінансові ризики:

– підвищення податкового навантаження: злиття чи поглинання може призвести до збільшення податкових зобов'язань компанії через зміни в податковому законодавстві або структурах власності,

– збільшення вартості залучення позикових ресурсів: після злиття компанія може зіткнутися з підвищенням вартості кредитування через зміни в кредитному рейтингу або фінансовому стані,

– зниження прибутку: неправильна інтеграція підприємств може призвести до зниження ефективності та прибутковості компаній.

2. Оперативні ризики:

– ускладнення процесу інтеграції: злиття підприємств з різними галузями чи культурою може ускладнити процес інтеграції через розбіжності в бізнес-процесах та корпоративній культурі,

– проблеми з персоналом: злиття чи поглинання можуть призвести до втрати ключових співробітників або труднощів при адаптації персоналу до нових умов роботи.

3. Зовнішні ризики:

– геополітичні ризики: зміни у зовнішньополітичному середовищі можуть вплинути на результати операцій злиття та поглинання, особливо у випадку транскордонних угод,

– законодавчі зміни: зміни законодавства можуть вплинути на умови операцій злиття та поглинання, наприклад, щодо антимонопольної політики чи податкових правил.

4. Інфраструктурні ризики: зниження продуктивності: Злиття чи поглинання можуть тимчасово знизити продуктивність підприємства через адміністративні зміни та інтеграцію системи.

Ці ризики підкреслюють важливість проведення остаточної Due Diligence (табл. 9.5) та стратегічного планування під час операцій злиття та поглинання підприємств.

Дью ділідженс (Due Diligence) — це комплексна перевірка компанії перед викладанням угоди про злиття, поглинання або інвестиції. Існують декілька видів діяльності компанії, кожен з яких спрямований на аналіз різних аспектів діяльності компанії. Нижче представлені основні види ділідженсу та їх опис:

Таблиця 9.5 – Види ділідженсу.

Вид дю ділідженсу	Мета	Проведення
Фінансовий	Оцінка фінансового стану компанії за результатами фінансової звітності, структури доходів, рентного аналізу та якості прибутку.	Проводиться командою аудиторів або фінансовими експертами, які вивчають фінансові дані компанії для підтвердження або коригування її фінансових результатів та прогнозів
Юридичний	Аналіз правових аспектів діяльності компанії, включаючи реєстрацію власності, умови договорів, наявність судових спорів	Проводиться спеціалізованими юристами, які оцінюють правові ризики та відповідність законодавству.
Податковий	Визначення податкових ризиків та оцінка податкових практик підприємств для приведення їх до вимог законодавства	Аналіз податкових розрахунків та рекомендації щодо оптимізації податкової моделі компанії
Оперативний (технічний)	Оцінка операційної діяльності компанії, стану активів та бізнес-процесів для визначення можливостей інтеграції.	Проводиться команда експертів під керівництвом покупця із залученням зовнішніх консультантів для оцінки стану виробництва та можливостей зростання

Цей вид діяльності забезпечує комплексну оцінку компанії перед укладанням умов про злиття чи поглинання, які допоможуть уникнути негативних ризиків та оптимізувати операцію.

Під час податкового дю-ділідженсу починаються такі ризики:

1. Невиконання податкових зобов'язань: виявлення неплатежів податків, недоплат чи інших порушень податкового законодавства, які можуть призвести до фінансових санкцій.

2. Можливі податкові претензії: оцінка ризиків виникнення податкових претензій з боку податкових органів через неправильне застосування податкових законодавчих норм.

3. Неправильна податкова звітність: перевірка правдивості податкової звітності компанії для виявлення будь-яких помилок чи невідповідностей, які можуть привести до податкових ризиків.

4. відмінності у податкових практиках: виявлення відмінностей у податкових практиках компаній відповідає законодавчим вимогам, які можуть потребувати коригування для уникнення ризиків.

5. Ризики податкових перевірок: оцінка ризиків проведення податкових перевірок та можливих наслідків їх проведення для компанії.

Ці ризики підкреслюють важливість проведення податкового дю-ділідженсу для виявлення та мінімізації податкових ризиків під час операцій з отриманням чи поглинання підприємств.

❖ Державна реєстрація злиття та приєднання підприємств.

Процедура державної реєстрації злиття та приєднання підприємств в Україні включає кілька етапів, які забезпечують офіційне визнання змін у статусі підприємства.

Таблиця 9.6 – Процедура реєстрації злиття та приєднання підприємств:

Етап реєстрації	Злиття підприємств	Приєднання підприємств
1	2	3
Рішення про операцію	Власники приймають рішення про злиття та затверджують його на загальних зборах акціонерів кожної компанії.	Власники приймають рішення про приєднання однієї компанії до іншої та затверджують його на зборах учасників.
Підготовка документів	Підготовка установчих документів нової юридичної особи та інших документів для реєстрації.	Підготовка документів про припинення діяльності підприємства, що принесуться, та реєстраційні зміни для правонаступника.
Державна реєстрація рішення	Рішення про злиття подається державному реєстратору для реєстрації.	Рішення про приєднання подається державному реєстратору для реєстрації.

Продовження таблиці 9.6

1	2	3
Реєстрація нової особи	Реєстрація нової юридичної особи після затвердження рішення про злиття.	Не відбулася реєстрація нової юридичної особи.
Реєстрація припинення діяльності	Реєстрація припинення діяльності підприємств, що об'єднуються.	Реєстрація припинення діяльності підприємства, що приноситься.
Реєстрація змін для правонаступника	Не використовуйте, намагайтеся створити нову юридичну особу.	Внесення змін до реєстру щодо правонаступництва компаній- правонаступників.

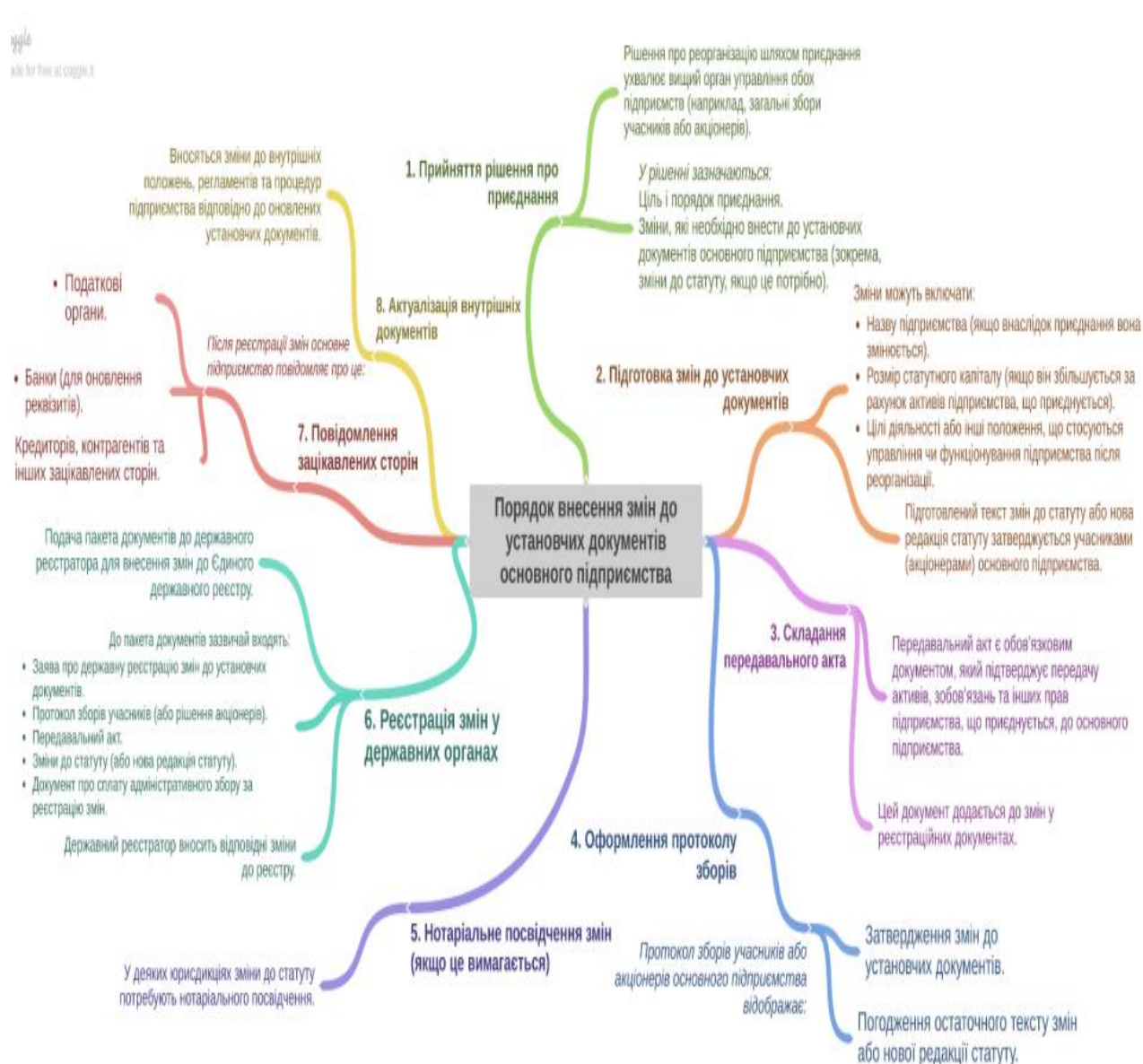

Рисунок 9.4 – Ментальна карта: порядок внесення змін до установчих документів при злитті та приєднанні підприємств

❖ Правонаступництво

Правонаступництво при злитті та об'єднанні підприємств є процесом передачі всіх прав і обов'язків підприємств, які здійснюють свою діяльність, до новоствореної юридичної особи або компанії- правонаступника.

Правонаступництво при злитті підприємств:

1. Універсальне правонаступництво: при злитті здійснюється передача в усій сукупності прав і обов'язків підприємств, які припиняють свою діяльність, до новоствореної юридичної особи. Це означає, що нова компанія стає правонаступником усіх активів і зобов'язань ліквідованих підприємств.

2. Момент виникнення правонаступництва: правонаступництво визнано виниклим з моменту державної реєстрації припинення юридичних осіб, які припиняються внаслідок злиття. Однак, як ведеться в законодавстві, правонаступництво фактично відбувається з моменту складання та підписання документів, які підтверджують передачу прав і обов'язків, наприклад, передавального акта.

3. Захист прав кредиторів: правонаступник забезпечує захист прав кредиторів ліквідованих підприємств, після нової компанії зобов'язана виконати всі зобов'язання попередників.

Рисунок 9.5 — Ментальна карта: захист інтересів кредиторів при злитті підприємств

П правонаступництво при злитті та об'єднанні підприємств є аспектом цих процесів, після чого забезпечується безперервність виконання зобов'язань та захист прав усіх учасників правовідносин.

1. Правонаступництво компанії- правонаступника: при об'єднанні підприємства одна компанія стає правонаступником усіх прав і обов'язків підприємства, яке припиняє свою діяльність. Компанія- правонаступник продовжує існувати як дієва юридична особа та виконує всі зобов'язання підприємства, що прийшли до виконання.

2. Момент виникнення правонаступництва: правонаступництво визнано виниклим з моменту державної реєстрації змін у реєстрі щодо правонаступництва компанії- правонаступника.

3. Захист прав кредиторів: аналогічно злиттю, приєднання забезпечує захист прав кредиторів підприємства, яке припиняє діяльність, після чого компанія- правонаступник зобов'язана виконувати всі зобов'язання попередника.

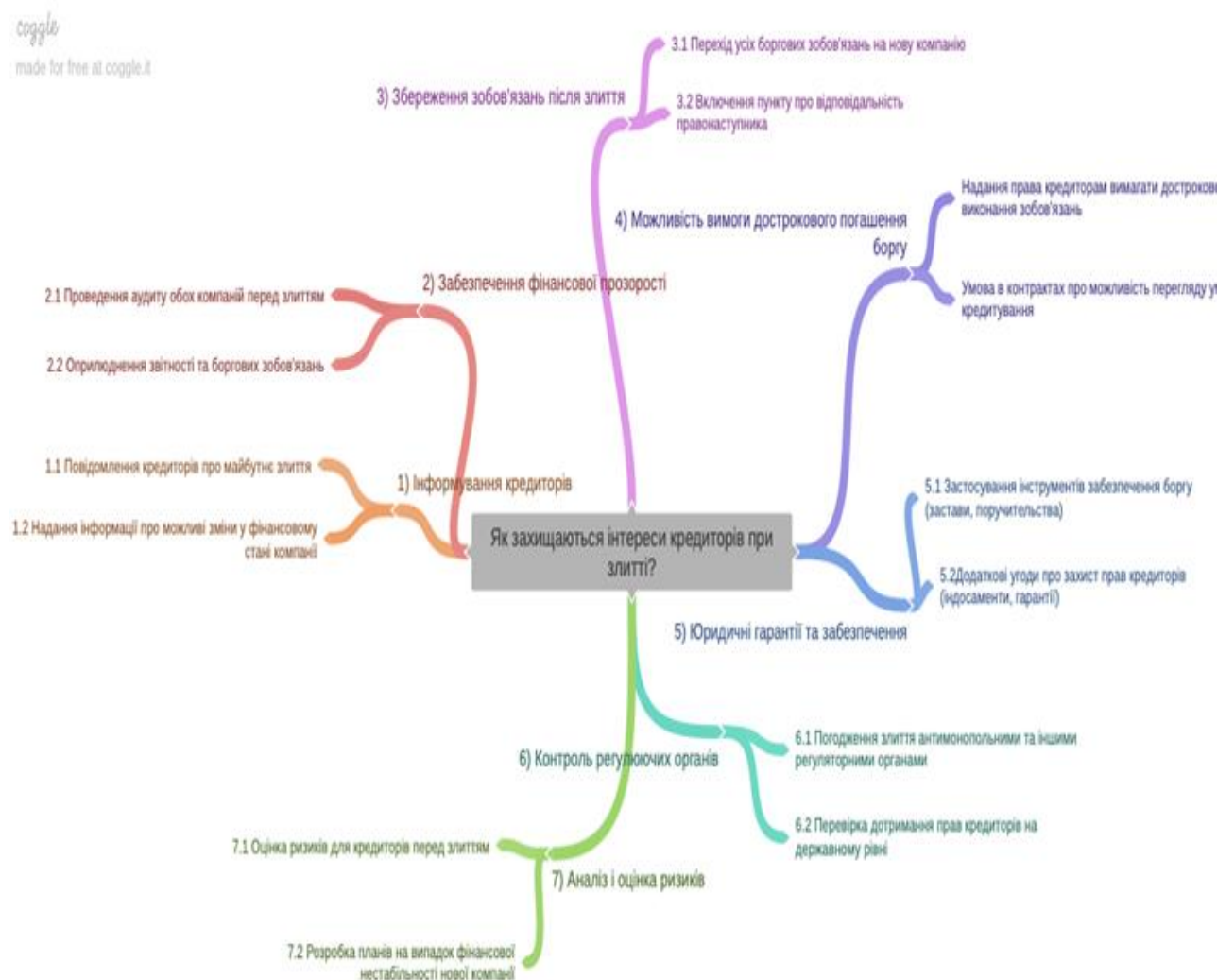

Рисунок 9.6 Ментальна карта: захист інтересів кредиторів при злитті підприємств

9.3 Облікові аспекти злиття та приєднання підприємств.

Обліковий аспект злиття та приєднання підприємств включає декілька ключових моментів (табл. 9.6), які стосуються бухгалтерського обліку та податкових наслідків під час цих процесів реорганізації.

Таблиця 9.6 – Обліковий аспект злиття та приєднання підприємств

Обліковий аспект	Злиття підприємств	Приєднання підприємств
Передача активів та зобов'язань	При злитті всіх активів та зобов'язань підприємств, що здійснюють свою діяльність, передаються новоствореній юридичній особі. Ця передача здійснюється на основі передавального акта, який містить інформацію про всі майно та борги ліквідованих підприємств.	При об'єднанні діяльності та зобов'язання підприємства, що здійснює діяльність, передаються компанії- правонаступнику на підставі передавального акта.
Облік операцій	Злиття не передбачає операції з продажу чи придбання активів, тому воно не оподатковується додатком на прибуток та ПДВ. Передача активів відбувається без нарахування податкових зобов'язань щодо цих операцій.	Аналогічно злиттю, приєднання не оподатковується додатком на прибуток та ПДВ щодо передачі активів між підприємствами.
Фінансовий звіт	Нова компанія складає фінансові звіти, які включають дані про всі підприємства, що взяли участь у злитті. правонаступник продовжує нараховувати амортизацію на активи, отримані внаслідок злиття.	Компанія- правонаступник складає фінансові звіти, які включають дані про підприємство, що приєдналося. правонаступник продовжує нараховувати амортизацію на активи, отримані внаслідок приєднання
Податкові зобов'язання	Податкові зобов'язання всіх підприємств, що об'єднуються, переходять до новоствореної компанії. правонаступник продовжує виконання податкових зобов'язань, включаючи податковий борг та переоплати.	Податкові зобов'язання підприємства, що припиняє діяльність, переходять до компанії- правонаступника. правонаступник продовжує виконання податкових зобов'язань, включаючи податковий борг та переоплати.

❖ Відповідальність учасників.

Відповідальність учасників при злитті та приєднаних підприємствах в Україні регулюється законодавством та умовами угоди про злиття чи приєднання. Нижче описано основні аспекти відповідальності учасників у цих процесах:

Відповідальність учасників при злитті підприємств:

1. Відповідальність учасників до злиття: учасники підприємств, які об'єднуються, не несуть відповідальності за зобов'язання своїх компаній до моменту реєстрації злиття. Після реєстрації нова компанія стає правонаступником усіх прав і обов'язків ліквідованих підприємств.

2. Відповідальність учасників нової компанії: учасники нової компанії, створеної внаслідок злиття, можуть нести відповідальність за зобов'язаннями нової компанії відповідно до законодавства та умов договору про злиття.

3. Солідарна відповідальність: у разі, якщо учасники не повністю внесли свої вклади, вони можуть нести солідарну відповідальність за зобов'язання компаній у межах вартості не внесеної частини вкладу.

Відповідальність учасників при об'єднаних підприємствах:

1. Відповідальність учасників до приєднання: учасники підприємства, які прикладаються, не несуть відповідальності за його зобов'язання до моменту реєстрації приєднання. Після реєстрації компанія- правонаступник стає відповідальною за всіма зобов'язаннями підприємства, які приєдналися.

2. Відповідальність учасників компанії- правонаступника: учасники компанії- правонаступника можуть нести відповідальність за зобов'язаннями компанії відповідно до законодавства та умов договору про приєднання.

3. Субсидіарна відповідальність: компанія- правонаступник може нести субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями підприємства, що приєдналися, якщо це передбачено законодавством чи умовами угоди.

Контрольні запитання

1. Які законодавчі акти регулюють процедуру злиття та приєднання підприємств в Україні?
2. Які основні етапи складають процедуру злиття підприємств?
3. Як відбувається передача майнових прав та обов'язків під час злиття підприємств?
4. Які податково-бухгалтерські наслідки представлені під час злиття підприємств?
5. Чи потрібно скласти передавальний акт під час злиття підприємств?
6. Як відбувається інвентаризація активів під час злиття підприємств? Які документи необхідно оформити?
7. Які особливості обліку майна та зобов'язань підприємств під час приєднання?
8. Як відбувається консолідація бухгалтерських балансів підприємств під час злиття?
9. Які правові наслідки виникають для підприємств після злиття чи приєднання щодо їх юридичного статусу?
10. Як відбувається повідомлення кредиторів та інших зацікавлених сторінок про злиття чи приєднання підприємств?

Тема 10. Нормативно-правові та облікові аспекти поділення підприємств

10.1 Нормативно-правові аспекти поділення підприємств.

10.2 Облікові аспекти поділення підприємств.

Основні терміни та поняття: реорганізація підприємства, поділення, поділ, виділення

10.1 Нормативно-правові аспекти поділення підприємств.

На противагу об'єднанню, поділення підприємств – це процес розподілу великого підприємства на менші, самостійні господарські одиниці. Цей процес може бути зумовлений більшими факторами, такими як реструктуризація бізнесу, оптимізація управління, підвищення ефективності окремих підрозділів або законодавчі вимоги.

Поділ підприємства – це процес реорганізації, за рахунок якого єдине підприємство припиняє своє значення, а на його основі створюються два або більше нових підприємств, кожна з яких набуває статусу самостійної юридичної особи.

Таблиця 10.1 – Основні причини та цілі поділення підприємств

Причини та цільове поділення підприємств	Опис
Реструктуризація бізнесу	Розділення на більш керовані та спеціалізовані підрозділи.
Оптимізація управління	Створення більш гнучкої та оперативної структури.
Підвищення ефективності окремих підрозділів	Надання кожному підрозділу більшої самостійності для ефективного управління.
Законодавчі вимоги	Розділення монопольних утворень для забезпечення конкуренції.
Залучення інвестицій	Можливість продажу або залучення інвестицій в окремі, більш привабливі підрозділи.

❖ Законодавча база поділення підприємств

Реорганізація підприємства в формі поділення регулюється Господарським та Цивільним кодексами України, Законом України «Про акціонерні товариства» (якщо поділ відбувається в акціонерному товаристві) та іншими нормативно-правовими актами.

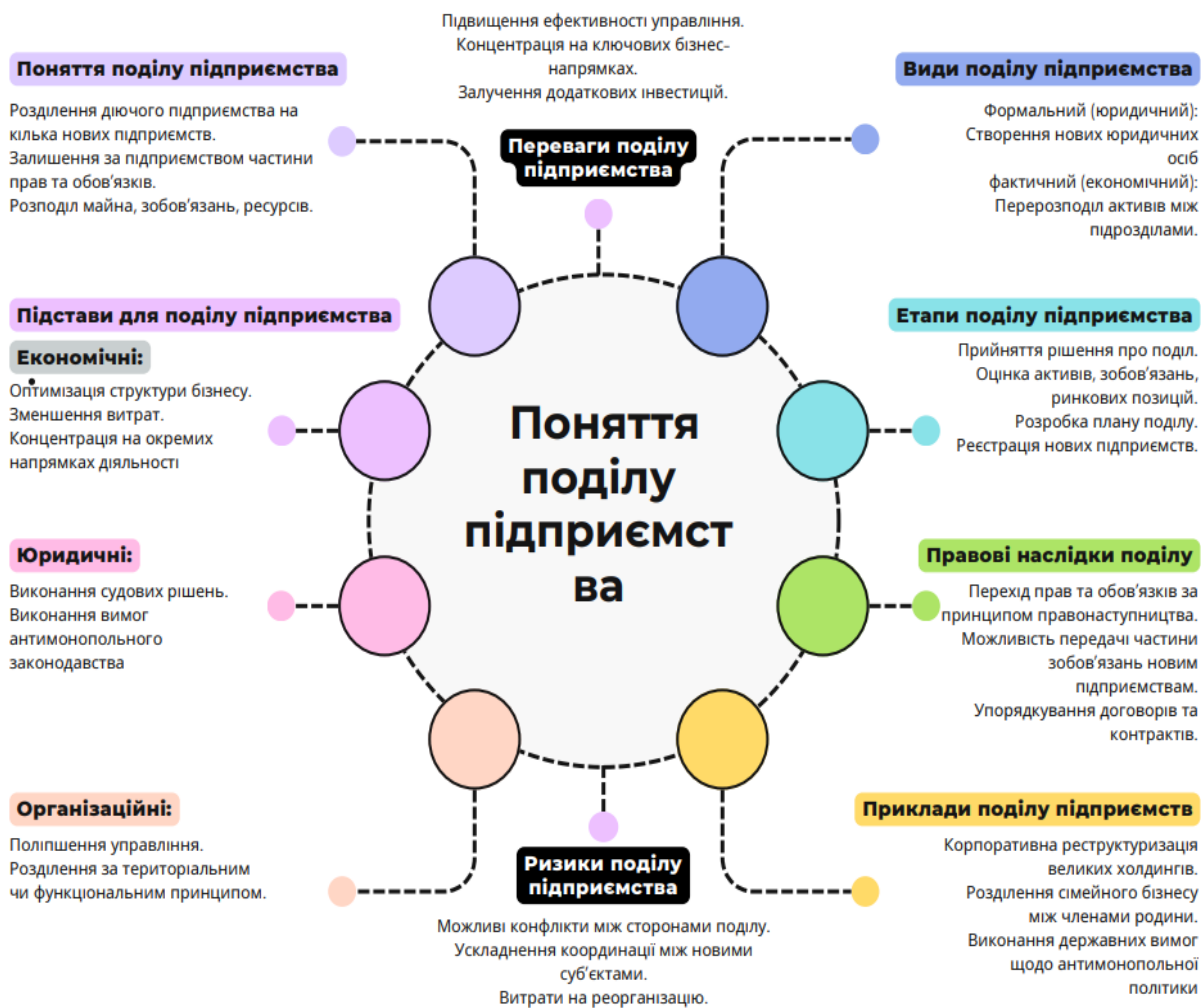

Рисунок 10.1 Ментальна карта: поняття поділу підприємств

Таблиця 10.2 – Основні законодавчі акти, які регулюють поділення підприємств в Україні

Законодавчий акт	Опис регулювання
Господарський кодекс України	Регулює загальні питання реорганізації господарських організацій, в тому числі поділення.
Цивільний кодекс України	Визначає загальні положення про юридичних осіб, їх створення, діяльність та припинення.
Закон України «Про акціонерні товариства»	Встановлює особливості поділу акціонерних товариств.
Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»	Регулює порядок державної реєстрації змін, пов'язаних з реорганізацією підприємств.

❖ Види подрібнення підприємств

Види подрібнення підприємства включити дві основні форми: поділ та виділення.

Основні відмінності між поділом та виділенням:

- поділ: оригінальна компанія здійснює діяльність, а майно та зобов'язання розподіляються між новими підприємствами,
- виділення: оригінальна компанія продовжує діяльність, а частина майна та зобов'язань передається новому підприємству.

Обидві форми використовують для оптимізації структури підприємства та концентрації ресурсів на окремих напрямках діяльності (табл. 10.3).

Таблиця 10.3 – Суть та відмінності видів подрібнення підприємства

Форма подрібнення	Опис	Функції	Відмінності
Поділ	Припинення діяльності підприємства з утворенням кількох нових підприємств. Майно та зобов'язання розподіляються між новими підприємствами за роздільним актом.	Розподіл майна та зобов'язань між новими підприємствами.	Припинення діяльності оригінальної юридичної особи.
Виділення	Створення нового підприємства шляхом виділення частини майна та зобов'язання з існуючого підприємства без припинення його діяльності.	Створення нового підприємства без припинення діяльності оригінального підприємства.	Оригінальна компанія продовжує діяльність після видалення частин майна та зобов'язань.

❖ Процедура подрібнення

Процедура подрібнення підприємства включає наступні етапи:

- прийняття рішення про реорганізацію: рішення приймається власниками або уповноваженим органом управління підприємства,

Прийняття рішення про подрібнення підприємства включає кілька етапів та факторів, які розглядаються власниками та керівництвом підприємства. Нижче описано основні питання, які розглядаються під час прийняття такого рішення (табл. 10.4.):

Таблиця 10.4 – Етапи прийняття рішення про поділення підприємства

Етап прийняття рішення	Опис	Відповідальні особи
1	2	3
Визначення причин та мотивів	Виділення прибуткових підрозділів: поділення дозволяє виділити прибуткові частини підприємства для подальшого розвитку та залучення інвесторів.	Власники підприємства
	Санація збиткових підрозділів: виділення збиткових частин для їх подальшого фінансового оздоровлення.	
	Диверсифікація діяльності: поділення може бути використано для концентрації ресурсів на окремих напрямках діяльності.	
	Рішення антимонопольних органів: поділення може бути примусовим у разі порушення антимонопольного законодавства.	
Вибір форми поділення	Поділ: створення декількох нових підприємств шляхом припинення діяльності оригінальної юридичної особи.	Власники підприємства
	Виділення: створення нового підприємства шляхом виділення частини майна та зобов'язання з чинного підприємства без припинення його діяльності.	
Процедура прийняття рішення	Зібрання загальних зборів: власники підприємства приймають рішення про реорганізацію шляхом поділення.	Власники підприємства
	Затвердження комісії з реорганізації: визначення складу комісії та її повноважень щодо проведення реорганізації.	
	Реєстрація рішення: офіційна реєстрація рішення про реорганізацію в державних органах.	
Аналіз фінансово-господарської діяльності	Оцінка вартості майна та зобов'язань підприємства.	Комісія з реорганізації
	Аналіз фінансової стабільності та перспективи розвитку окремих підрозділів.	
Оцінка ризиків та можливостей	Визначення потенційних ризиків та можливостей, пов'язаних з поділенням підприємства.	Комісія з реорганізації
Розробка плану реорганізації	Визначення етапів та рядків проведення реорганізації.	Комісія з реорганізації
	Вирішення питань щодо працівників та режиму роботи підприємства під час реорганізації.	

Це дозволяє підприємствам прийняти обґрунтовані рішення щодо подрібнення та оптимізувати свою структуру відповідно до сучасних вимог та законодавства ринку.

➤ Інвентаризація майна та зобов'язань: проведення інвентаризації для визначення складу та вартості майна, що підлягає розподілу.

Інвентаризація майна та зобов'язань при подрібненні підприємств є етапом, який забезпечує точність розподілу активів та зобов'язань між новоствореними підприємствами.

Основні питання та процедури інвентаризації :

1. Об'єкти інвентаризації: основні засоби, нематеріальні активи, товарно-матеріальні цінності, грошові кошти, цінні папери, незавершене виробництво тощо.

2. Мета інвентаризації: перевірка наявності, стану та вартості активів та зобов'язань для забезпечення правдивості бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

3. Порядок проведення: створення інвентаризаційної комісії, визначення термінів та об'єктів інвентаризації, оформлення інвентаризаційних описів та актів

Таблиця 10.5 – Процедура інвентаризації при подрібненні підприємств

Етап інвентаризації	Опис	Відповідальні особи
Створення комісії	Формування інвентаризаційної комісії для проведення інвентаризації.	Керівник підприємства
Визначення об'єктів	Визначення активів та зобов'язань, які підлягають інвентаризації.	Інвентаризаційна комісія
Підготовка документів	Підготовка реєстрів активів руху та документів щодо їх стану.	Матеріально відповідальні особи
Проведення інвентаризації	Фактичний підрахунок та перевірка активів та зобов'язань.	Інвентаризаційна комісія
Оформлення документів	Складання інвентаризаційних описів та актів інвентаризації.	Інвентаризаційна комісія
Регулювання розбіжностей	Виявлення та врегулювання розбіжностей між фактичними та обліковими даними.	Інвентаризаційна комісія та бухгалтерія

Особливості інвентаризації при подрібненні підприємств:

❖ розподіл активів: інвентаризація дозволяє точно розподілити активи між новоствореними підприємствами,

❖ відображення в обліку: результати інвентаризації використано для корекції бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств після подрібнення,

❖ законодавчі вимоги: інвентаризація поточного року відповідно до законодавства України про бухгалтерський облік та фінансову звітність .

Під час інвентаризації майна та зобов'язань необхідно оформити наступні документи:

– інвентаризаційні описи, які використовуються для фіксації наявності, стану та оцінки активів підприємства. Описи повинні надати інформацію про найменування активів, їх кількість та вартість. Вони формуються за найменуваннями в кількох одиницях виміру, прийнятих на облік, з можливим виділенням за субрахунками та номенклатурою,

– акти інвентаризації, які використовуються для фіксації наявності грошових документів, бланків документів суворої звітності, фінансових інвестицій, готівки, а також повноти відображення грошових коштів на рахунках у банку, дебіторської та кредиторської заборгованості тощо,

– звіряльні відомості, які використовуються для порівняння фактичної наявності активів та зобов'язань з даними бухгалтерського обліку. Ці відомості допомагають розбіжності між обліковими та фактичними даними.

Ці документи повинні бути оформлені не менше ніж у двох примірниках та підписані всіма членами інвентаризаційної комісії та матеріально відповідальними особами.

➤ Оцінка майна: процедура забезпечує прозорість та юридичну підставу для розподілу майна під час подрібнення підприємств.

Процедура оцінки майна при подрібненні підприємства включає кілька етапів, які забезпечують точне визначення вартості майна та майнових прав підприємства.

Процедура оцінки майна при подрібненні підприємств:

1. Підготовка документів:

– договір на оцінку: підписується між замовником оцінки та суб'єктом оцінювальної діяльності. Визначаються оцінки об'єкта, мета оцінки, вид вартості майна, оцінки даних та інші важливі умови,

– визначення об'єктів оцінки: визначаються активи підприємства, які підлягають оцінці, наприклад, нерухомість, рухома власність, нематеріальні активи тощо,

– вибір методу оцінки:

*витратний метод: аналізуються витрати на створення аналогічного майна,

*порівняльний метод: використовуються дані про аналогічне майно на ринку,

*дохідний метод: розраховується поточний дохід від володіння майном.

2. Проведення оцінки:
 - оцінювач проводить аналіз об'єктів оцінки та застосовує обраний метод для визначення їх вартості,
 - визначається фактична вартість майна на дату оцінки.
3. Оформлення акта оцінки: оцінювач складає акт оцінки, який містить висновки про вартість майна та обґрунтування обраного методу оцінки.
4. Використання результатів оцінки: результати оцінки системи для складання розподільного балансу та визначення вартості майнові, які передаються новим підприємствам під час поділення.

Таблиця 10.6 – Процедури оцінки майна при поділенні підприємств

Етап оцінки	Опис	Відповідальні особи
Підготовка документів	Заключення договору на оцінку та визначення об'єктів оцінки.	Замовник оцінки та оцінювач
Вибір методу оцінки	Обрання методу оцінки залежить від типу майна та мети оцінки.	Оцінювач
Проведення оцінки	Аналіз об'єктів оцінки та застосування обраного методу.	Оцінювач
Оформлення акта оцінки	Складання акта оцінки з висновками про вартість майна.	Оцінювач
Використання результатів	Використання результатів оцінки для складання розподільного балансу.	Реорганізаційна комісія

❖ Складання розподільного балансу: формування розподільного балансу, яке вирішує, яке майно та зобов'язання переходять до кожного новоствореного підприємства.

Розподільчий баланс є ключовим документом під час поділення підприємства шляхом поділу або виділення. Розподільчий баланс — це документ, який складається під час реорганізації підприємства шляхом поділу чи виділення. Він показує розподіл активів та зобов'язань між підприємством, що припиняє діяльність (або продовжує її у відділенні), та новоствореними підприємствами- правонаступниками. Розподільчий баланс є основним документом, який виражає, що майно та зобов'язання передаються кожному новоствореному підприємству. До розподільного балансу включаються:

- Основні засоби.
- Запаси.
- Дебіторська заборгованість.
- Грошові кошти.
- Кредиторська заборгованість.
- Інші дії та зобов'язання.

Розподільчий баланс має бути складений таким чином, щоб забезпечити правдиве відображення фінансового стану кожного новоствореного підприємства.

Процес складання розподільчого балансу:

1. Підготовка: перед складанням розподільчого балансу шляхом інвентаризації майна та зобов'язань підприємства для визначення фактичної наявності активів та зобов'язань.

2. Складання: розподільчий баланс складається комісією, яка відповідає реорганізації підприємства. Форма цього документа законодавчо не затверджена, тому підприємство має певну свободу в його оформленні.

3. Затвердження: розподільчий баланс затверджується учасниками підприємства або органом, який прийняв рішення про реорганізацію.

Цілі та завдання розподільчого балансу:

— розподіл майна та зобов'язань: основна мета розподільчого балансу — забезпечити точний розподіл активів та зобов'язань між підприємствами, що реалізуються в результаті реорганізації,

— визначення правонаступництва: документ містить інформацію про правонаступництво щодо майна, прав та зобов'язань підприємства, що здійснює діяльність,

— підтвердження передачі активів: розподільчий баланс підтверджує передачу активів та зобов'язань новим підприємствам і застосування для реєстрації цих підприємств у державних органах.

Таблиця 10.7 – Етапи складання розподільчого балансу

Етап складання	Опис	Відповідальні особи
Підготовка	Проведення інвентаризації майна та зобов'язань підприємства.	Інвентаризаційна комісія
Складання	Створення розподільчого балансу комісією з урахуванням результатів інвентаризації.	Реорганізаційна комісія
Затвердження	Затвердження розподільного балансу учасниками підприємства або відповідним органом.	Власники підприємства
Реєстрація	Використання розподільного балансу для реєстрації нових підприємств у державних органах.	Реорганізаційна комісія

Цей документ є ключовим процесом у подібненні підприємств, оскільки забезпечує прозорість та юридичну основу для розподілу майна та зобов'язань між новоствореними підприємствами.

❖ Державна реєстрація: реєстрація припинення діяльності підприємства, що подрібнюється, та реєстрація новостворених підприємств у відповідних органах державної реєстрації.

Потреба та необхідність державної реєстрації подрібнення підприємств існує в забезпеченні прозорості та юридичної відповідальності під час процесу ліквідації або реорганізації підприємств. Ця реєстрація є обов'язковим кроком для офіційного припинення діяльності юридичної особи шляхом ліквідації або реорганізації.

Процедура державної реєстрації припинення діяльності підприємства, що подрібнюється (табл. 10.8), та реєстрація новостворених підприємств включає декілька етапів.

Таблиця 10.8 – Порядок державної реєстрації припинення діяльності підприємства та реєстрації новостворених підприємств

Етап реєстрації	Опис	Відповідальні особи
Прийняття рішення про припинення діяльності	Власники приймають рішення про припинення діяльності підприємства шляхом подрібнення.	Власники підприємства
Підготовка документів	Підготовка документів для державної реєстрації припинення діяльності та реєстрації нових підприємств.	Юридичний відділ підприємства
Подача документів до реєстратора	Подання документів до державного реєстратора для реєстрації припинення діяльності підприємства та реєстрації нових підприємств.	Представник підприємства
Реєстрація припинення діяльності	Державний реєстратор носить інформацію про припинення діяльності підприємства до Єдиного державного реєстру.	Державний реєстратор
Реєстрація нових підприємств	Державний реєстратор реєструє нові підприємства, створені внаслідок подрібнення.	Державний реєстратор
Публікація інформації	Публікація інформації про припинення діяльності підприємства та реєстрацію нових підприємств на офіційних ресурсах.	Державний реєстратор

Документи, необхідні для державної реєстрації:

– рішення про припинення діяльності: рішення власників про припинення діяльності підприємства шляхом подрібнення,

- розподільчий баланс: документ, який підтверджує надання майна та зобов'язань між підприємствами,
- статутні документи нових підприємств: статут, засновницькі договори нових підприємств,
- заява про реєстрацію: заява про реєстрацію нових підприємств та припинення діяльності оригінального підприємства.

Реєстраційні органи

- державний реєстратор: відповідає про реєстрацію припинення діяльності підприємств та реєстрацію нових підприємств в Єдиному державному реєстрі,
- нотаріуси: можна прийняти та зареєструвати документи для державної реєстрації у разі необхідності нотаріального засвідчення повноважень представників підприємств.

❖ Передача майна та зобов'язань: фактична передача майна та зобов'язань згідно з розподільчим балансом.

Процедура передачі майна та зобов'язань при подрібненні підприємства включає кілька етапів.

Процедура передачі майна та зобов'язань при подрібненні підприємства (табл. 10.9):

1. Підготовка документів:

- розподільчий баланс: створено для визначення складу активів та зобов'язань, які передаються новим підприємствам. Форма розподільчого балансу не затверджена законодавством, але він повинен надати детальну інформацію про майно та зобов'язання, які передаються,
- інвентаризаційні описи: використовуються для підтвердження наявності та стану майна під час передачі.

2. Фактична передача майна:

- передача активів: відбувається на основі розподільчого балансу. До складу переданих активів можуть входити основні засоби, товарно-матеріальні цінності тощо,
- передача документів: разом з майном передаються технічна документація та інші необхідні документи.

3. Передача зобов'язань:

- розподіл зобов'язань: відбувається відповідно до розподільчого балансу. Нові підприємства стають правонаступниками щодо зобов'язань, які їм передані,
- повідомлення кредиторів: кредитори повинні бути повідомлені про зміну боржника та отримати можливість заявити свої вимоги встановленого строку.

4. Оформлення передавального акта:

- складання акта: передавальний акт складається комісією з припинення юридичної особи після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та їх задоволення чи відхилення,

– зміст акта: документ повинен надати інформацію про передачу всіх майнових та немайнових прав і зобов'язань ліквідованої юридичної особи до правонаступника,

– підтвердження акта: передавальний акт затверджується учасниками юридичної особи або органу, яким прийнято рішення про її припинення.

Усі ці аспекти роблять складання передавального акта необхідним кроком для забезпечення прозорості та юридичної відповідальності під час ліквідації або реорганізації підприємства.

5. Реєстрація змін:

– державна реєстрація: зміни зареєстровані в Єдиному державному реєстрі підприємств України. Реорганізація вважається завершеною після державної реєстрації нових підприємств та припинення діяльності оригінального підприємства.

Таблиця 10.9 – Процедури передачі майна та зобов'язань

Етап передачі	Опис	Відповідальні особи
Підготовка документів	Створення розподільчого балансу та інвентаризаційних описів.	Реорганізаційна комісія
Фактична передача майна	Передача активів відповідно до розподільчого балансу.	Матеріально відповідальні особи
Передача документів	Передача технічної документації та інших документів.	Матеріально відповідальні особи
Передача зобов'язань	Розподіл зобов'язань відповідно до розподільчого балансу.	Реорганізаційна комісія
Оформлення передавального акта	Підписання передавального акта для підтвердження передачі майна та зобов'язань.	Представники підприємств
Реєстрація змін	Державна реєстрація нових підприємств та припинення діяльності оригінального підприємства.	Державний реєстратор

Ця процедура забезпечує прозорість та юридичну підставу для передачі майна та зобов'язань під час подібнення підприємства.

❖ правонаступництво

Правонаступництво при подрібненні підприємств означає перехід прав та обов'язків від однієї юридичної особи до іншої під час реорганізації (табл. 10.10).

Правонаступництво при подрібненні підприємств:

– суть правонаступництва: правонаступництво передбачає перехід усіх майнових прав та обов'язків від підприємства, що припиняє діяльність, до нових підприємств- правонаступників. Це відбувається шляхом підрозділу підприємства на кількох нових підприємствах,

– форми правонаступництва: правонаступництво може бути універсальним або частковим. Універсальне правонаступництво передбачає передачу всіх прав та обов'язків, тоді як часткове обмежується певними зобов'язаннями чи активами,

– документи, що підтверджують правонаступництво: правонаступництво підтверджується розподільчим балансом у разі поділу підприємства. Цей документ містить інформацію про розподіл майна та зобов'язань між новими підприємствами,

– момент виникнення правонаступництва: правонаступництво здійснюється з моменту державної реєстрації припинення діяльності оригінальної юридичної особи та реєстрації нових підприємств. Однак фактично воно може виникнути раніше, з моменту складання та затвердження документів, що підтверджують реорганізацію.

Таблиця 10.10 – Правонаступництво при подрібненні підприємств

Аспект правонаступництва	Опис	Документи
Суть правонаступництва	Перехід усіх майнових прав та обов'язків до нових підприємств.	Розподільчий баланс
Форми правонаступництва	Універсальне та часткове правонаступництво.	Законодавство України
Документи, що підтверджують правонаступництво	Розподільчий баланс та державна реєстрація припинення діяльності підприємства.	Розподільчий баланс, державна реєстрація
Момент виникнення правонаступництва	З моменту державної реєстрації припинення діяльності оригінальної юридичної особи та реєстрації нових підприємств.	Законодавство України

Ця процедура забезпечує юридичну підставу для передачі прав та зобов'язань під час подрібнення підприємств та захищає інтереси кредиторів та інших учасників господарських відносин.

❖ Захист прав кредиторів

Кредитори мають право вимагати від новостворених підприємств виконання зобов'язань реорганізованого підприємства солідарно (якщо інше не передбачено розподільчим балансом або договорами з кредиторами). Важливо завчасно повідомити кредиторів про реорганізацію та отримати їх згоду на зміни у зобов'язаннях.

Процедура повідомлення кредиторів про реорганізацію та отримання їх згоди на зміни у зобов'язаннях включає декілька етапів:

1. Прийняття рішення про реорганізацію.
2. Реєстрація рішення:
3. Повідомлення кредиторів: підприємство зобов'язане письмово повідомити всім відомим йому кредиторам про прийняте рішення про реорганізацію протягом 30 днів з дати прийняття рішення, повідомлення має надати інформацію про рядок заявки вимогам кредиторів, які не можуть становити менше двох і більше шести місяців з дня опублікування повідомлення про реорганізацію.
4. Опублікування інформації: рішення про реорганізацію реалізується в спеціалізованих засобах масової інформації та на офіційних вебсайтах, щоб забезпечити доступність інформації для всіх цікавих сторінок.
5. Отримання згоди кредиторів: кредитори можуть вимагати забезпечення виконання зобов'язань, дострокового припинення або виконання зобов'язань та відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором., для зміни боржника у зобов'язанні може бути необхідна згода кредитора, якщо інше не передбачено договором або законом.
6. Процес реорганізації не може бути завершений до остаточного розрахунку з кредиторами та задоволення всіх їхніх вимог.

Важливі аспекти

- строки: кредитори мають право заявити свої вимоги протягом двох місяців з дня опублікування повідомлення про реорганізацію,
- збереження прав: процедура повідомлення та отримання згоди кредиторів забезпечення їх збереження прав під час реорганізації підприємства.

Захист кредиторів при подрібненні підприємств створюється шляхом забезпечення їх прав на отримання відшкодування заборгованості у разі розподілу майна та зобов'язань підприємства (табл. 10.11).

Таблиця 10.11 – Механізми захисту кредиторів при подрібненні підприємства

Механізм захисту	Опис	Мета
Розподільчий баланс	Визначення розподілу майна та зобов'язань між підприємствами.	Прозорість розподілу активів та зобов'язань.
Повідомлення кредиторів	Кредитори повинні бути повідомлені про плани подрібнення підприємства та мати можливість заявити свої вимоги щодо відшкодування заборгованості	Захист інтересів кредиторів.
Захист у судовому порядку	У разі порушення прав кредиторів під час подрібнення підприємства вони мають право звернутися до суду для захисту своїх інтересів. Суд може визнати недійсними угоди, які були укладені з нарахування коштів від виконання зобов'язань перед кредиторами.	Захист прав кредиторів.
Правонаступництво	Під час подрібнення підприємства нові підприємства стають правонаступниками щодо зобов'язання оригінальної компанії. Це означає, що кредитори можуть вимагати відшкодування заборгованості від нових підприємств відповідно до розподільчого балансу.	Відшкодування заборгованості кредиторам.

Ці механізми забезпечують захист прав кредиторів під час подрібнення підприємств шляхом забезпечення прозорості у розподілі майна та зобов'язань та надання їм можливості звернутися до суду у разі порушення їх прав.

10.2 Облікові аспекти подрібнення підприємств.

Облікові аспекти подрібнення підприємства включають кілька ключових етапів та документів, які забезпечують прозорість та точність розподілу майна та зобов'язань під час реорганізації.

Таблиця 10.12 – Етапи облікових аспектів подрібнення підприємств

Етап обліку	Опис	Документи
1	2	3
Підготовка документів	Розподільчий баланс ключовий документ, який визначає розподіл активів та зобов'язань між підприємствами під час подрібнення. Він складається на день припинення діяльності оригінальної компанії та містить інформацію про майно та зобов'язання, які передаються новим підприємствам.	Розподільчий баланс, інвентаризаційні описи

Продовження таблиці 10.12

1	2	3
	Інвентаризаційні описи використовуються для підтвердження наявності та стану майна під час передачі.	
Облік майна та зобов'язань	Активи розподіляються між новими підприємствами відповідно до розподільного балансу.	Розподільчий баланс
	Зобов'язання також розподіляються між підприємствами- правонаступниками.	
Бухгалтерські проводки	Передача активів формується бухгалтерськими проводками, які відображають зміну власності майна.	Бухгалтерські записи
	Зобов'язання передаються новим підприємствам за відповідними бухгалтерськими проводками.	
Фінансова звітність	Під час поділення підприємства складається кінцева фінансова звітність оригінальної компанії.	Фінансова звітність
	Нові підприємства починають складати свою фінансову звітність з моменту реєстрації.	

Ці облікові аспекти забезпечують точність та прозорість процесу поділення підприємств, забезпечуючи правильний розподіл майна та зобов'язань між новими підприємствами.

Таблиця 10.13 – Бухгалтерські проводки для передачі майна та зобов'язань

Проводка	Опис операції	Дебет (Д)	Кредит (К)	Сума (грн)
Передача майна	Передача основних засобів до нового підприємства А	104 (Нове підприємство А)	10 (Оригінальне підприємство)	250
Передача майна	Передача товарно-матеріальних цінностей до нового підприємства Б	20 (Нове підприємство Б)	20 (Оригінальне підприємство)	150
Передача зобов'язань	Передача кредиторської заборгованості до нового підприємства А	60 (Нове підприємство А)	60 (Оригінальне підприємство)	100
Передача зобов'язань	Передача дебіторської заборгованості до нового підприємства Б	62 (Оригінальне підприємство)	62 (Нове підприємство Б)	80

При передачі майна між підприємствами проводяться інші бухгалтерські проводки залежно від типу майна та умов передачі.

Таблиця 10.14 – Бухгалтерські проводки для передачі майна між підприємствами

Тип майна	Передача	Прийом
Основні засоби	Дт 683 Кт 10	Дт 10 Кт 683
Товарно-матеріальні цінності	Дт 683 Кт 20	Дт 20 Кт 683
Безоплатна передача ОЗ	Дт 10 Кт 1411	Дт 10 Кт 2117 або 5111

Таблиця 10.15 – Бухгалтерські проводки для передачі зобов'язань між підприємствами

Тип зобов'язань	Передача	Прийом
Кредиторська заборгованість	Дт 683 Кт 60	Дт 60 Кт 683
Дебіторська заборгованість	Дт 683 Кт 62	Дт 62 Кт 683

У новостворених підприємствах майно та зобов'язання, отримані в результаті реорганізації, відображаються за вартістю, визначеною розподільчим балансом. Важливо правильно відобразити в обліку операції з формування статутного капіталу та отримання майна як внеску до статутного капіталу.

Таблиця 10.16 – Бухгалтерські проводки у нових підприємствах після поділення

Тип операції	Опис операції	Дебет (Д)	Кредит (К)
Статутний капітал	Відображення статутного капіталу	683	40

❖ Податкові наслідки

Реорганізація підприємства у формі підрозділу може мати податкові наслідки як для реорганізованого підприємства, так і для новостворених підприємств. Важливо проаналізувати податкові наслідки (табл. 10.17) та спланувати реорганізацію таким чином, щоб мінімізувати податкові витрати.

Таблиця 10.17 – Податкові наслідки реорганізації підприємства у формі поділення

Податковий аспект	Опис наслідків	Вплив на підприємство
Податок на прибуток/ЄП	Передача активів під час реорганізації підприємства шляхом поділу чи виділення не призвела до нарахування податкових зобов'язань з податку на прибуток чи ЄП. Це означає, що операції з передачі майна між підприємствами не підлягають оподаткуванню податку на прибуток чи ЄП	Не обкладається податку.
ПДВ	Передача активів під час реорганізації підприємства не обкладається податку на додану вартість (ПДВ). Це значно спрощує процес передачі майна між підприємствами під час реорганізації.	Не обкладається ПДВ.
Передача податкового боргу та переплата	У разі наявності податкового боргу підприємства, яке реорганізується, необхідно повідомити Державній фіскальній службі України та надати план реорганізації. ДФС може внести правки щодо розподілу податкових зобов'язань між підприємством- правонаступником та тим, що ліквідується. Переплати з податків можуть бути перенесені до підприємства- правонаступника пропорційно його частці в майні відповідно до розподільчого балансу	Впливає на податковий статус підприємства- правонаступника.
Від'ємна сума ПДВ	Якщо підприємство має від'ємну суму ПДВ, вона може бути перенесена до підприємства- правонаступника пропорційно отриманій частки майна відповідно до розподільчого балансу. Це лише якщо підприємство- правонаступник є платником ПДВ на дату підписання передавального акту.	Впливає на податковий кредит підприємства- правонаступника.
Позапланові перевірки	Розпочати реорганізацію підприємства є підставою для призначення позапланової податкової перевірки, хоча це є правом ДФС, а не обов'язково.	Можливі додаткові перевірки.

При поділі підприємства можна отримати певні податкові вигоди (табл.10.18), які пов'язані з оптимізацією системи оподаткування та зменшенням податкового навантаження.

Таблиця 10.18 – Податкові вигоди при поділі підприємства

Податкова вигода	Опис вигоди	Вплив на підприємство
1	2	3
Спрощена система оподаткування	Нове підприємство, створене внаслідок поділу, може мати менші розміри та перейти на спрощену систему оподаткування, що зменшує податкові навантаження та спрощує податковий облік.	Зменшення податкового навантаження.

Продовження таблиці 10.18

Відсутність податкових зобов'язань	Передача активів під час реорганізації підприємства шляхом поділу нешкідливості до нарахування податкових зобов'язань з податку на прибуток чи ЄП. Це означає, що операції з передачі майна між підприємствами не підлягають оподаткуванню.	Спрощення податкового обліку.
Відсутність ПДВ	Передача активів під час реорганізації підприємства не обкладається податку на додану вартість (ПДВ). Це значно спрощує процес передачі майна між підприємствами під час реорганізації.	Спрощення процесу передачі майна.
Передача податкових збитків	Правонаступник може отримувати податкові збитки підприємства, що реорганізуються, пропорційно отриманій частині майна відповідно до розподільчого балансу.	Можливість податковими збитками.

Ці податкові вигоди підприємствам дозволяють оптимізувати свою податкову ставку під час поділу та зменшити податкові нарахування шляхом переходу на спрощені системи оподаткування та використання податкових збитків.

Таблиця 10.19 – Вплив реорганізації підприємства на податкову оптимізацію

Аспект податкової оптимізації	Опис впливу	Вплив на підприємство
Відсутність додаткових податкових зобов'язань	Передача активів не на користь додаткових податкових зобов'язань.	Зменшення податкового навантаження.
Передача податкових збитків та переплат	Можливість передачі податкових збитків та переплати до підприємства- правонаступника.	Оптимізація податкової ситуації.
Перехід на спрощену систему оподаткування	Можливість переходу нових підприємств на спрощену систему оподаткування.	Змінення податкового навантаження та спрощення обліку.
Оптимізація податкових зобов'язань	Розподіл податкового боргу та переплата між підприємствами- правонаступниками.	Вигода від внесення додаткових податкових зобов'язань та штрафів.

Ці аспекти підприємствам дозволяють оптимізувати свою податкову ставку під час реорганізації шляхом зменшення податкового навантаження та скорочення податкового обліку.

Під час реорганізації підприємства шляхом поділу підприємств- правонаступників згідно з розподільчим балансом.

Податкові зобов'язання, що переходять до нових підприємств:

1. Під час реорганізації податкового боргу підприємства, що припиняє діяльність, розподіляється між підприємствами- правонаступниками

пропорційно отриманої частки майна відповідно до розподільного балансу. Якщо новостворене підприємство не є платником певного податку, зобов'язання повністю розподіляються між іншими підприємствами- правонаступниками, які є платниками цього податку.

2. Переплати з податків можуть бути перенесені до підприємства- правонаступника пропорційно отриманої частини майна. Спочатку переплати використовують для погашення податкового боргу з інших податків, а залишок переходить до підприємства- правонаступника.

3. Від'ємна сума ПДВ може бути перенесена до підприємства- правонаступника пропорційно отриманої частини майна, якщо підприємство- правонаступник є платником ПДВ на дату підписання передавального акта.

4. Накопичені податкові збитки підприємства, що припиняє діяльність, можуть бути враховані для зменшення майбутніх податкових зобов'язань підприємства- правонаступника, якщо збитки підтверджені документально.

Реорганізація підприємства, зокрема шляхом подрібнення, має певний вплив на податкову звітність підприємства.

Вплив реорганізації підприємства на податкову звітність:

1. Підприємство, яке припиняє діяльність під час реорганізації за підрозділом чи відділенням, повинно скласти податкову звітність за звітний період, який припадає на дату припинення діяльності. Сюди входять декларації з податку на прибуток та інші податкові декларації.

2. Операції з реорганізації, такі як злиття, приєднання, поділ, видалення та перетворення юридичних осіб, не підлягають оподаткуванню відповідно до законодавства України. Це означає, що передача активів під час реорганізації не є причиною нарахування додаткових податкових зобов'язань з податку на прибуток чи ЄП.

3. Нові підприємства, створені внаслідок реорганізації, починають надавати свою податкову звітність з моменту складання державної реєстрації. Вони самостійно подають податкові декларації за свої господарські операції.

4. Підприємства- правонаступники можуть отримувати податкові збитки та переплати підприємства, що припиняє діяльність, пропорційно отриманої частки майна відповідно до розподільного балансу. Це дозволяє оптимізувати податкові витрати нових підприємств.

❖ **Відповідальність учасників.**

Учасники (власники) реорганізованого підприємства не несуть відповідальності за правильність складання розподільного балансу та передачі майна та зобов'язань новоствореним підприємствам. У разі виявлення порушення, що призвело до збитків, учасники можуть бути притягнуті до відповідальності.

Відповідальність учасників при подрібненні підприємства (табл. 10.20) залежить від організаційно-правової форми підприємства та умов реорганізації.

Таблиця 10.20 – Основні аспекти відповідальності учасників при подібненні підприємства

Організаційно-правова форма	Відповідальність учасників	Обсяг відповідальності
Товариство з обмеженою відповідальністю	Відповідальність обмежується розміром внесених вкладів до статутного капіталу.	В межах внесених вкладів.
Товариство з додатковою відповідальністю	Додаткова відповідальність за зобов'язаннями товариства за розміром, встановленому статутом.	В межах встановленого статусу розміру.
Повне товариство	Солідарна відповідальність учасників за зобов'язання товариства всім своїм майном.	Всім майном учасників.
Командитне товариство	Повні учасники несуть солідарну відповідальність, учасники-командити — лише в межах вкладів.	Усім майном (повні учасники) або в межах вкладів (командити).
Акціонерне товариство	Акціонери не несуть відповідальності за зобов'язаннями товариства, крім умисного банкрутства	Відсутня, крім цих зустрічей.

❖ Ризики при подібненні

При подібненні підприємства можуть виникнути інші ризики, які можуть вплинути на фінансову стійкість та успішність процесу реорганізації. Нижче описано основні ризики, пов'язані з дрібними підприємствами:

Ризики при подібненні підприємств

1. Фінансові ризики:

- під час подібнення підприємства можуть виникнути фінансові труднощі через розподіл активів та зобов'язань,
- якщо підприємство працює на міжнародних ринках, зміни валютних курсів можуть призвести до додаткових витрат,
- зобов'язання перед контрагентами можуть бути передані новим підприємствам, що призведе до ризику неплатежів.

2. Юридичні ризики:

- нові податкові закони чи зміни в регуляціях можуть збільшити витрати або створити нові зобов'язання для підприємств,
- недотримання вимог законодавства може призвести до штрафів та юридичних санкцій.

3. Операційні ризики:

- помилки персоналу чи технічні несправності можуть порушити виробничі процеси та призвести до фінансових втрат,

– невчасна доставка продукції через помилки в плануванні може спричинити втрату доходів та зниження репутації.

4. Ризики правонаступництва:

– нові підприємства можуть отримати податкові зобов'язання підприємства, що припиняє діяльність, що може негативно вплинути на їх фінансову стабільність.

Ці ризики можуть суттєво впливати на успішність процесу подрібнення підприємств та вимагають результатного планування та управління для їх мінімізації.

Подрібнення підприємства є складним процесом, який потребує актуального планування та дотримання вимог законодавства. Важливо виконати нормативно-правові та облікові аспекти, а також можливості ризику, щоб забезпечити успішну реорганізацію та ефективну діяльність новостворених підприємств.

Контрольні запитання

1. Які основні форми подрібнення підприємств?
2. Які причини можуть спонукати підприємство до подрібнення?
3. Як відбувається поділ підприємства?
4. Які нормативно-правові акти регулюють процес подрібнення підприємств в Україні?
5. Як відбувається відділення частини підприємства?

Тема 11. Нормативно-правові та облікові аспекти перетворення підприємств

11.1 Нормативно-правові аспекти перетворення підприємств.

11.2 Облікові аспекти перетворення підприємств.

11.1 Нормативно-правові аспекти перетворення підприємств.

Перетворення підприємства в процесі реорганізації є одним із видів реорганізації, який призводить до зміни організаційно-правової форми підприємства без припинення його господарської діяльності.

Перетворення підприємства означає зміну його організаційно-правової форми, наприклад, з товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) на акціонерне товариство (АТ) або навпаки. Ця процедура здійснюється без припинення діяльності підприємства, тобто вона продовжує підтримувати господарську діяльність під новою організаційно-правовою формою.

Основні цілі перетворення підприємства включають:

– зміну податкового режиму: перетворення може допомогти оптимізувати податкові навантаження шляхом зміни форми власності,

- збільшення капіталу: зміна форми власності може покращити можливості залучення інвесторів та збільшити капітал підприємства,
- перетворення може покращити кредитоспроможність підприємства шляхом змін його організаційно-правової форми,
- перетворення дозволяє привести організаційно-правову форму підприємства у відповідність зі зміненими стратегічними цілями та умовами ринку.

Значення перетворення підприємства відбувається в наступному:

- гнучкість в управлінні: зміна форми власності дозволяє більш гнучко управляти підприємством та адаптуватися до ринкових умов,
- покращення фінансової стабільності: перетворення може допомогти уникнути фінансових труднощів шляхом оптимізації податкового та фінансового режиму підприємства,
- збільшення конкурентоспроможності: Зміна організаційно-правової форми може підвищити конкурентоспроможність підприємства шляхом оптимізації його структури та діяльності.

Перетворення підприємства є інструментом для оптимізації його діяльності та адаптації до змін у бізнес-середовищі.

Таблиця 11.1 – Законодавчі акти, що регулюють перетворення підприємств при реорганізації

Законодавчий акт	Опис регулювання	Вплив на підприємство
Цивільний кодекс України	Регулює порядок реорганізації підприємств, у тому числі перетворення.	Визначає порядок зміни форми власності.
Господарський кодекс України	Визначає реорганізацію підприємства шляхом перетворення як один із видів припинення діяльності суб'єкта господарювання.	Регулює припинення діяльності під час перетворення.
Закон України «Про акціонерні товариства»	Регулює процедуру перетворення акціонерних товариств.	Визначає порядок проведення загальних зборів акціонерів.
Закон України «Про господарські товариства»	Визначає порядок перетворення господарських товариств.	Регулює зміну форми власності господарських товариств.
Податковий кодекс України	Регулює податкові аспекти реорганізації підприємств, включаючи перетворення.	Визначає порядок передачі податкових зобов'язань та збитків.

Під час реорганізації підприємств перетворення є одним із видів, які забезпечують зміну організаційно-правової форми підприємства без припинення його господарської діяльності.

Види перетворення підприємств при реорганізації

1. Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) в акціонерне товариство (АТ): це один із найбільш розширених прикладів перетворення,

коли підприємство змінює свою організаційно-правову форму з метою збільшення капіталу та залучення нових інвесторів.

2. Приватне підприємство в товаристві з обмеженою відповідальністю (ТОВ): таке перетворення відбувається з підвищення рівня захисту майна учасників та розширення можливостей залучення інвесторів.

3. Закрите акціонерне товариство (ЗАТ) у відкрите акціонерне товариство (ВАТ): це перетворення здійснюється із застосуванням публічності підприємства та розширення можливостей залучення капіталу через публічні розміщення акцій.

Ці види перетворення забороняються підприємствам адаптуватися до змін у бізнес-середовищі та оптимізувати свою організаційно-правову форму відповідно до стратегічних цілей та умов ринку.

Процедура перетворення (табл. 11.2) дозволяє підприємствам при реорганізації змінювати організаційно-правову форму підприємства без припинення його господарської діяльності та забезпечує правонаступництво щодо майна та зобов'язань підприємства.

Таблиця 11.2 – Етапи процедури перетворення підприємств при реорганізації

Етап процедури	Опис етапу	Вплив на підприємство
1	2	3
Рішення про перетворення	Рішення про проведення перетворення залишаються учасниками підприємства (наприклад, акціонерами або засновниками) шляхом проведення загальних зборів. Для прийняття рішення обов'язково потрібно кваліфікована кількість голосів (наприклад, $\frac{3}{4}$ учасників) та наявність кворуму (частка учасників, що володіють більш ніж 50% акцій)	Початок процесу реорганізації.
Підготовка документів	Підготовка документів, таких як рішення про перетворення, новий статут підприємства та інші установчі документи. Рішення про перетворення повинно бути оформлено в письмовій формі та завірено нотаріально, якщо це передбачено законодавством	Оформлення документів для реєстрації.
Повіщення органів державної влади та інтересів сторін	Після прийняття рішення про реорганізацію підприємства зобов'язане повідомити державний реєстратор про початок процедури не пізніше трьох робочих днів після підписання протоколу зборів учасників. Також необхідно інформувати кредиторів та інших зацікавлених осіб про можливість винесення претензій щодо зобов'язань підприємства	

Продовження таблиці 11.2

1	2	3
Формування комісії з реорганізації	Створюється спеціальна комісія, яка відраховує підготовку до реорганізації, зокрема інвентаризацію майна, перевірку фінансових зобов'язань та складання передавального акта чи розподільчого балансу	
Затвердження умов перетворення	На загальних зборах учасників затверджуються умови перетворення, включаючи форму реорганізації, склад комісії щодо реорганізації, строки процедури проведення та інші важливі питання	
Реєстрація перетворення	Реєстрація перетворення створена державним реєстратором за місцем знаходження підприємства. Процедура складається з двох етапів: Перший етап: Внесення відповідного запису про рішення учасників до Єдиного державного реєстру. До цього надається оригінал або завірена копія рішення учасників та документ, що підтверджує особу. Другий етап: Безпосередня реєстрація реорганізації юридичної особи на підставі поданих документів. Це включає заповнену реєстраційну проблему, примірник оригінального акта передачі або розподільчого балансу, довідку органу фіскальної служби та Пенсійного фонду про порушення заборгованості тощо	Зміна організаційно-правової форми підприємства.
Публікація інформації	Після реєстрації інформації про реорганізацію в державному реєстрі підприємство повинно опублікувати дані про перетворення в Держкомісії на цінних паперах та повідомити кредиторів про можливість винесення претензій щодо зобов'язань підприємства	Інформування третіх осіб про зміну форми власності.
Передавальний акт	Під час перетворення складається передавальний акт, який містить інформацію про майно, права та обов'язки підприємства, що припиняється, та нову юридичну особу. Передавальний акт підписується особою, призначеною на загальних зборах учасників підприємства- правонаступника	Передача прав та обов'язків до нового підприємства.
Завершення перетворення	Перетворення завершено з дати державної реєстрації новоутвореної юридичної особи. Ідентифікаційний код підприємства не змінюється під час перетворення, а нове підприємство стає правонаступником ліквідованої компанії	Новостворене підприємство стає правонаступником ліквідованої компанії.

П правонаступництво при перетворенні підприємств.

1. Законодавча база: правонаступництво регулюється статтею 104 Цивільного кодексу України, яка забезпечує універсальне правонаступництво під час реорганізації підприємств, включаючи перетворення.

2. Перехід майна та зобов'язань: під час перетворення підприємства всі права та обов'язки переходять до нової юридичної особи, яка стає правонаступником першої черги.

3. Передавальний акт: під час перетворення складається передавальний акт, який містить інформацію про майно, права та обов'язки підприємства, що припиняється, та нову юридичну особу. Цей акт затверджується учасниками підприємства або органом, яким прийнято рішення про реорганізацію.

4. Початок правонаступництва: правонаступництво починається лише з моменту державної реєстрації припинення юридичної особи, а й з моменту складання та підписання первинних документів, таких як передавальний акт.

5. Вплив на кредиторів та боржників: правонаступництво забезпечує захист прав кредиторів та боржників шляхом передачі всіх зобов'язань до нового підприємства

11.2. Облікові аспекти перетворення підприємств.

Облікові аспекти перетворення підприємств включають кілька ключових питань, які забезпечують правильне ведення бухгалтерського обліку під час зміни організаційно-правової форми підприємства.

Таблиця 11.3 – Облікові аспекти перетворення підприємств

Обліковий аспект	Опис	Вплив на підприємство
1	2	3
Передавальний акт	Під час перетворення складається передавальний акт, який містить інформацію про майно, права та обов'язки підприємства, що припиняється, та нову юридичну особу. Цей акт використовується для обліку передачі активів та зобов'язань до нового підприємства.	Формалізація передачі активів та зобов'язань.
Перенесення бухгалтерських залишків	Після складання передавального акта бухгалтерські залишки підприємства, що припиняється, переносяться на баланс нового підприємства. Це включає активи, зобов'язання та капітал підприємства.	Збереження бухгалтерського обліку.
Бухгалтерський облік майна та зобов'язань	Майно та зобов'язання підприємства, що припиняється, обліковуються на складі активів та зобов'язання нового підприємства відповідно до передавального акта.	Правильне ведення бухгалтерського обліку.

Продовження таблиці 11.3

1	2	3
Податковий облік	Під час перетворення підприємства податкові зобов'язання та права переходять до нового підприємства. Це включає податкові борги та переоплати, які повинні бути враховані у податковому обліку нового підприємства.	Збереження податкових зобов'язань та прав.
Амортизація активів	Амортизація активів, отриманих унаслідок перетворення, продовжується відповідно до попереднього графіка амортизації, якщо ці активи використані в господарській діяльності нового підприємства.	Правильне відображення вартості активів у бухгалтерському обліку.

Етапи складання передавального балансу при перетворенні підприємств

1. Інвентаризація активів та зобов'язань: проведення інвентаризації всіх активів та зобов'язань підприємства, що припиняється, включаючи основні засоби, нематеріальні активи, дебіторську та кредиторську заборгованість.

2. Оцінка майна: оцінка вартості майна підприємства для визначення його вартості у передавальному балансі.

3. Узгодження боргів та договорів: узгодження боргів та умов договорів з контрагентами для забезпечення правонаступництва щодо зобов'язань підприємства.

4. Складання передавального акта: складання передавального акта, який містить інформацію про майно, права та обов'язки підприємства, що припиняється, та нову юридичну особи. Акт повинен написати назву, дату та місце складання, реквізити компанії, що реорганізується, та підприємство- правонаступник, перелік переданих активів та зобов'язань.

5. Затвердження передавального акта: затвердження передавального акта на загальних зборах учасників або відповідним органом управління підприємства.

6. Подання до державного реєстратора: подання затвердженого передавального акта державному реєстратору для завершення реєстрації змін в Єдиному державному реєстрі.

Узгодження боргів і договорів із контрагентами

1. Інвентаризація заборгованості: проведення інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства, що припиняється. Це включає аналіз усіх боргів та зобов'язань підприємства.

2. Акт узгодження взаєморозрахунків: складання актів узгодження взаєморозрахунків з контрагентами для підтвердження стану розрахунків та вирішення можливих розбіжностей. Ці акти можуть бути складені за домовленістю або за рішенням суду.

3. Переговори з контрагентами: проведення переговорів з контрагентами для узгодження умов договорів та виконання зобов'язань

підприємства- правонаступника. Це включає визначення порядку виконання зобов'язань та можливих змін у договорах.

4. Оновлення договорів: оновлення чинних договорів з урахуванням правонаступництва підприємства. Це можна включати внесення змін до умов договору щодо нового підприємства- правонаступника.

5. Підписання нових договорів: підписання нових договорів між підприємством- правонаступником та контрагентами у разі необхідності. Це відбувається, якщо чинні договори потребують суттєвих змін або контрагенти вимагають нових умов.

Підтвердження передавального балансу здійснюється шляхом затвердження передавального акта або розподільчого балансу учасниками юридичної особи або органу, яким прийнято рішення про реорганізацію. Нижче описано основні кроки цього процесу:

Затвердження передавального балансу

1. Підготовка документів: комісія з реорганізації підготувала передавальний акт або розподільчий баланс, який містить інформацію про майно, права та обов'язки підприємства, що припиняється, та нової юридичної особи.

2. Затвердження акта: передавальний акт затверджується учасниками юридичної особи або органом, яким прийнято рішення про реорганізацію. Це може бути загальні збори учасників або виконавчий орган підприємства.

3. Підписання документів: підписи осіб, які затверджують акт, повинні бути нотаріально посвідчені, якщо це передбачено законодавством.

4. Подання до державного реєстратора: затверджений передавальний акт надається державному реєстратору для завершення реєстрації змін в Єдиному державному реєстрі.

Процедура перенесення бухгалтерських залишків до перетворених підприємств включає кілька ключових кроків, які забезпечують правильне перенесення активів та зобов'язань підприємства, що припиняється, до нового підприємства- правонаступника. Нижче описано основні етапи цієї процедури та приклади бухгалтерських проводок:

Процедура перенесення бухгалтерських залишків при перетворенні підприємств

1. Підготовка документів: підготовка передавального акта або розподільчого балансу, який містить інформацію про майно, права та обов'язки підприємства, що припиняється, та нову юридичну особу.

2. Затвердження документів: затвердження передавального акта або розподільчого балансу учасників юридичною особою або органом, яким прийнято рішення про реорганізацію.

3. Перенесення залишків: перенесення бухгалтерських залишків на баланс нового підприємства на підставі затвердженого передавального акта або розподільчого балансу.

Перевірка балансу активів і пасивів

1. Підготовка даних: після перенесення залишків активів та зобов'язань підприємства, що припиняється, до підприємства- правонаступника необхідно підготувати дані для складання нового балансу.

2. Складання нового балансу: складання нового балансу підприємства- правонаступника з урахуванням перенесених залишків активів та зобов'язань.

3. Порівняння підсумків: порівняння підсумкової суми активів та пасивів нового балансу для забезпечення їх рівності. Це є ключовим кроком у перевірці правильності перенесення залишків та складання нового балансу.

4. Виявлення розбіжностей: у разі виявлення розбіжностей між підсумками активів та пасивів необхідно провести аналіз бухгалтерських проводок та операцій для визначення джерел розбіжності та її виправлення.

Корекція бухгалтерських записів: корекція бухгалтерських записів та проведення додаткових проводок для забезпечення рівності підсумків активів та пасивів.

Таблиця 11.4 – Бухгалтерський облік майна та зобов'язань при перетворенні підприємств

Етап обліку	Опис	Вплив на підприємство
Інвентаризація майна	Проведення інвентаризації всіх активів та зобов'язань підприємства, що припиняється, відповідно до вимог законодавства. Це включає визначення фактичної вартості та вартості майна підприємства	Визначення складу майна та зобов'язань.
Оцінка майна	Оцінка вартості майна підприємства відповідно до статті 7 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійно-оціночної діяльності в Україні» від 12.07.2001р. № 2658-III	Встановлення вартості переданих активів.
Складання передавального акта	Складання передавального акта, який містить інформацію про майно, права та обов'язки підприємства, що припиняється, та нову юридичну особи. акт є основним документом для бухгалтерського обліку під цей час перетворення	Формалізація передачі майна та зобов'язань.
Перенесення залишків	Перенесення бухгалтерських залишків активів та зобов'язань підприємства, що припиняється, на баланс нового підприємства- правонаступника. Це відбувається шляхом проведення спеціальних бухгалтерських проводок	Збереження бухгалтерського обліку.
Ведення бухгалтерського обліку	Бухгалтерський облік операцій, пов'язаних з реорганізацією, ведеться на підприємства, що реорганізується, до реєстрації новоствореного підприємства. Після реєстрації ведення обліку продовжуватись на підприємстві- правонаступнику на підставі переданих документів.	Правильне відображення господарської діяльності.

Ці етапи забезпечують правильне перенесення майна та зобов'язань під час перетворення підприємств та підтримку правонаступництва щодо бухгалтерського обліку підприємства.

Інвентаризація майна при перетворенні підприємства включає кілька основних етапів, які забезпечують правильну перевірку та оцінку наявності активів та зобов'язань підприємства. Нижче описано ці етапи:

При перетворенні підприємства податкові зобов'язання (табл. 11.5) у разі перенесення податкових зобов'язань підприємства, що припиняється, переносяться до підприємства- правонаступника. Нижче описано основні податкові зобов'язання, які виплачуються під час перетворення підприємства:

Таблиця 11.5 – Податкові наслідки перетворення підприємства

Податковий аспект	Опис	Вплив на підприємство
Відсутність податкових зобов'язань з передачею майна	Передача майна під час перетворення підприємства не внаслідок виникнення податкових зобов'язань з податку на прибуток. Це підтверджується ДПАУ та законодавством України	Відсутність додаткових податкових витрат.
Перенесення податкових зобов'язань	Підприємство- правонаступник бере на себе всі податкові зобов'язання підприємства, які припиняються, у тому числі заборгованість зі сплати податків та від'ємне значення об'єкта оподаткування	Захист інтересів держави щодо податкових зобов'язань.
Податкова звітність	Підприємство, що перетворюється, подає податкову декларацію за останній квартал, яка передуює реорганізації. Новостворене підприємство подає декларацію за квартал, у якому відбулося перетворення, з наростаючим підсумком з початку податкового періоду	Правильне завершення податкової звітності.
ПДВ	Операції з перетворення підприємства не підлягають оподаткуванню ПДВ відповідно до законодавства України.	Відсутність додаткових податкових зобов'язань щодо ПДВ.
Реєстрація платником ПДВ	Новостворене підприємство реєструється платником ПДВ за процедурою перереєстрації, якщо дані про державну реєстрацію новоствореної юридичної особи збігаються з датою державної реєстрації ліквідованої юридичної особи.	Правильна реєстрація підприємства як платника ПДВ.

Ці податкові наслідки забезпечують правильне сприйняття податкових зобов'язань підприємства- правонаступника під час перетворення підприємства та підтримують правонаступництво щодо податкових зобов'язань підприємства.

Контрольні запитання

1. Які основні форми реорганізації підприємств, включаючи перетворення?
2. Які законодавчі акти регулюють процес перетворення підприємств в Україні?
3. Як відбувається перетворення підприємства щодо змін його організаційно-правової форми?
4. Які фінансові аспекти слід привести під час перетворення підприємства?
5. Як проводиться державна реєстрація під час перетворення підприємства?
6. Які зміни в податковому законодавстві можуть бути внесені на рішення про перетворення підприємства?
7. Як відбувається передача майнових прав та обов'язків під час перетворення підприємства?
8. Які документи необхідно скласти під час процедури перетворення підприємства?
9. Як антимонопольні органи можуть впливати на процес перетворення підприємств?
10. Які бухгалтерські аспекти слід проводити під час обліку перетворення підприємства?

Тема 12. Нормативно-правові та облікові аспекти при ліквідації підприємств

- 12.1 Нормативно-правові аспекти ліквідації підприємств. Порядок ліквідації підприємства. Особливості ліквідації підприємства за рішенням суду.
- 12.2 Облікові аспекти ліквідації підприємств

Основні терміни та поняття: ліквідація, ліквідаційна комісія, інвентаризація, кредитор, дебітор, ліквідаційний баланс

12.1 Нормативно-правові аспекти ліквідації підприємств. Порядок ліквідації підприємства. Особливості ліквідації підприємства за рішенням суду

Ліквідація підприємства — це припинення діяльності підприємства без передачі прав та зобов'язань правонаступнику, яке відбувається під час реорганізації з різних причин (табл.12.1). Це означає, що всі права та обов'язки підприємства припиняються після завершення ліквідаційної процедури.

Види ліквідації підприємств:

1. Добровільна ліквідація: відбувається за рішенням власників або учасників підприємства.

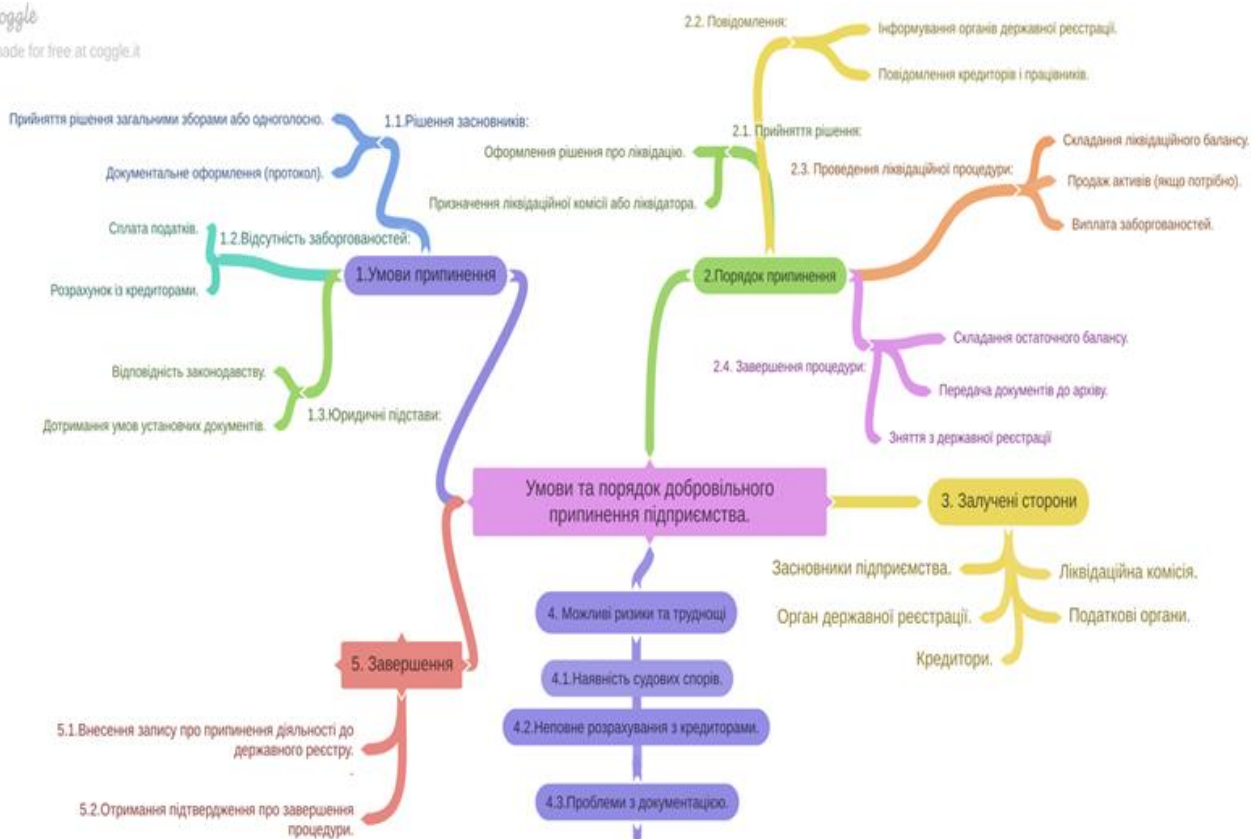

Рисунок 12.1 – Ментальна карта: умови та порядок добровільного припинення підприємств

2. Примусова ліквідація: відбувається до рішення суду через порушення законодавства або інших підстав, передбачених законом.

Таблиця 12.1 – Причини ліквідації підприємств

Причина ліквідації	Опис
Рішення учасників	Добровільне рішення власників про припинення діяльності підприємства через досягнення мети, економічні причини тощо.
Судове рішення	Примусова ліквідація через порушення законодавства або інших підстав, передбачених законом.
Банкрутство	Ліквідація підприємства через несприятливість виконання фінансових зобов'язань.
Законодавчі підстави	Невиконання вимог законодавства про реєстрацію, зменшення капіталу тощо.

Ліквідація та реорганізація — це різні форми припинення діяльності підприємства, кожна з яких має свої особливості та підстави проведення.

Таблиця 12.2 – Порівняння ліквідації та реорганізації підприємств

Характеристика	Ліквідація	Реорганізація
Припинення діяльності	Так	Так
Передача прав та обов'язків	Ні	Так
Підстави проведення	Рішення учасників, судове рішення, банкрутство	Рішення учасників, судове рішення
Результат	Припинення створення підприємства	Створення нової юридичної особи з правонаступництвом

Основні законодавчі акти, які регулюють ліквідацію підприємств в Україні, включають наступні документи:

1. Цивільний кодекс України (ЦКУ):
2. Господарський кодекс України (ГКУ):
3. Закон України «Про підприємство в Україні» (№ 887-XII від 27.03.1991):
4. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»:
5. Кодекс України з процедури банкрутства:

Ці законодавчі акти забезпечують правову базу для проведення ліквідації підприємств в Україні, охоплюючи як добровільну, так і примусову ліквідацію.

Таблиця 12.3 – Законодавчі підстави ліквідації підприємств

Нормативний акт	Опис
ст. 104 ЦКУ	Визначає ліквідацію як одну з форм припинення юридичної особи.
ст. 59 ГКУ	Регулює загальні питання діяльності підприємств, включаючи ліквідацію.
п. 1 ч. 1 ст. 110 ЦКУ	Формальні підстави для самоліквідації підприємства.
п. 4 ст. 144, ст. 132, ст. 139 ЦКУ	Законодавчі підстави для припинення діяльності підприємства.
Кодекс України з процедури банкрутства	Регулює ліквідацію підприємств у разі банкрутства.
п. 7 ст. 15 ЗУ	Перелік даних, який має містити протокол загальних зборів для прийняття рішення про ліквідацію.
Ч. 2 ст. 34 Закону про ТОВ	Регулює кількість голосів для ухвалення рішення про ліквідацію.
Ч. 2 ст. 36 Закону про ТОВ	Випадки заборони на ухвалення рішення про ліквідацію шляхом опитування.

❖ Процедура ліквідації підприємства: етапи та сутність.

Основні законодавчі акти, які регулюють процедуру ліквідації підприємств в Україні, включають наступні документи (табл. 12.4):

Таблиця 12.4 – Опис нормативних актів при проведенні процедури ліквідації підприємств

Етап ліквідації	Опис нормативних актів
Прийняття рішення про ліквідацію	Рішення потім учасниками підприємства або судом.
Повідомлення державного реєстратора	Подання заяви про ліквідацію протягом трьох робочих днів після прийняття рішення (п. 1 ст. 105 ЦКУ).
Складання ліквідаційної комісії	Призначення ліквідатора або ліквідаційної комісії (ч. 3 ст. 105 ЦКУ).
Інвентаризація майна	Проведення інвентаризації активів підприємства (ст. 111 ЦКУ).
Розрахунки з кредиторами та дебіторами	Виконання зобов'язань перед кредиторами та стягнення заборгованості від дебіторів (ст. 111 ЦКУ).
Складання ліквідаційного балансу	Підготовка ліквідаційного балансу після виконання розрахунків з кредиторами (ст. 111 ЦКУ).

Таблиця 12.5 – Основні етапи ліквідації підприємства

Етап ліквідації	Опис етапу
Прийняття рішення про ліквідацію	Рішення потім учасниками підприємства або судом. Рішення подається до державного реєстру .
Призначення ліквідатора або ліквідаційної комісії	Відповідальна особа чи комісія керує ліквідаційним процесом.
Оцінка активів та зобов'язань	Проводиться інвентаризація майна та визначення його вартості. Визначаються всі зобов'язання підприємства.
Розрахунки з кредиторами	Сплата боргів шляхом продажу активів.
Підготовка ліквідаційного балансу	Складається баланс після розрахунків з кредиторами.
Звільнення працівників та закриття банківських рахунків	Звільнення працівників та закриття всіх банківських рахунків підприємства .
Перевірка органів контролю та отримання довідок	Перевірка податкової та Пенсійного фонду на наявність заборгованості. Отримання довідок.
Виключення підприємства з державного реєстру	Підтвердження завершення ліквідації та виключення підприємства з реєстру.

Сутність процедури ліквідації.

Процедура ліквідації підприємства, спрямована на припинення його діяльності без правонаступництва. Це забезпечує виконання всіх зобов'язань перед кредиторами та державою, а також розподіл між учасниками підприємства.

Розглянемо перший етап ліквідації підприємства.

❖ Прийняття рішення про ліквідацію.

Прийняття рішення про ліквідацію та внесення інформації до ЄДР

Процедура прийняття рішення про ліквідацію підприємства та внесення інформації до Єдиного державного реєстру (ЄДР) складається з наступних кроків:

1. Прийняття рішення про ліквідацію підприємства:

- форма прийняття рішення: рішення про ліквідацію учасниками підприємства за загальними зборами або одноосібним рішенням єдиного учасника, якщо це передбачено установчими документами підприємства,
- оформлення рішення: рішення оформляється протоколом загальних зборів учасників підприємства. У рішенні повинні бути вказані причини ліквідації, призначення ліквідаційної комісії або ліквідатора, а також порядок проведення ліквідаційної процедури.

2. Внесення інформації до ЄДР:

- подання заяви: ліквідатор або ліквідаційна комісія повинна подати державному реєстратору заяву про ліквідацію підприємства протягом трьох робочих днів після прийняття рішення,
- документи для реєстрації: до заяви додаються рішення про ліквідацію, копія протоколу зборів учасників, а також інші необхідні документи відповідно до законодавства України,
- реєстрація ліквідації: держреєстратор реєструє ліквідацію підприємства та вносить відповідні дані до ЄДР протягом 24 годин після отримання документів.

3. Інформація про ліквідацію

- публікація інформації: після реєстрації ліквідації підприємство має опублікувати оголошення про ліквідацію в особі масової інформації для інформування кредиторів та інших зацікавлених осіб,
- інформація для органів контролю: про ліквідацію підприємства здійснюються податкова інспекція та інші органи контролю для проведення перевірок за наявності заборгованості.

Ця процедура забезпечує прозорість та дотримання законодавства під час ліквідації підприємства в Україні.

Законодавством визначені терміни виконання ліквідаційних процедур (табл. 12.6).

Таблиця 12.6 – Основні терміни виконання ключових етапів ліквідації підприємства в Україні

Етап ліквідації	Термін виконання
Прийняття рішення про ліквідацію та реєстрацію	Заява подається державному реєстратору протягом 3 робочих днів після прийняття рішення. Реєстрація відбувається протягом 24 годин після отримання документів.
Інвентаризація майна	Проводиться зараз після прийняття рішення про ліквідацію, законодавчий термін не встановлений.
Публікація оголошення про ліквідацію	Публікується для інформування кредиторів та інших зацікавлених осіб.
Строк подання вимог кредиторами	Не менше 2 місяців з дня опублікування рішення про ліквідацію.
Розрахунки з кредиторами та дебіторами	Починаються після закінчення строку подання вимог кредиторами та продовжуються до повного виконання зобов'язань.
Підготовка ліквідаційного балансу	Складається після виконання всіх розрахунків з кредиторами та дебіторами.
Перевірка органів контролю та отримання довідок	Перевірка податкової та Пенсійного фонду на наявність заборгованості. Отримання довідок.
Закриття банківських рахунків	Після виконання всіх розрахунків.
Виключення підприємства з ЄДР	Після отримання всіх усіх довідок та виконання всіх процедур.

Загальні терміни ліквідації:

- мінімальний термін не менше 2 місяців з дня опублікування рішення про ліквідацію для подання вимог кредиторами,
- максимальний термін: не більше 6 місяців з дня опублікування рішення про ліквідацію для завершення ліквідаційної процедури, якщо інше не передбачено законодавством (наприклад, у разі банкрутства строки можуть бути інші).

Ці терміни забезпечують виконання ліквідаційної процедури відповідно до законодавства України та дозволяють уникнути юридичних наслідків через порушення строків

❖ Призначення ліквідаційної комісії та її голови.

Процедура призначення ліквідаційної комісії

1. Прийняття рішення про ліквідацію: Рішення про ліквідацію приймається учасниками підприємства на загальних зборах. У рішенні повинно бути вказано про призначення ліквідаційної комісії та її голови.

Склад ліквідаційної комісії: Законодавством України не встановлено конкретних вимог до складу ліквідаційної комісії, але є обов'язкові складові ліквідаційної комісії при її призначенні (табл..)

Таблиця 12.7 – Склад ліквідаційної комісії та її призначення під час ліквідації підприємства

Склад ліквідаційної комісії	Опис
Керівник підприємства	Як правило, призначається голова ліквідаційної комісії.
Головний бухгалтер	Відповідальний за фінансові питання та бухгалтерський облік під час ліквідації.
Юрист	Може бути включений для забезпечення юридичної підтримки процесу ліквідації.
Аудитор	Може бути залучений для проведення аудиту та оцінки майна підприємства.
Представники учасників	У разі наявності кількох учасників можуть бути включені їхні представники для контролю над процесом ліквідації.
Представники державного органу	У разі державного підприємства обов'язково включаються представники відповідальних органів державної влади.

Призначення ліквідаційної комісії це виконання всіх зобов'язань підприємства перед кредиторами та державою, представництво інтересів підприємства під час ліквідації,

Статус ліквідаційної комісії:

- повноваження: з моменту призначення комісії переходять усі повноваження щодо управління справами підприємства,
- статус: комісія не має статусу юридичної особи, але є уповноваженим представником підприємства під час ліквідації.

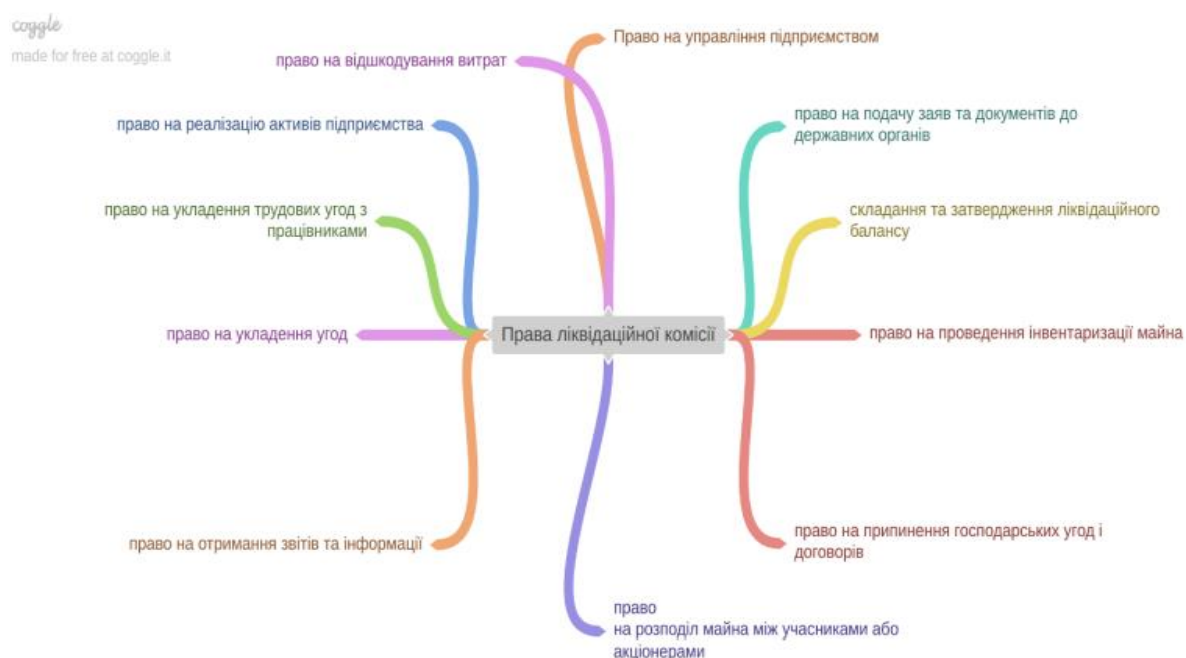

Рисунок 12.1 – Ментальна карта: права ліквідаційної комісії

Призначення голови комісії: головною ліквідаційною комісією також призначається керівник підприємства. Власники можуть призначити будь-яку іншу особу, яка не обов'язково повинна бути працівником підприємства.

Критерії для призначення голови ліквідаційної комісії в Україні не встановлені законодавством явно. Однак, прийняття рішення про призначення голови та відповідність ліквідаційної комісії встановлюються власником підприємства чи його представниками. Деякі загальні рекомендації щодо призначення голови ліквідаційної комісії:

- керівник підприємства: як правило, керівник підприємства призначається головою ліквідаційної комісії через його досвід управління підприємством та знання його діяльності,
- трудові відносини: головна комісія може бути призначена з поміж працівників підприємства, особливо вони мають досвід управління та знання законодавства,
- незалежність та компетентність: головна комісія повинна володіти необхідними юридичними та фінансовими знаннями для ефективного проведення ліквідаційної процедури,
- відсутність конфлікту інтересів: Головна комісія повинна бути вільним від конфліктів інтересів щодо майна підприємства та його учасників,
- довіра учасників: головна комісія повинна мати довіру учасників підприємства для забезпечення справедливості та прозорості під час ліквідації.

Ці критерії не є обов'язковими, але можуть бути враховані при призначенні голови ліквідаційної комісії для забезпечення ефективності та прозорості ліквідаційної процедури.

Права голови ліквідаційної комісії

1. Представництво підприємства: Головна комісія представляє підприємство у відносинах з третіми особами та в суді від імені підприємства, яке ліквідується.

2. Управління справами підприємства: З моменту призначення голови ліквідаційної комісії до нього переходять усі повноваження щодо управління справами підприємства.

3. Проведення інвентаризації та оцінки майна: Головна комісія проводить інвентаризацію його та оцінку майна підприємства для визначення вартості під час ліквідації.

4. Розрахунки з кредиторами та дебіторами: Головна комісія платежів розрахунки з кредиторами та здійснює заходи для стягнення дебіторської заборгованості.

Обов'язки голови ліквідаційної комісії

1. Керування ліквідаційною процедурою: Головна комісія керує всією ліквідаційною процедурою, включаючи підготовку ліквідаційного балансу та виконання зобов'язань перед кредиторами.

2. Складання ліквідаційного балансу: Головна комісія отримує ліквідаційний баланс після виконання всіх розрахунків з кредиторами та дебіторами.

3. Представлення інтересів підприємства: Головна комісія представляє інтереси підприємства у всіх юридичних питаннях під час ліквідації.

4. Відповідальність на виконання ліквідаційної процедури: Головна комісія відповідає на виконання ліквідаційної процедури згідно із законодавством України.

Права та обов'язки голови ліквідаційної комісії в Україні визначаються законодавчими та нормативними актами.

1. Господарський кодекс України (ст. 60, ст. 105)

- Створення ліквідаційної комісії: Ліквідаційна комісія утворюється власником (власниками) майна підприємства чи його представниками. Функції комісії можуть бути покладені на орган управління підприємства (п. 3 ст. 105 ЦКУ).

- Повноваження голови комісії: Від дня призначення голови ліквідаційної комісії до нього переходять усі повноваження щодо управління справами підприємства.

2. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» (ст. 38)

- Призначення голови комісії: Якщо в судовому рішенні щодо ліквідації підприємства не призначена комісія, державний реєстратор може призначити керівника органу управління як голову ліквідаційної комісії.

- Зміна складу комісії: Зміна відповідності комісії повинна бути зареєстрована в Єдиному державному реєстрі.

3. Цивільний кодекс України (ст. 104, ст. 110)

- Ліквідація юридичної особи: Ліквідація здійснюється за рішенням учасників або органу юридичної особи, або за рішенням суду.

- Формальні підстави для ліквідації: Визначені підстави для ліквідації підприємства, включаючи рішення учасників та рішення суду.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення процедури припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності»

- Спрощення процедури ліквідації: Закон спрямований на спрощення процедури ліквідації підприємств шляхом зменшення адміністративних бар'єрів.

Завдання ліквідаційної комісії:

- керування майном: комісія керує майном підприємства та проводить інвентаризацію та оцінку активів,

- розрахунки з кредиторами та дебіторами: комісія проводить інвентаризацію та розрахунки з кредиторами та здійснює заходи щодо стягнення дебіторської заборгованості,

- інвентаризація та оцінка майна: проведення інвентаризації та визначення вартості майна підприємства

- підготовка ліквідаційного балансу: комісія отримує ліквідаційний баланс підприємства після виконання всіх зобов'язань перед кредиторами,

– представництво інтересів підприємства: голова комісії та її члени представляють підприємство у відносинах з третіми особами та в суді.

❖ Інвентаризація майна та оцінка майна.

Інвентаризація майна є обов'язковою процедурою під час ліквідації підприємства. Вона проводиться для перевірки наявності та стану всіх активів підприємства, включаючи майно філій та представництв, дочірніх підприємств тощо.

Перелік об'єктів інвентаризації: Під час інвентаризації перевіряються:

- Основні засоби.
- Нематеріальні активи.
- Товарно-матеріальні цінності.
- Грошові кошти та цінні папери.
- Розрахунки та зобов'язання.

Оцінка майна: проводиться після інвентаризації для визначення його вартості. Оцінка може виконуватися ліквідаційною комісією або незалежними оцінювачами. Для підприємств з державною чи комунальною власністю обов'язкова участь професійних оцінювачів

❖ Розрахунки з кредиторами та дебіторами

Розрахунки з кредиторами: ліквідаційна комісія проводить розрахунки з кредиторами шляхом продажу активів підприємства та розподілу коштів. Вимоги кредиторів можуть бути передбачені тільки в межах ліквідаційної процедури.

Таблиця 12.8 – Терміни для подання вимог кредиторів

Тип кредиторів	Строк подання вимог
Загальні кредитори	Мінімальний рядок: Не менше 2 місяців з дня опублікування рішення про ліквідацію для подання вимог кредиторами
	Максимальний строк: Не більше 6 місяців з дня опублікування рішення про ліквідацію для завершення ліквідаційної процедури
Конкурсні кредитори у випадку банкрутства	Конкурсні кредитори повинні подати свої вимоги протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство
Вимоги, заявлені після строку	Вимоги, заявлені після закінчення встановленого строку, розглядаються в порядку черговості, встановленої законодавством. Такі кредитори не мають права вирішального голосу на зборах та комітетах кредиторів

Під час ліквідації підприємства вимоги кредиторів задовольняються в певній черговості, яка встановлена законодавством України.

1. Перша черга

– Вимоги щодо відшкодування шкоди: задовольняються вимоги щодо пошкодження шкоди, пошкодження каліцтвом, інших пошкоджень здоров'я або смерті.

– Вимоги, забезпечені заставою: задовольняються вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом (наприклад, іпотекою).

2. Друга черга

– Вимоги працівників: задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, наприклад, заробітна плата, компенсація за невикористану відпустку тощо.

– Вимоги авторів: задовольняються вимоги авторів щодо плати за використання результатів їхньої інтелектуальної, творчої діяльності.

3. Третя черга

– Вимоги щодо податків та зборів: задовольняють вимоги щодо сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, у тому числі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхові внески до Пенсійного фонду України.

4. Четверта черга

– Інші вимоги: задовольняються всі інші вимоги кредиторів, які не були включені до попередніх черг, наприклад, вимоги кредиторів, не забезпечені заставою.

Порядок задоволення вимог:

– Пропорційне задоволення: вимоги однієї черги задовольняються вимогами пропорційної суми кожного кредитора цієї черги. Якщо коштів недостатньо для повного задоволення всіх вимог цих черг, вони розподіляються пропорційно між кредиторами цієї ж черги.

– Вимоги, заявлені після строку: вимоги, заявлені після закінчення строку для їх подачі, можуть бути задоволені лише з майна, що залишилося задовольнити вимоги кредиторів, після заявлених цілком.

Розрахунки з дебіторами (табл. 12.9): комісія проводить заходи для стягнення заборгованості від дебіторів підприємства. Ці дії спрямовані на збільшення коштів для розрахунків з кредиторами.

Таблиця 12.9 – Етапи розрахунків з дебіторами

Етап розрахунків з дебіторами	Опис
1	2
Виявлення дебіторської заборгованості	Під час ліквідації процесу інвентаризації всіх активів підприємства, включаючи дебіторську заборгованість.
	Перевіряється стан дебіторської заборгованості та її реальна вартість

Продовження таблиці 12.9

1	2
Стягнення дебіторської заборгованості	Ліквідатор або ліквідаційна комісія повинна письмово повідомити кожного дебітора про ліквідацію підприємства та припинення його діяльності як кредитора.
	Надаються всі можливості заходи для стягнення заборгованості, включаючи судові позови, якщо це необхідно.
Оцінка реальної вартості заборгованості	Визначається частина дебіторської заборгованості, яка є безнадійною та підлягає списанню з балансу підприємства.
	Безнадійна заборгованість списується з балансу підприємства згідно з бухгалтерськими стандартами.
Розрахунки з учасниками підприємства	Після стягнення дебіторської заборгованості отримані кошти використовуються для розрахунків з кредиторами та подальшого розподілу між учасниками підприємства.

Ця процедура забезпечує ефективне стягнення дебіторської заборгованості та подальший розподіл коштів під час ліквідації підприємства в Україні.

Таблиця 12.10 – Терміни для стягнення дебіторської заборгованості

Етап стягнення заборгованості	Опис
Повідомлення дебіторів	Після прийняття рішення про ліквідацію підприємства необхідно листом повідомити всіх дебіторів про припинення своєї діяльності та необхідність погасити заборгованість
Стягнення заборгованості	Страховання дебіторської заборгованості відбувається протягом усього періоду ліквідації підприємства, який може тривати від 2 до 6 місяців з дня опублікування рішення про ліквідацію
Розгляд безнадійної заборгованості	Безнадійна дебіторська заборгованість списується з балансу підприємства після спроби її стягнення

Ця процедура забезпечує ефективне стягнення дебіторської заборгованості під час ліквідації підприємства та подальший розподіл коштів між учасниками підприємства.

❖ Звільнення працівників

Таблиця 12.11 – Основні законодавчі акти, які регулюють звільнення працівників та повідомлення органів контролю при ліквідації підприємства

Нормативний акт	Опис
п. 1 ст. 40, ст. 47, ст. 43-1 КЗпП	Особливості звільнення працівників під час ліквідації підприємства.
ст. 116 КЗпП	Порядок виплат під час звільнення робітників.
ст. 44 КЗпП	Розмір разової допомоги під час звільнення через ліквідацію.
ст. 117 КЗпП	Порядок нарахування компенсацій працівникам під час затримки виплат.

Процедура звільнення працівників та повідомлення органів контролю при ліквідації підприємства

Процедура залучення працівників під час ліквідації підприємства включає наступні кроки:

1. Попередження працівників про звільнення
 - термін попередження: Працівникам необхідно передати про звільнення не пізніше ніж за два місяці до дати звільнення (ст. 49 КЗпП),
 - форма попередження: письмове повідомлення під підпис із зазначенням дати ознайомлення.
2. Повідомлення профспілкової організації:
 - термін повідомлення: якщо на підприємстві є профспілкова організація, її необхідно повідомити про заплановане звільнення не пізніше ніж за три місяці до дати звільнення (ст. 22 Закону України «Про професійні спілки»),
 - згода профспілки: згода профспілкової організації про звільнення працівників у разі ліквідації підприємства не потрібна.
3. Повідомлення державної служби зайнятості:
 - термін повідомлення: про звільнення працівників необхідно повідомити державну службу зайнятості відповідно до вимог Закону України «Про зайнятість населення».
4. Оформлення документів про звільнення:
 - наказ про звільнення: видається наказ про звільнення працівників у зв'язку з ліквідацією підприємства. Наказ може бути як спільним для всіх працівників, так і окремим щодо кожного працівника.
 - трудові книжки: удень звільнення працівникам видані належно оформлені трудові книжки та копії наказу про звільнення.
5. Остаточний розрахунок з працівниками:
 - виплати: при звільненні працівникам необхідно виплатити заробітну плату, вихідну допомогу та компенсацію за невикористану відпустку,
 - ПДФО та ВЗ: з цих виплат підтримуються податки на доходи фізичних осіб (ПДФО) та військовий збір (ВЗ).

6. Формування справ та передача до архіву:

– документи: після звільнення працівників усі документи щодо їх діяльності та звільнення передаються до архіву підприємства.

Ця процедура забезпечує дотримання законодавства України щодо звільнення працівників під час ліквідації підприємства та внесення юридичних наслідків через порушення строків та вимог законодавства.

12.3 Облікові аспекти ліквідації підприємств.

Таблиця 12.12 – Основні законодавчі акти, які регулюють облік під час ліквідації

Нормативний акт	Опис
ст. 8 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Регулює ведення бухгалтерського обліку під час ліквідації.
п. 12 Порядку подання фінансової звітності	Встановлює обов'язковість виконання інвентаризації.
п. 18 МСБО	Регулює процедуру оцінки майна.
ст. 7 Закону «Про оцінку майна»	Вказує, хто може виконати процедуру оцінки.

Облікова політика підприємства під час ліквідації визначається законодавством України та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Вона включає сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Основні складові облікової політики під час ліквідації

– ведення бухгалтерського обліку: підприємство зобов'язане вести бухгалтерський облік з дня реєстрації до ліквідації. Це охоплює реєстрацію всіх операцій, пов'язаних з ліквідацією, таких як торгові активи, розрахунки з кредиторами та дебіторами тощо,

– методи нарахування амортизації: під час ліквідації можуть використовуватися спеціальні методи амортизації для обліку вартості активів, які будуть продані або ліквідовані,

– облік витрат виробництва та доходів: витрати виробництва та доходи під час ліквідації обліковуються відповідно до загальних принципів бухгалтерського обліку, але можуть включати спеціальні операції, такі як списання безнадійної заборгованості та відступлення правових вимог,

– складання ліквідаційних балансів: під час ліквідації складаються спеціальні ліквідаційні баланси, які відображають стан майна та зобов'язань підприємства на певних етапах ліквідаційної процедури. Сюди входить початковий ліквідаційний баланс після інвентаризації та оцінки майна,

проміжний ліквідаційний баланс після розрахунку з кредиторами та кінцевий ліквідаційний баланс після остаточного розподілу майна між учасниками.

- вибір методів обліку активів та зобов'язань:
- методи обліку активів: підприємство може використовувати інші методи обліку активів під час ліквідації, наприклад, облік основних засобів як активів, утримуваних для продажу,
- облік зобов'язань: облік зобов'язань виконуватися згідно з вимогами законодавства щодо ліквідації підприємства, включаючи розрахунки з кредиторами та дебіторами.

Ця облікова політика забезпечує прозорість та точність під час ліквідації підприємства та дозволяє виконувати вимоги законодавства України щодо бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Ліквідаційний баланс складається на різних етапах ліквідаційної процедури для відображення стану майна та зобов'язань підприємства. Нижче описано основні етапи складання ліквідаційного балансу:

1. Початковий ліквідаційний баланс:

- мета: відображення стану майна та зобов'язань підприємства на момент початку ліквідаційної процедури,
- зміст: включає дані про наявне майно та зобов'язання підприємства після інвентаризації та оцінки активів,
- подача: подається разом з фінансовою звітністю до податкової інспекції та інших контролюючих органів.

2. Проміжний ліквідаційний баланс:

- мета: відображення стану майна та зобов'язань підприємства після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та початку розрахунків з ними,
- зміст: включає відомості про склад майна підприємства, перелік вимог кредиторів та результати їх розгляду,
- затвердження: затверджується учасниками підприємства, судом або органом, що прийняв рішення про ліквідацію.

3. Остаточний ліквідаційний баланс (кінцевий):

- мета: відображення стану майна та зобов'язань підприємства після завершення всіх розрахунків з кредиторами та розподілу майна між учасниками,
- зміст: містить інформацію про повідомлення активів та зобов'язань підприємства після завершення ліквідаційної процедури,
- подача: подається до податкової інспекції та інших контролюючих органів для завершення ліквідаційної процедури.

4. Нульовий ліквідаційний баланс:

- мета: використовується після розподілу активів між учасниками для підтвердження участі майна та зобов'язань підприємства,
- зміст: містить інформацію про повідомлення активів та зобов'язань підприємства після розподілу майна між учасниками.

Ці етапи забезпечують прозорість та точність під час ліквідації підприємства та забороняють виконувати законодавство України щодо бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

❖ Бухгалтерські проводки для нульового ліквідаційного балансу

Нульовий ліквідаційний баланс складається після завершення всіх розрахунків з кредиторами та розподілу майна між учасниками підприємства.

Бухгалтерські проведення для списання активів після реалізації в рамках нульового ліквідаційного балансу оформлюються згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку України (затвердженим наказом №291 та актуальними змінами).

Нижче наведено ключові проводки для різних категорій активів.

Таблиця 12.13 – Списання основних засобів (ОЗ)

Операція	Дебет	Кредит	Документ-підстава
Списання залишкової вартості ОЗ	976	10 (субрахунок за типом ОЗ, напр. 102 – будівництво)	Акт списання, інвентаризація
Списана накопичена амортизація	13 (14)	10	Акт списання
Відображення доходу від реалізації	36	719	Договір, акт передачі
Нарахування ПДВ	719	641	Податкова накладна

Проводки: приклад для верстата (залишкова вартість: 50 000 грн, амортизація: 30 000 грн, ціна продажу: 70 000 грн, ПДВ: 14 000 грн):

- Дт 976 – Кт 102 – 50 000 грн
- Дт 131 – Кт 102 – 30 000 грн
- Дт 36 – Кт 719 – 70 000 грн
- Дт 719 – Кт 641 – 14 000 грн

Таблиця 12.14 – Списання товарів

Операція	Дебет	Кредит	Документ-підстава
Собівартість реалізованих товарів	902	281	Накладна, акт реалізації
Відображення доходу	36	702	Товарно-транспортна накладна
Нарахування ПДВ	702	641	Податкова накладна

Проводки: приклад (собівартість: 20 000 грн, ціна продажу: 30 000 грн, ПДВ: 6 000 грн):

- Дт 902 – Кт 281 – 20 000 грн
- Дт 36 – Кт 702 – 30 000 грн
- Дт 702 – Кт 641 – 6 000 грн

Таблиця 12.15 – Списання інших активів (матеріали, сировина)

Операція	Дебет	Кредит	Документ-підстава
Списання вартості матеріалів	976	201 (202)	Акт списання
Відображення доходу	36	719	Акт передачі
Нарахування ПДВ	719	641	Податкова накладна

Проводки: приклад для матеріалів (вартість: 15 000 грн, ціна продажу: 25 000 грн, ПДВ: 5 000 грн):

- Дт 976 – Кт 201 – 15 000 грн
- Дт 36 – Кт 719 – 25 000 грн
- Дт 719 – Кт 641 – 5 000 грн

Особливості нульового ліквідаційного балансу:

1. Закриття всіх рахунків: після списання активів та розрахунків з кредиторам залишки по рахунках мають бути нульовими .

- приклад закриття розрахункового рахунку: Дт 311 (Поточний рахунок) – Кт 36 – сума коштів.

2. Витрати на ліквідацію(демонтаж, транспортування):

- Дт 976 – Кт 111 (Грошові кошти) / 685 (Розрахунки з підрядниками).

3. Закриття фінансового результату:

- Дт 79 (Фінансові результати) – Кт 44 (Нерозподілений прибуток) – якщо є прибуток,

- Дт 44 – Кт 79 – якщо збиток.

Ключові рахунки:

- 976– списання необоротних активів;
- 902– собівартість реалізованих товарів;
- 719– дохід від реалізації необоротних активів;
- 702– дохід від реалізації товарів;
- 641– ПДВ до сплати.

Важливо:

- перед списком активів необхідно провести інвентаризацію з оформленням актів,

- для нульового балансу необхідно перевірити, щоб усі активи та зобов'язання були списані або передані.

Таблиця 12.16 – Нульовий ліквідаційний баланс

Активи	Сума	Пасиви	Сума
Баланс	0	Баланс	0

Ці бухгалтерські проводки забезпечують формування нульового ліквідаційного балансу, який відображає наявність активів та зобов'язань підприємства після завершення ліквідаційної процедури.

Основні вимоги до затвердження ліквідаційного балансу.

Підтвердження ліквідаційного балансу є етапом ліквідаційної процедури підприємства.

Основні вимоги до затвердження ліквідаційного балансу:

1. Складання ліквідаційного балансу:

- відповідальна особа: ліквідаційна комісія або ліквідатор складають ліквідаційний баланс після завершення всіх розрахунків з кредиторами та розподілу майна між учасниками підприємства,
- зміст: баланс повинен публікувати відомості про відсутність активів та зобов'язань підприємства після завершення ліквідаційної процедури.

2. Затвердження ліквідаційного балансу

- органи затвердження: ліквідаційний баланс затверджується учасниками підприємства, судом або органом, який прийняв рішення про ліквідацію підприємства,
- термін затвердження: затвердження повинно відбутися після завершення всіх розрахунків з кредиторами та дебіторами.

3. Подача ліквідаційного балансу:

- після затвердження ліквідаційний баланс подається до податкових органів, Пенсійного фонду України та контролю інших органів,
- подання ліквідаційного балансу є підставою для виключення підприємства з державного реєстру та завершення ліквідаційної процедури.

Ці вимоги забезпечують дотримання законодавства України щодо ліквідації підприємств та прозорість ліквідаційної процедури.

Під час ліквідації підприємства подання останньої фінансової звітності до контролюючих органів є обов'язковим етапом. Нижче описано основні кроки цієї процедури:

Таблиця 12.17 – Порядок подання останньої фінансової звітності

Етап процедури	Опис
1	2
Складання останньої фінансової звітності	Звітність складається за період від початку звітного року до дати ліквідації підприємства. Включає баланс, звіт про фінансові результати та інші необхідні документи згідно із законодавством України.

Продовження таблиці 12.17

Подача останньої звітності	Подання до податкової інспекції, Пенсійного фонду України та органів державної статистики. Звітність подається до затвердження ліквідаційного балансу, але на практиці останньої звітності часто подається разом із підтвердженим ліквідаційним балансом та останньою декларацією з податку на прибуток.
Вимоги до звітності	Використовуються підтверджені форми звітності, містять інформацію про фінансовий стан підприємства на момент ліквідації. Повинна публікувати інформацію про фінансовий стан підприємства на момент ліквідації та результати діяльності за звітний період.
Поняття з обліку	Після затвердження ліквідаційного балансу підприємство подає на зняття з обліку в усіх органах контролю. ПДВ-платник може знятися з ПДВ-обліку лише після затвердження ліквідаційного балансу та подачі останньої ПДВ-декларації

Ця процедура забезпечує прозорість та дотримання законодавства України щодо фінансової звітності під час ліквідації підприємств.

Контрольні запитання

1. Які етапи ліквідації підприємства передбачені законодавством України?
2. Які обов'язки складаються на ліквідаційну комісію під час процедури припинення діяльності підприємства?
3. Які документи необхідно надати до податкової служби для виключення підприємства з ЄДР?
4. Чи зобов'язане підприємство вести бухгалтерський облік під час ліквідації? Які особливості такого обліку?
5. Який порядок проведення інвентаризації активів і зобов'язань підприємства перед складанням ліквідаційного балансу?
6. Які вимоги висуваються до оцінки майна підприємства при ліквідації? У яких випадках обов'язкова участь оцінювача?
7. Які правові наслідки вимагають для підприємства при недотриманні рядків повідомлень кредиторів про ліквідацію?
8. Як відображатися ПДВ та інші податкові зобов'язання у бухгалтерському обліку під час ліквідації?
9. За яких умов ліквідаційний баланс може бути визнаний «нульовим»? Які проводи необхідні для його формування?
10. Які особливості звільнення працівників під час ліквідації підприємства? Чи потрібно виплачувати компенсацію?

Тема 13. Нормативно-правові та облікові аспекти на підприємствах, що визнані банкрутом

13.1 Фінансова криза на підприємстві та її симптоми. Аналітична оцінка ймовірності банкрутства підприємства.

13.2 Нормативно-правові аспекти банкрутства підприємств. Санація підприємств. Мирова угода.

13.3 Облікові аспекти банкрутства підприємств.

Основні терміни та поняття: ліквідність, криза, банкрутство, модель ймовірності банкрутства, арбітраж, санація, мирова угода

13.1. Фінансова криза на підприємстві та її симптоми. Аналітична оцінка ймовірності банкрутства підприємства.

Фінансова криза на підприємстві представляється собою стан, коли підприємство стикається з серйозними фінансовими труднощами, які загрожують його спроможності виконання своїх фінансових зобов'язань. Це може включати нездатність оплачувати рахунки, виплачувати заробітну плату, обслуговувати борги або інвестувати в запас ресурсів. Крім того, фінансова криза – це дисбаланс фінансової рівноваги, який породжений циклічним розвитком взаємопов'язаних та взаємозалежних кризових явищ і веде до знецінення власного капіталу для створення адекватних антикризових заходів.

Симптоми фінансової кризи включають:

- зниження рентабельності та прибутковості: зменшення прибутку на одиницю продукції або на вкладений капітал,
- зростання кредиторської та дебіторської заборгованості: збільшення боргів перед постачальниками та затримки з отриманням оплати від клієнтів,
- погіршення ліквідності та платоспроможності: нездатність швидко повернути активи в гроші для покриття поточних зобов'язань,
- зниження обсягів виробництва та продажів: зменшення запиту на продукцію або послуги,
- зростання витрат: збільшення витрат на виробництво, управління або маркетинг,
- погіршення фінансових показників: зниження коефіцієнтів ліквідності, рентабельності, фінансової стійкості,
- регрес, ділові конфлікти, плинність кадрів, фінансові проблеми, підвищення заборгованості.

Стадії фінансової кризи можна поділити на три основні фази:

1. Потенційна: перші ознаки негараздів, які ще не виражені явно.

2. Прихована: фінансові проблеми залишаються більш серйозними, але ще можуть бути приховані від зовнішніх спостерігачів.

3. Явна: криза стає очевидною, підприємство стикається з серйозними фінансовими труднощами.

Внутрішні причини фінансової кризи включають:

- неефективне управління: помилки в стратегічному плануванні, оперативному управлінні або контролі,
- неправильна фінансова політика: недостатнє управління грошовими потоками, боргом або інвестиціями,
- низька якість продукції: втрата конкурентоспроможності через низьку якість товару або послуги,
- неефективний маркетинг: нездатність залучити та утримати клієнтів,
- високі витрати: недостатній контроль за витратами на виробництво, управління або маркетинг,
- недостатня кваліфікація персоналу.

Зовнішні причини фінансової кризи включають:

- економічна нестабільність: інфляція, рецесія, коливання валютних курсів,
- зміна законодавства: нові дані, регулювання або обмеження.
- конкуренція: поява нових конкурентів або зміна ринкової кон'юнктури,
- зміна ринкової кон'юнктури,
- фінансові кризи,
- зниження експорту, падіння ціни на нерухомість та акції, різке падіння обсягів кредитування, падіння ВВП, спекулятивний бум.

Наслідки фінансової кризи можуть бути серйозними:

- втрата платоспроможності: нездатність виконувати фінансові зобов'язання,
- банкрутство: ліквідація підприємства через нездатність погасити борги,
- зниження вартості підприємства: зменшення ринкової вартості активів,
- втрата робочих місць: скорочення персоналу для зменшення витрат,
- погіршення іміджу підприємства.

Аналітична оцінка ймовірності банкрутства підприємства включає використання різних моделей та показників для визначення фінансового стану підприємства та ризику банкрутства. Основні моделі оцінки ймовірності

банкрутства включають моделі Альтмана, Ліса, Таффлера, Бівера, Спрингейта та Терещенка (табл. 13.1).

Таблиця 13.1 – Моделі оцінки ймовірності банкрутства

Модель	Опис	Переваги	Недоліки
Альтмана (1968)	П'ятифакторна модель, яка використовує відношення оборотного капіталу до валютного балансу, нерозподіленого прибутку до валютного балансу, валового доходу до валютного балансу, вартості власного капіталу до вартості всіх зобов'язань та доходу від реалізації до валютного балансу.	Висока точність прогнозу (94%), простота розрахунку.	Не враховує продажів окремо.
Ліса (1972)	Використовує відношення оборотного капіталу до всіх активів, прибуток від реалізації до всіх активів, нерозподіленого прибутку до всіх активів та власного капіталу до позикового капіталу.	Простота розрахунку, висока точність.	Не є для всіх типів підприємств.
Таффлера (1977)	Оцінює відношення прибутку від реалізації продукції до короткострокових зобов'язань.	Простота розрахунку, висока точність для акціонерних товариств.	Обмежена сфера застосування, складність інтерпретації.
Бівера	Використовує показник рентабельності активів для визначення терміну встановлення банкрутства.	Простота розрахунку, враховує рентабельність.	Залежить від якості вихідних даних, не підходить для всіх економічних умов.
Спрингейта	Модель, яка оцінює ризик банкрутства на основі фінансових показників, таких як ліквідність та рентабельність.	Враховує декілька фінансових аспектів, висока точність.	Обмежена інформація про деталі моделі.
Терещенка	Вітчизняна модель, яка використовує інтегральний показник для оцінки фінансової стійкості підприємства.	Простота розрахунку, підходить для вітчизняних підприємств.	Менш відомий відповідно до західних моделей.

Кожна модель має свої переваги та недоліки, а вибір моделі залежить від конкретних умов підприємства та наявності даних.

При виборі моделі оцінювання ймовірності банкрутства підприємства слід виконати наступні критерії:

- точність прогнозування: модель повинна мати високу точність у прогнозуванні банкрутства. Наприклад, модель Альтмана має точність близько 94%,
- простота розрахунку: модель повинна бути простою в розрахунку та не вимагати великої кількості даних. Модель Бівера, наприклад, використовує лише кілька фінансових показників,
- універсальність: модель повинна бути придатною для різних типів підприємств та галузей. Модель Терещенка, наприклад, розроблена з урахуванням вітчизняних умов,
- кількість факторів: модель повинна отримати достатню кількість фінансових показників для комплексної оцінки стану підприємства. Модель Альтмана включає п'ять факторів,
- доступність даних: модель повинна використовувати дані, які легко доступні та надійні. Моделі, що забезпечують бухгалтерську звітність, є більш практичними,
- адаптивність до економічних умов: модель повинна бути адаптована до конкретних економічних умов країни чи регіону. Комплексні моделі можуть включати неекономічні фактори, що важливі для країни з високим рівнем економічної нестабільності,
- переваги та недоліки: кожна модель має свої переваги та недоліки. Наприклад, модель Ліса проста в розрахунку, але обмежена сферою застосування.

Таким чином, вибір моделі залежить від конкретних умов підприємства та наявності даних, а також від рівня стійкості та точності, необхідних для прогнозування банкрутства.

❖ **Модель Альтмана**

Модель Альтмана — це одна з перших моделей аналізу ймовірності банкрутства підприємства, розроблена американським економістом Едвардом Альтманом у 1968 році. Ця модель використовує дискримінантний аналіз для прогнозування ризику банкрутства підприємств.

П'ятифакторна модель Альтмана включає наступні параметри:

1. X_1 – Власний оборотний капітал / Загальні активи: віднесення власного оборотного капіталу до загальної вартості активів підприємства.
2. X_2 – Нерозподілений прибуток / Загальні активи: віднесення нерозподіленого прибутку до загальної вартості активів підприємства.
3. X_3 – Прибуток до виплати відсотків / Загальні активи: віднесення прибутку до виплати відсотків до загальної вартості активів підприємства.
4. X_4 – Власний капітал / Зобов'язання: віднесення власного капіталу до загальної суми зобов'язань підприємства.

5. X5 – Чистий дохід / Загальні активи: віднесення чистого доходу до загальної вартості активів підприємства.

Формула моделі Альтмана виглядає так:

$$Z = 0,717 \times X_1 + 0,847 \times X_2 + 3,107 \times X_3 + 0,42 \times X_4 + 0,995 \times X_5$$
$$Z = 0,717 \times X_1 + 0,847 \times X_2 + 3,107 \times X_3 + 0,42 \times X_4 + 0,995 \times X_5$$

Результати моделі Альтмана інтерпретуються наступним чином:

- $Z < 1,8$: Висока ймовірність банкрутства,
- $1,8 < Z < 2,7$: Можлива ймовірність банкрутства,
- $Z > 2,7$: Низька ймовірність банкрутства.

Таким чином, модель Альтмана є одним із найвідоміших інструментів для оцінки ймовірності банкрутства підприємства, але її застосування повинно супроводжувати ці інші фактори та моделі для більш точної оцінки фінансового стану підприємства.

❖ Модель Ліса

Модель Ліса — це дискримінантна модель, розроблена для оцінки ймовірності банкрутства підприємств. Ця модель використовує кілька фінансових показників для визначення ризику банкрутства.

Модель Ліса включає наступні фінансові показники:

- віднесення оборотного капіталу до всіх активів (X_1): показує ліквідність підприємства та його здатність виконувати короткострокові зобов'язання,
- віднесення прибутку від реалізації до всіх активів (X_2): визначає рентабельність використання активів підприємства,
- віднесення нерозподіленого доходу до всіх активів (X_3): показує рівень фінансової стабільності підприємства,
- віднесення власного капіталу до позикового капіталу (X_4): характеризує фінансову стабільність підприємства та його залежність від зовнішніх джерел фінансування.

Формула моделі Ліса виглядає так:

$$Z = a \times X_1 + b \times X_2 + c \times X_3 + d \times X_4$$
$$Z = a \times X_1 + b \times X_2 + c \times X_3 + d \times X_4$$

Результати моделі Ліса інтерпретуються наступним чином:

- значення $Z < 0,037$ то ймовірність банкрутства є високою.
- значення $Z > 0,037$ то ймовірність банкрутства є низькою

Значення коефіцієнтів, a , b , c , d можуть варіюватися залежно від галузі та типу підприємства.

Таким чином, модель Ліса є простим інструментом для оцінки ймовірності банкрутства підприємств, але її застосування повинно супроводжувати оцінки інших моделей та факторів для більш точної оцінки фінансового стану підприємства.

❖ **Модель Таффлера**

Модель Таффлера використовує чотири основні параметри для оцінки ймовірності банкрутства підприємства. Ці параметри включають:

- операційний прибуток до виплати податків на короткострокові зобов'язання (X1): віднесення операційного прибутку до середньої величини поточних зобов'язань. Це показує здатність підприємства покривати свої поточні зобов'язання за обліковим записом операційної діяльності.
- віднесення оборотного капіталу до загальної суми зобов'язань (X2): відношення середньої величини оборотного капіталу до середньої величини загальної суми зобов'язань. Це свідчить про ліквідність підприємства та його здатність виконувати зобов'язання перед кредиторами.
- віднесення короткострокових зобов'язань до загальної вартості активів (X3): віднесення середньої величини короткострокових зобов'язань до середньої величини загальної вартості активів. Це показує рівень фінансового ризику підприємства.
- віднесення виторгу від реалізації продукції до загальної вартості активів (X4): відношення виторгу від реалізації продукції до середньої величини загальної вартості активів. Це показує ефективність використання активів підприємства для отримання доходу.

Формула моделі Таффлера виглядає так:

$$Z = 0,53 \times X1 + 0,13 \times X2 + 0,18 \times X3 + 0,16 \times X4$$
$$Z = 0,53 \times X1 + 0,13 \times X2 + 0,18 \times X3 + 0,16 \times X4$$

Результати моделі Таффлера інтерпретуються наступним чином:

- значення менше ніж 0,2, то ймовірність банкрутства виявилася високою,
- значення $>0,3$ $Z > 0,33 > 0,3$, то ймовірність банкрутства низька.

❖ **Модель Бівера**

Модель Бівера — це метод оцінки ризику банкрутства підприємств, розроблений Едвардом Бівером у 1966 році. Ця модель використовує фінансові показники для визначення ризику банкрутства підприємства.

Модель Бівера включає наступні фінансові показники:

- віднесення чистого прибутку до загальної вартості активів: показує рентабельність використання активів підприємства,
- відношення чистого прибутку до виручки: визначає рентабельність реалізації продукції,
- відношення оборотного капіталу до загальної вартості активів: показує ліквідність підприємства та його здатність виконувати короткострокові зобов'язання,
- відношення власного капіталу до загальної вартості активів: характеризує фінансову стабільність підприємства та його залежність від зовнішніх джерел фінансування,

– відношення чистого прибутку плюс амортизація до суми зобов'язань.

Коефіцієнт Бівера розраховується як відношення різниці між чистим прибутком і нарахованою амортизацією до суми довгострокових і поточних зобов'язань. Рекомендовані значення цього коефіцієнта знаходяться в інтервалі від 0,17 до 0,4. Якщо значення коефіцієнта менше 0,2 протягом тривалого часу (1,5–2 роки), це говорить про незадовільну структуру балансу підприємства та підвищений ризик банкрутства.

Таким чином, модель Бівера є простим інструментом для оцінки ризику банкрутства підприємств, але її застосування повинно супроводжувати дані інших моделей та факторів для більш точної оцінки фінансового стану підприємства.

❖ **Модель Спрингейта**

Модель Спрингейта — це дискримінантна модель, розроблена Гордоном Спрингейтом у 1978 році для оцінки ймовірності банкрутства підприємств. Ця модель використовує покроковий дискримінантний аналіз, розроблений Едвардом Альтманом, і включає чотири фінансові показники.

Модель Спрингейта включає наступні фінансові показники:

– X_1 – віднесення робочого капіталу до загальної вартості активів: показує ліквідність підприємства та його здатність виконувати короткострокові зобов'язання.

– X_2 – віднесення прибутку до виплати податків і відсотків до загальної вартості активів: визначає рентабельність використання активів підприємства,

– X_3 – віднесення прибутку до виплати відсотків до поточних зобов'язань: показує фінансову стабільність підприємства та його здатність виконувати зобов'язання перед кредиторами,

– X_4 – віднесення доходу від реалізації продукції до загальної вартості активів: характеризує ефективність використання активів підприємства для отримання доходу.

Формула моделі Спрингейта виглядає так:

$$Z = 1,03 \times X_1 + 3,07 \times X_2 + 0,66 \times X_3 + 0,4 \times X_4$$
$$Z = 1,03 \times X_1 + 3,07 \times X_2 + 0,66 \times X_3 + 0,4 \times X_4$$

Результати моделі Спрингейта інтерпретуються наступним чином:

– $Z < 0,862$: підприємство визнаним банкрутом,
– $Z > 2,451$: загроза банкрутства мінімальна, підприємство є фінансово надійним.

Таким чином, модель Спрингейта є ефективним інструментом для оцінки ймовірності банкрутства підприємств, але її застосування повинно супроводжуватися іншими моделями та факторами для більш точної оцінки фінансового стану підприємства.

❖ **Модель Терещенка**

Модель Терещенка — це вітчизняна дискримінантна модель, розроблена для оцінки ймовірності банкрутства підприємств в Україні. Вона враховує галузеві особливості та використовує вітчизняні статистичні дані.

Модель Терещенка включає шість основних параметрів:

- X1 – відношення грошових надходжень (Cash Flow) до зобов'язань: показує здатність підприємства виконувати свої зобов'язання за рахунок грошових потоків,
- X2 – віднесення валюти балансу до зобов'язань: характеризує рівень фінансової стабільності підприємства,
- X3 – віднесення чистого прибутку до середньої суми активів: показує рентабельність використання активів підприємства,
- X4 – відношення прибутку до виторгу: визначає рівень рентабельності реалізації продукції,
- X5 – відношення виробничих запасів до виторгу: показує ефективність використання запасів у виробництві,
- X6 – відношення виторгу до основного капіталу: характеризує ефективність використання основного капіталу підприємства.

Формула моделі Терещенка виглядає так:

$$Z = 1,5 \times X_1 + 0,08 \times X_2 + 10 \times X_3 + 5 \times X_4 + 0,3 \times X_5 + 0,1 \times X_6$$
$$Z = 1,5 \times X_1 + 0,08 \times X_2 + 10 \times X_3 + 5 \times X_4 + 0,3 \times X_5 + 0,1 \times X_6$$

Результати моделі Терещенка інтерпретуються наступним чином:

- $Z > 2$: підприємство знайшло фінансово стійким і йому не загрожує банкрутство,
- $1 < Z < 2$: фінансова рівновага порушена, але за умови переходу підприємства на антикризове управління банкрутство його не загрожує,
- $0 < Z < 1$: підприємству загрожує банкрутство, якщо воно не здійснить санаційних заходів,
- $Z < 0$: підприємство є напівбанкрутом.

13.2. Нормативно-правові аспекти банкрутства підприємств.

Доарбітражне врегулювання господарських спорів. Арбітражне врегулювання господарських спорів. Фінансова санація. Мирова угода.

Банкрутство підприємства — це юридично визнана неспроможність підприємства відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та реструктуризації. Це відбувається, коли підприємство не може виконати свої фінансові зобов'язання через перевищення їх над активами, незбалансованість грошових потоків та низьку ліквідність активів.

Види банкрутства можна класифікувати наступним чином:

– реальне банкрутство: повна неспроможність підприємства відновити свою фінансову стабільність та платоспроможність через реальні втрати капіталу. Таке підприємство юридично визнано банкрутом,

- технічне банкрутство: банкрутство, викликане суттєвим простроченням дебіторської заборгованості та перевищенням її над кредиторською, хоча сума активів істотно перевищує фінансові зобов'язання,

– фіктивне банкрутство: помилкове оголошення боржника банкрутом з нарахування оманських кредиторів для одержання вигоди, такі дії є незаконними та несуть відповідальність,

– навмисне банкрутство: навмисне підвищення заборгованості та збитків підприємства в інтересах засновника/власника та інших осіб. такі дії є також незаконними та несуть відповідальність.

Мета провадження справи про банкрутство підприємства-боржника є захист прав кредиторів шляхом задоволення їх вимог шляхом розпорядження майном боржника. Головним завданням є забезпечення максимального погашення заборгованості шляхом ліквідації майна підприємства, якщо відновлення його платоспроможності неможливо.

Основні процедури банкрутства включають:

– захист інтересів кредиторів: основна мета - забезпечити кредиторам можливість отримати якомога більше коштів шляхом розподілу майна боржника,

– ліквідація майна: майно підприємства реалізується для задоволення вимог кредиторів, що дозволяє їм частково або повністю погасити заборгованість,

– врегулювання фінансових зобов'язань: процедура банкрутства вирішує проблеми щодо всіх фінансових зобов'язань підприємства, забезпечуючи юридичну чистоту для всіх учасників процесу.

У сучасному законодавстві України процедура банкрутства спрямована на підвищення ефективності захисту прав кредиторів та вдосконалення механізмів розподілу майна боржника.

Законодавство про банкрутство в Україні регулюється Кодексом України з процедури банкрутства (КУзПБ) та іншими законодавчими актами (табл..).

Таблиця 13.2 – Основні законодавчі акти

Назва законодавства	Основні положення
1	2
Кодекс України з процедури банкрутства (КУзПБ)	Регулює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом для виконання вимог кредиторів. Встановлює процедури санації, реструктуризації та ліквідації майна боржника

Продовження таблиці 13.2

Закон України «Про банкрутство» № 2343-ХІІ	Визначає умови та порядок визнання юридичних осіб банкрутами для задоволення претензій кредиторів.
Закон України № 2971-ІХ та № 2911-ІХ	Впроваджують зміни до законодавства про процедури банкрутства під час воєнного стану, включаючи автоматизовану систему та тимчасові положення для спрощення процедури.

Основними функціями законодавства є захист прав кредиторів, відновлення платоспроможності підприємств та визнання банкрутства у разі неможливості відновлення.

Таблиця 13.3 – Функції законодавства про банкрутство

Функція законодавства	Опис
Захист прав кредиторів	Законодавство забезпечення виконання вимог кредиторів шляхом розподілу майна боржника у разі ліквідації.
Відновлення платоспроможності	Регулює процедури санації та реструктуризації для відновлення платоспроможності підприємств.
Визнання банкрутства	Встановлює порядок визнання підприємства банкрутом у разі неможливості відновлення платоспроможності.
Ефективність процедури	Законодавство спрямоване на підвищення ефективності процедури банкрутства та захист прав учасників процесу.

Таким чином, законодавство про банкрутство в Україні спрямоване на забезпечення балансу між інтересами кредиторів та боржників, а також на підвищення ефективності процедур банкрутства.

Суб'єктами банкрутства можуть бути юридичні особи та фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю (табл.).

Таблиця 13.4 – Основні категорії суб'єктів банкрутства в Україні

Категорія суб'єкта	Опис
Юридичні особи	Підприємства всіх форм власності та господарських об'єднань, які використовують підприємницьку діяльність.
Фізичні особи-підприємці	Громадяни України, які займаються підприємницькою діяльністю та зареєстровані як фізичні особи-підприємці.
Фізичні особи (не підприємці)	З 2019 року фізичні особи, які не займаються підприємницькою діяльністю, можуть ініціювати щодо себе процедуру банкрутства за певних умов.

Умови банкрутства:

1. неспроможність виконання зобов'язань: суб'єкт повинен бути неспроможним виконувати свої грошові зобов'язання перед кредиторами та бюджетом,

2. визнання судом: неспроможність повинна бути визнана господарським судом України.

Підстави для порушення справи про банкрутство

– неспроможність підприємства виконувати зобов'язання: підприємство не може виконати свої грошові зобов'язання через три місяці після встановлення поточного строку їх сплати,

– заява кредиторів: кредитори можуть звернутися до суду із заявою про порушення справи про банкрутство, якщо підприємство не задовольнило їх вимоги протягом одного місяця після визнання цих вимог,

– заява боржника: підприємство може звернутися до суду з власною ініціативою у разі фінансової неспроможності або загрози такої неспроможності.

Порядок оголошення підприємства банкрутом

– порушення справи про банкрутство: господарський суд розглядає заяву про порушення справи про банкрутство та рішення про відкриття провадження,

– розгляд справи: суд проводить розгляд справи, під час якої розглядаються активи та пасиви підприємства та оцінюється його фінансовий стан,

– визнання банкрутом: якщо підприємство визнано неспроможним відновити свою платоспроможність, суд приймає рішення про визнання його банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури,

– ліквідаційна процедура: майно підприємства реалізується для задоволення вимог кредиторів, а підприємство виходить з реєстру юридичних осіб.

Визнання боржника банкрутом та прийняття рішення про його ліквідацію є складним юридичним процесом, який регулюється законодавством України. Процедура включає декілька стадій та участь господарського суду.

Стадії процедури банкрутства

– встановлення факту неплатоспроможності: суд визначає, чи є боржник неспроможним виконати свої фінансові зобов'язання,

– розгляд вимог кредиторів: вимоги кредиторів повинні бути визнані безспірними та підтверджені судом,

– спроба відновлення платоспроможності: перед визнанням банкруту можуть здійснитися спроби відновлення платоспроможності шляхом санації або реструктуризації боргів,

– визнання банкрутом: якщо відновлення платоспроможності неможливо, суд після рішення про визнання боржника банкрутом.

Прийняття рішення про ліквідацію

- відкриття ліквідаційної процедури: після визнання боржника банкрутом відкривається ліквідаційна процедура, яка передбачає продаж майна для задоволення вимог кредиторів,
- призначення ліквідатора: суд призначає ліквідатора, який керує процесом ліквідації майна та розподілу коштів між кредиторами,
- закриття підприємницької діяльності: Підприємницька діяльність боржника припиняється, а його майно передається під управління ліквідатора.

Наслідки визнання банкрутом:

- припинення діяльності підприємства: підприємницька діяльність припиняється, а майно передається під управління ліквідатора,
- розподілення майна: майно розподіляється між кредиторами відповідно до їхніх вимог та законодавства,
- вимоги кредиторів: вимоги кредиторів можуть бути передбачені лише в межах ліквідаційної процедури,

Таким чином, визнання боржника банкрутом та прийняття рішення про його ліквідацію є крайнім заходом, який застосовується у разі неможливості відновлення платоспроможності підприємства.

Ліквідаційна комісія – це орган, який створюється для проведення процедури ліквідації юридичної особи. Її функції та повноваження визначені законодавством і включають:

Основні функції та повноваження:

1. Управління майном:
 - з моменту призначення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження щодо управління юридичною особою,
 - ліквідаційна комісія управляє майном банкрута,
 - визнає ліквідаційну масу і розпоряджається нею.
2. Виявлення кредиторів і боржників:
 - виявлення кредиторів і боржників юридичної особи,
 - повідомлення кредиторів про ліквідацію,
 - вживає заходів до стягнення дебіторської заборгованості.
3. Розрахунки з кредиторами:
 - складання проміжного ліквідаційного балансу,
 - задоволення вимог кредиторів у встановленому законодавством порядку,
 - реалізує майно банкрута і здійснює інші заходи, спрямовані на задоволення вимог кредиторів.
4. Складання ліквідаційного балансу:
 - складання ліквідаційного балансу після завершення розрахунків з кредиторами,
 - подання ліквідаційного балансу на затвердження.
5. Представництво юридичної особи в суді під час процедури ліквідації.
6. Взаємодія з державними органами:

- взаємодія з податковими органами, органами соціального страхування та іншими державними органами,
- забезпечує своєчасне надання, органам ДПС документів юридичної особи (її філій, представництв), у тому числі первинних документів, реєстрів бухгалтерського та податкового обліку,
- до моменту затвердження ліквідаційного балансу ліквідаційна комісія (ліквідатор) складає та подає, зокрема, органам ДПС звітність за останній звітний період.¹

Діяльність ліквідаційної комісії регулюється Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України та іншими нормативно-правовими актами, повноваження ліквідаційної комісії можуть варіюватися залежно від форми власності юридичної особи та інших факторів та

Загалом, черговість задоволення вимог кредиторів виглядає наступним чином:

1. Перша черга: задовольняються вимоги, забезпечені заставою. Це означає, що кредитори, які мають заставу на майно боржника, мають переважне право на задоволення своїх вимог за рахунок цього майна.
2. Друга черга: задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, а також вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності.
3. Третя черга: задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів).
4. Четверта черга: задовольняються всі інші вимоги кредиторів.

При цьому:

- якщо коштів, отриманих від продажу майна боржника, недостатньо для повного задоволення всіх вимог однієї черги, вимоги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належить кожному кредитору цієї черги,
- вимоги кредиторів, заявлені після закінчення строку, встановленого ліквідаційною комісією для їх пред'явлення, задовольняються з майна юридичної особи, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, заявлених своєчасно,
- також, потрібно враховувати, що в разі припинення товариства внаслідок визнання його банкрутом вимоги кредиторів задовольняються у порядку черговості, встановленої ст. 45 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Ліквідаційний баланс – це бухгалтерський звіт, який відображає фінансовий стан підприємства на момент його ліквідації. Він показує, як були розподілені активи та погашені зобов'язання компанії.

Основні функції ліквідаційного балансу:

- показує, що залишилося від активів підприємства після розрахунків з кредиторами та розподілу майна між власниками та демонструє, як були погашені зобов'язання компанії,
- ліквідаційний баланс є одним з документів, що підтверджують завершення процесу ліквідації юридичної особи,

- надає інформацію кредиторам, власникам та державним органам про фінансовий стан підприємства на момент ліквідації,
- ліквідаційний баланс є обов'язковим документом при ліквідації юридичної особи,
- він має бути складений відповідно до вимог законодавства.

❖ Доарбітражне врегулювання господарських спорів.

Доарбітражне врегулювання господарських спорів — це процес вирішення конфліктів між підприємствами та організаціями до звернення до арбітражного суду. Цей процес спрямований на досягнення домовленості між сторонами шляхом переговорів, медіації чи інших альтернативних методів вирішення конфліктів без втручання суду.

Основні принципи доарбітражного регулювання

- добровільність: доарбітражне врегулювання цього періоду за згодою, хоча в деяких випадках може бути передбачено законодавством як обов'язковий етап перед зверненням до суду,
- швидкість та економічність: цей процес дозволяє швидко та економічно вирішувати спори, зменшуючи витрати та час, ускладнення для судового розгляду,
- збереження ділових відносин: доарбітражне регулювання без збереження ділових відносин між сторонами, що є місцем для подальшої співпраці.

Методи доарбітражного регулювання

- переговори: прямий діалог між сторонами для досягнення згоди,
- медіація: взаємодію сторінок під керівництвом нейтральної особи (медіатора),
- консолідація: консультативна допомога експертів для вирішення спору.

Доарбітражне врегулювання господарських спорів регулюється Господарським процесуальним кодексом України та іншими законодавчими актами. Стаття 19 цього кодексу надає можливість досудового врегулювання спорів за домовленістю сторінок або у випадках, коли це обов'язково передбачено законом.

❖ Арбітражне врегулювання господарських спорів.

Арбітражне врегулювання господарських спорів — це альтернативний спосіб вирішення конфліктів між підприємствами та організаціями без звернення до державного суду. Арбітраж використовується як ефективний інструмент для швидкого та економічного вирішення спорів у сфері господарських відносин. Арбітражна угода — це основний елемент арбітражного процесу. Вона передбачає передачу спору на розгляд арбітражного суду. Угоду можуть укласти сторони, які мають намір проблем своєї спору поза державним судом.

Основні принципи арбітражного регулювання:

- добровільність: арбітражний конкурс за згодою сторінки, які вклали арбітражну угоду,
- незалежність: арбітражний трибунал складається з незалежних осіб, які приймають рішення на підставі законодавства та умов угоди,
- конфіденційність: процедура арбітражу закінчується в конфіденційному порядку, що дозволяє зберегти сторінку репутації.

Види арбітражу

- внутрішній арбітраж: використовується для вирішення спорів між учасниками господарських відносин усередині країни,
- міжнародний комерційний арбітраж: використовується для вирішення спорів у міжнародній торгівлі та бізнесі.

Законодавство України про арбітраж регулюється Законом України про арбітраж, який заснований на положеннях Модельного закону 1985 року. Закон передбачає можливість передачі спорів на розгляд міжнародного комерційного арбітражу за участю українських підприємств з іноземними інвестиціями.

Таким чином, арбітражне врегулювання господарських спорів є ефективним інструментом для вирішення конфліктів у сфері господарських відносин, забезпечуючи швидкість, економічність та конфіденційність процесу.

❖ Санація підприємств.

Санація підприємства є комплексним процесом, спрямованим на відновлення фінансової стійкості підприємства та запобігання його банкрутству.

Таблиця 13.5 – Основні види санації підприємств

Вид санації	Опис	Мета
Фінансово-економічні заходи	Мобілізація внутрішніх та зовнішніх фінансових джерел, реструктуризація боргів, оптимізація витрат.	Підвищення фінансової стабільності підприємства.
Організаційно-правові заходи	Вдосконалення організаційної структури, звільнення від непродуктивних структур, змінено-правової форми.	Удосконалення управління підприємством.
Виробничо-технічні заходи	Модернізація та оновлення виробничих фондів, покращення якості продукції.	Підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності продукції.
Соціальні заходи	Створення соціального плану, фінансування соціальних програм для підтримки працівників.	Підтримка соціальної стабільності під час санації.
Внутрішньовиробнича санація	Оздоровлення підприємства за рахунок власних ресурсів без залучення зовнішньої допомоги.	Самостійне відновлення фінансової стабільності.

Продовження таблиці 13.5

Зовнішня санація	Залучення зовнішніх учасників для фінансового оздоровлення підприємства.	Активне залучення зовнішніх ресурсів для відновлення підприємства.
Санація зі збереженням статусу	Оздоровлення підприємства без зміни його юридичного статусу.	Відновлення діяльності без зміни організаційної форми.
Санація зі зміною статусу	Реорганізація підприємства шляхом зміни його юридичної форми та статусу.	Зміна організаційної форми для підвищення ефективності діяльності.

Фінансова санація підприємства на ухвалі суду - виконання комплексу заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності діяльності підприємства шляхом реструктуризації боргів та оптимізації. Процедура санації може бути розпочата за рішенням суду після схвалення плану санації кредиторами.

Процедура прийняття рішення про санацію

1. Розробка плану санації: боржник розробляє план санації, який включає заходи щодо відновлення фінансової стійкості підприємства.

2. Схвалення плану кредиторами: план санації повинен бути схвалений зборами кредиторів. Для схвалення плану потрібно отримати згоду без кредиторів щодо грошової вартості зобов'язань.

3. Подання заяви до суду: боржник подає до господарського суду заяву про затвердження плану санації разом з документами, які підтверджують його схвалення кредиторами.

4. Розгляд заяви суду: суд розглядає заяву та приймає рішення про затвердження плану санації. Суд може відмовитися від затвердженого плану, якщо він не відповідає вимогам законодавства.

5. Введення процедури санації: після затвердження плану санації судом вводиться процедура санації, під час якої керуючий санацією керується процесом виконання плану.

Рішення про санацію споживача господарським судом після розгляду заяви про затвердження плану санації. Суд затверджує план лише, якщо він відповідає вимогам законодавства та схвалень кредиторами. У разі затвердження плану санації судом вводиться мораторій на виконання вимог кредиторів, які включені до плану, для забезпечення виконання заходів санації без зовнішнього тиску.

Наслідки прийняття рішення про санацію:

– введення мораторію: затвердження плану санації супроводжується введенням мораторію на виконання вимог кредиторів, що дозволяє підприємству виконати план без зовнішнього тиску,

- призначення керуючого санацією: суд призначає керівну санацію, яка керує процесом виконання плану та контролює фінансову діяльність підприємства,

- відновлення платоспроможності: основною компенсацією санації є відновлення платоспроможності підприємства та запобігання його ліквідації.

Структура процесу санації

Процес фінансової санації включає наступні етапи:

1. Ініціювання санації: прийняття рішення про необхідність оздоровлення підприємства.

2. Розробка плану санації: формування стратегії відновлення, включаючи аналіз стану, заходи, терміни, прогнози та ресурси.

3. Узгодження з кредиторами: подання та затвердження плану кредиторами.

4. Реалізація заходів: впровадження запланованих дій з реструктуризації, оптимізації та залучення інвестицій.

5. Оцінка результатів: аналіз досягнення цілей санації та прийняття рішення про подальші дії.

Таким чином, фінансову санацію підприємства можна здійснити лише за рішенням суду після схвалення плану кредиторами, що забезпечує комплексний підхід до відновлення платоспроможності підприємства.

Для виконання завдань управління підприємством під час процедури санації господарським судом призначається керуючий санацією.

Функції керуючого санації

- управління майном: керуючий санації керує майном підприємства відповідно до плану санації та законодавства про банкрутство,

- розпорядження активами: він має право укладати цивільно-правові угоди від імені підприємства та розпоряджатися його активами згідно з вимогами законодавства,

- контроль фінансової діяльності: керуючий контроль над фінансовими потоками підприємства та забезпечує виконання плану санації,

- звітність: регулярно надає звітність комітету кредиторів та суду про виконання плану санації.

Повноваження керуючого санації:

- керуючий може укладати цивільно-правові угоди від імені підприємства, включаючи мирові угоди з кредиторами,

- повноваження органів управління під час процедури санації підприємства передаються керуючому санацією,

- керуючий має право звертатися до господарського суду з питань, пов'язаних із процедурою санації,

- він зобов'язаний захистити майно підприємства та забезпечити його збереження під час процедури санації.

Обов'язки керуючої санації:

- керуючий зобов'язаний провести інвентаризацію майна підприємства та організувати бухгалтерський облік,

- він повинен шукати заходи щодо повернення коштів від дебіторів підприємства,
- регулярно надає звітність про виконання плану санації та стану підприємства.

Таким чином, керуючий санацією здійснює ключову роль у відновленні платоспроможності підприємства, виконання плану санації та управління його майном під час процедури санації.

План санації — це комплексний документ, який розробляється для відновлення платоспроможності підприємства, яке відбувається у фінансовій кризі. Цей план включає фінансово-економічний, виробничо-технічний, організаційно-правовий та соціальний характер, спрямований на відновлення ліквідності та заходи прибутковості підприємства.

Основні складові плану санації

- аналіз причин фінансової кризи: визначення внутрішніх та зовнішніх чинників, які призвели до кризи,
- оцінка фінансового стану: аналіз фінансових показників підприємства до початку санації,
- заходи щодо нормалізації фінансового стану: план заходів для відновлення платоспроможності та ліквідності підприємства,
- порівняльні розрахунки: оцінка ефективності плану санації залежно від ліквідації підприємства,
- прогностичні показники: прогноз фінансово-майнового стану підприємства під час та після реалізації плану санації.

Таблиця 13.6 – Структурний план санації підприємства

Розділ	Зміст
Вступна частина	Загальна характеристика підприємства, правова форма організації бізнесу та форма власності, організаційна структура та сфера діяльності, історична довідка про розвиток підприємства.
Аналіз вихідних даних	Оцінка фінансово-господарського стану підприємства, аналіз причин кризової ситуації та слабких місць підприємства, стан ринків збуту продукції та наявний потенціал підприємства.
Стратегія санації	Оперативна програма відновлення ліквідності, каталог оперативних заходів із відновлення платоспроможності підприємства, дерево цілей санації
План дій	План маркетингу та оцінка ринку збуту, план виробництва та капіталовкладень, організаційний план, фінансовий план.
Організація плану реалізації	Оцінка ефективності санації та ймовірність ризику під час виконання плану, суми можливих збитків та заходи щодо їх мінімізації.

Таблиця 13.7 – Деталізація плану дій

План дій	Опис
План маркетингу та оцінка ринку збуту	Розробка стратегії збуту продукції для підвищення продажів та конкурентоспроможності підприємства.
План виробництва та капіталовкладень	Оптимізація виробничих процесів та інвестиції для підвищення ефективності виробництва та зниження витрат.
Організаційний план	Вдосконалення структури управління та кадрової політики для підвищення ефективності управління підприємством.
Фінансовий план	Реструктуризація боргів та оптимізація фінансових потоків для відновлення платоспроможності підприємства.

План санації повинен бути погоджений з кредиторами та затверджений господарським судом у разі судової процедури санації. Узгодження плану забезпечення отримання згоди кредиторів щодо грошової вартості зобов'язань.

❖ Продаж майна підприємства під час процедури санації

Продаж майна підприємства під час процедури санації є одним із заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності підприємства шляхом виконання вимог кредиторів. Цей процес регулюється законодавством України та забезпечує продаж майна як цільного майнового комплексу або окремих активів.

Основні положення продажу майна під час санації:

- продаж майна як цільного майнового комплексу: під час процедури санації майно підприємства може бути продано як цілісний майновий комплекс, що включає всі види майна, забезпечені для здійснення підприємницької діяльності. Це може включати приміщення, обладнання, інвентар, сировину, продукцію та інші види діяльності підприємства,
- відчуження майна: продаж майна реалізувати шляхом аукціону, який відповідно до законодавства України. Початкова ціна майна додатково відповідно до законодавства про оцінку майна,
- вимоги до продажу: сума, одержана від продажу майна, включається до складу майнових активів підприємства та використовується для задоволення вимог кредиторів. Якщо суми, одержані від продажу, достатні для повного задоволення вимог кредиторів, провадження у справі про банкрутство може бути припинено,

- трудові відносини: під час продажу майна як цільового майнового комплексу всі трудові договори продовжують діяти, а права та обов'язки роботодавця переходять до покупця майна.

Продаж майна під час процедури санації регулюється Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Закон передбачає можливість продажу майна для задоволення вимог кредиторів та відновлення платоспроможності підприємства.

Порядок проведення продажу

- розробка плану санації: план повинен передбачати продаж майна як одного із заходів для відновлення платоспроможності підприємства,

- схвалення плану кредиторами: план санації повинен бути схвалений зборами кредиторів,

- подання заяви до суду: боржник подає до суду заяву про затвердження плану санації,

- розгляд заяви суду: суд розглядає заяву та затверджує план санації,

- проведення аукціону: майно підприємства продається на аукціоні для задоволення вимог кредиторів.

❖ Імовірність, мета та види експертного оцінювання вартості майна підприємства при санаційних процедурах

Експертне оцінювання вартості майна підприємства під час санаційних процедур є кроком для визначення реальної вартості майна та розрахунку ефективності санаційних заходів.

Оцінювання майна підприємства необхідне для:

- визначення санаційної сприятливості: оцінка вартості майна шляхом розрахунку ефективності санаційних заходів та визначення можливості відновлення платоспроможності підприємства,

- розрахунку ліквідаційної маси: у разі ліквідації підприємства оцінка майна необхідна для визначення вартості ліквідаційної маси та вимоги кредиторів,

- продаж підприємства як цільного майнового комплексу: оцінка майна дозволяє вирішити реальну ціну продажу підприємства під час процедури санації.

Основна мета експертного оцінювання основної вартості підприємства під час санаційних процедур — це визначення реальної вартості підприємства для:

- розрахунок ефективності санаційних заходів: оцінка дозволяє змінити, чи будуть санаційні заходи ефективними для відновлення платоспроможності підприємства,

- задоволення вимог кредиторів: у разі ліквідації підприємства оцінка майна використовується для розрахунку ліквідаційної маси та задоволення вимог кредиторів.

Під час проведення санаційних процедур можливі наступні види оцінювання майна підприємства:

- метод балансової вартості: оцінка майна за його бухгалтерською вартістю,
- метод ринкової вартості: оцінка майна за його ринковою ціною, тобто ціною, за яку воно може бути продано на ринку,
- метод капіталізованого оцінювання: оцінка майна шляхом капіталізації майбутніх грошових потоків, які воно може генерувати.

Оцінка майна підприємства під час санаційних процедур регулюється законодавством України, зокрема Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійно-оціночної діяльності в Україні» та іншими нормативними актами.

Таким чином, продаж майна під час процедури санації є заходом для відновлення платоспроможності підприємства та задоволення вимог кредиторів.

❖ Звіт санації.

Звіт за результатами проведення санації боржника — це документ, який підготував керуючий санацією для зборів кредиторів та суду. Цей звіт містить інформацію про виконання плану санації та фінансовий стан підприємства на момент завершення процедури санації.

Звіт керуючого санації повинен мати наступні дані:

- відомості про виконання плану санації: оцінка виконання заходів, передбачених планом санації, та досягнення цілей щодо відновлення платоспроможності підприємства,
- баланс боржника на останню звітну дату: фінансовий звіт, який відображає стан активів та зобов'язань підприємства на останню звітну дату,
- розрахунок доходів і збитків боржника: аналіз фінансових результатів діяльності підприємства під час проведення санації,
- відомості про наявність грошових коштів на рахунках та стан розрахунку з кредиторами: інформація про наявність коштів на рахунках підприємства та стан розрахунків з кредиторами,
- відомості про дебіторську заборгованість та нереалізовані права вимоги: дані про стан дебіторської заборгованості та наявність нереалізованих правових вимог підприємства,
- відомості про стан кредиторської заборгованості: інформація про стан кредиторської заборгованості підприємства на дату подання звіту.

До звіту додається:

- документи, що підтверджують виконання вимог кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів,
- повний перелік вимог усіх кредиторів підприємства,
- за наявності, скарги тих кредиторів, які проголосували проти прийнятого рішення або не брали участі в голосуванні.

Звіт керуючого санації повинен бути затвердженим зборами кредиторів не пізніше 10 днів з дня його надходження та не пізніше закінчення строку процедури санації, визначеного в плані санації. За результатами розгляду звіту збори кредиторів приймають рішення про подальші дії щодо підприємства, у тому числі:

- закриття провадження у справі: у разі виконання плану санації та відновлення платоспроможності підприємства,
- припинення процедури санації та визнання боржника банкрутом: якщо план санації не виконаний і підприємство не відновило свою платоспроможність,
- схвалення змін до плану санації та продовження строку процедури: за наявності підстави для продовження санації.

❖ Мирова угода

Мирова угода — це письмова домовленість між сторонами судового процесу, укладена з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступків. Ця угода застосовується лише до прав та обов'язків сторін і може бути укладена на будь-якій стадії судового розгляду.

Основні характеристики мирової угоди:

- мета: врегулювання спору шляхом досягнення компромісу між сторонами,
- форма: мирова угода повинна бути укладена у формі листа та підписана сторонами,
- зміст: угода повинна стосуватися лише прав та обов'язків сторінки щодо предмета спору і не порушувати права третіх осіб,
- підтвердження суду: мирова угода затверджується ухвалою суду, після чого провадження у справі припиняється.

Процедура укладення та затвердження:

- укладення угоди: сторони складають мирову угоду за взаємними поступками та погоджують її умови,
- подання заяви до суду: сторони подають спільну письмову заяву про укладення мирової угоди до суду,
- розгляд заяви суду: суд перевіряє умови угоди та роз'яснює наслідки за підтвердження угод сторонам,
- затвердження угоди: суд затверджує угоду ухвалою, одночасно припиняючи провадження у справі.

Мирова угода регулюється законодавством України, зокрема:

- цивільний процесуальний кодекс України (стаття 207): визначає умови укладення та затвердження мирової угоди в цивільному процесі,
- господарський процесуальний кодекс України (стаття 78): регулює укладення та затвердження мирової угоди в господарському процесі.

Перевагами мирової угоди є вирішення спору, яке відбувається швидше з повним судовим розглядом, зниження витрат на судові процеси та адвокатів,

можливість зберегти партнерські відносини між сторонами після вирішення спору.

❖ Класична модель фінансової санації

Класична модель фінансової санації передбачає використання всіх доступних засобів для відновлення платоспроможності підприємства, включаючи рефінансування боргів, зміну структури управління та модернізацію виробництва. Метою є відновлення конкурентоспроможності підприємства та його подальше успішне функціонування на ринку.

Перехід від санації до виявлення банкрутства відбувається у випадку, коли відновлення платоспроможності підприємства неможливо навіть за допомогою процедури санації. Процедура банкрутства передбачає кілька стадій, а рішення про ліквідацію виникає лише після того, як інші заходи, такі як санація або мирова угода, виявляються неефективними.

Таблиця 13.8 – Основні відмінності між санацією та ліквідацією підприємств.

Показник	Санація	Ліквідація (Банкрутство)
Мета	Відновлення платоспроможності та фінансової стійкості підприємства.	Задоволення вимог кредиторів шляхом продажу активів боржника.
Заходи	Реструктуризація боргів, реорганізація виробництва, зниження витрат, залучення інвестицій.	Ліквідація майна, розрахунок з кредиторами та виключення боржника з реєстру юридичних осіб.
Процедура	Може проводитися за рішенням суду або за згодою кредиторів без судового втручання. Розробка плану санації та його затвердження кредиторами.	Проводиться під керівництвом арбітражного керуючого, призначеного судом. Включення виявлення та оцінку активів, формування реєстру вимог кредиторів та розподіл отриманих коштів.
Наслідки	Збереження підприємства як дієвої економічної діяльності, збереження одиниць робочих місць та податкових надходжень до бюджету. Можливість для кредиторів отримати більше коштів у строковій перспективі.	Припинення діяльності підприємства, ліквідація майна для задоволення вимог кредиторів, втрата контролю над діяльністю компанії та припинення її. Можливість звільнення від боргів після ліквідації.

Стадії процедури банкрутства

1. Розпорядження майном: На цій стадії аналізується фінансовий стан підприємства та приймається рішення про подальші дії. Якщо підприємство має шанс на відновлення, може бути запущена процедура санації.

2. Санація: Ця стадія включає комплекс заходів для відновлення платоспроможності підприємства. Якщо план санації не затверджується або не виконується протягом певного часу (зазвичай 6 місяців), суд може прийняти рішення про припинення процедури санації та перехід до ліквідації.

3. Ліквідація: Якщо санація або інші заходи не дали результату, підприємство визнається банкрутом і підлягає ліквідації. На цій стадії господарська діяльність підприємства припиняється, звільняються працівники, а майно реалізується для задоволення вимог кредиторів.

Перехід від санації до ліквідації відбувається в таких випадках:

- неможливість виконання плану санації: якщо підприємство не може виконати план санації протягом встановленого часу, суд може прийняти рішення про ліквідацію,

- відмова кредиторів: якщо кредитори відмовляються погоджувати план санації або вважають його неефективним, це може призвести до ліквідації підприємства,

- відсутність інвесторів: без підтримки інвесторів або мало коштів для реалізації плану санації підприємства може бути визнано банкрутом.

Відповідно до законодавства України, зокрема Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», рішення про ліквідацію приймається після того, як інші заходи виявилися неефективними. Суд затверджує ліквідацію лише у випадку, якщо немає реальної можливості відновити платоспроможність підприємства.

Контрольні запитання

1. Які законодавчі акти України регулюють процедуру банкрутства підприємств?

2. Які підстави для порушення справи про банкрутство підприємства?

3. Хто може звернутися до суду з заявою про порушення справи про банкрутство?

4. Які фінансові показники використовуються для визначення неплатоспроможності підприємства?

5. Як відбувається ліквідаційна процедура підприємства після визнання банкрутом?

6. Які бухгалтерські проводки використовуються під час ліквідаційної процедури?

7. Як відбувається звільнення працівників під час ліквідаційної процедури підприємства?

8. Які ознаки можуть свідчити про фіктивне банкрутство підприємства?

9. Як відбувається розподіл майна підприємства під час ліквідаційної процедури?

10. Які документи складають під час ліквідаційної процедури підприємства?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Зарудна Н. Я., Кундеус О. М., Яковець Т. А. Облік та нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності : навч. посіб. Тернопіль : ТАЙП, 2016. 283 с.
2. Крупка Я. Д. Фінансовий облік : підручник. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 451 с.
3. Основи підприємництва : підручник / Т. О. Біляк, С. Ю. Бірюченко, К. О. Бужимська та ін. Житомир : ЖДТУ, 2019. 493 с.
4. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності : навч. посіб. Львів : ЛДУВС, 2016. 424 с.

Додаткова:

1. Господарське право України. Загальна частина : підручник. Львів : ЛДУВС, 2017. 484 с.
2. Іванський А. Й. Нормативно-правове регулювання реєстраційної діяльності : комент. довід. Одеса : Гельветика, 2019. 627 с.
3. Карлін М. І. Правові основи підприємництва : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 368 с .

Інформаційні джерела:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Дата оновлення: 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 20.05.2024)
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. 30.11.1999 № 291. Дата оновлення: 23.02.2024. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення 20.05.2024)
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 19.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.05.2024)
4. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. Дата оновлення: 16.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 20.05.2024)
5. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408 (дата звернення 20.05.2024)
6. Національні стандарти бухгалтерського обліку в Україні. <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 20.05.2024)
7. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 №2755-VI. Дата оновлення: 01.04.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 20.05.2024)
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України 16.07.1999 р. № 996-XIV. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення 20.05.2024)

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Горай О. С. Особливості нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку господарської діяльності в умовах зовнішніх загроз. *Ефективна економіка*. 2016. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5920>
2. Господарське право України. Загальна частина : підручник. Львів : ЛДУВС, 2017. 484 с. так
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 3 436-IV. Дата оновлення: 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 20.05.2024)
4. Денисенко М. П., Колісніченко П. Т. Нормативно-правове забезпечення малим та середнім бізнесом. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2014. № 6. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/8923/1/%D0%94%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE1.pdf
5. Зарудна Н. Я., Кундеус О. М., Яковець Т. А. Облік та нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності : навч. посіб. Тернопіль : ТАЙП, 2016. 283 с.
6. Іванський А. Й. Нормативно-правове регулювання реєстраційної діяльності : комент. довід. Одеса : Гельветика, 2019. 627 с.
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. 30.11.1999 № 291. Дата оновлення: 23.02.2024. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
8. Карлін М. І. Правові основи підприємництва : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 368 с.
9. Крупка Я. Д. Фінансовий облік : підручник. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 451 с.
10. Облік та нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності : навч. посіб. / Н. Я. Зарудна, О. М. Кундеус, Т. А. Яковець. Тернопіль : ТАЙП, 2016. 283 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/29421/1/%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf>
11. Основи підприємництва : підручник / Т. О. Біляк, С. Ю. Бірюченко, К. О. Бужимська та ін. Житомир : ЖДТУ, 2019. 493 с.
12. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 01.04.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
13. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України 16.07.1999 р. № 996-XIV. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

14. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності : навч. посіб. Львів : ЛДУВС, 2016. 424 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/189/1/xomko%20posib.pdf>

Навчальне видання
(українською мовою)

Сейсебаєва Наталія Григорівна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОБЛІКУ

Курс лекцій
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
освітньо-професійної програми «Облік і аудит»

Рецензент *С. О. Кушнір*
Відповідальний за випуск *Н. М. Проскуріна*
Коректор *Н. Г. Сейсебаєва*